

SZÉKELYFÖLD

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

FERENCZES ISTVÁN 80

BENKŐ LEVENTE, FERENCZ IMRE, GYÖRGY ATTILA,
HALÁSZ PÉTER, KARÁCSONYI ZSOLT, KIRÁLY LÁSZLÓ,
KRISTÓ TIBOR, LÖVÉTEI LÁZÁR LÁSZLÓ,
MEZEY KATALIN, MOLNÁR VILMOS, PAPP ATTILA ZSOLT,
PÉCSI GYÖRGYI ÉS TÁNCZOS VILMOS ÍRÁSA

KÖDOSZLÁS: KRIZBAI KATONÁK

AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚBAN

IRATTÁR: CSEKE PÉTER, A MŰLTTEREMTŐ

MŰTEREMTÉS: 8. SZÉKELYFÖLDI GRAFIKAI BIENNÁLÉ

XXIX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM 2025. JANUÁR

FERENCZES ISTVÁN 80

Király László: Bajtársias tisztelettel Ferenczes Istvánnak	5
Mezey Katalin: Húsz centivel a föld fölött	7
Tánczos Vilmos: Kimondott szavak	9
Karácsonyi Zsolt: Zazpi de Vascos a Semmi asszonyának	15
Halász Péter: A küldetéses <i>Székelyföld</i> és a 80 esztendő Ferenczes István	17
Molnár Vilmos: Ferenczes István varázslatai	19
Lövetei Lázár László: Naplótöredék. A hűtlenségről	20
György Attila: Ferenczes Úr	23
Ferencz Imre: Ahogy öregszem	24
Benkő Levente: Ferenczes István példája	26
Papp Attila Zsolt: Hirsch József fényképészeti műterme, Lugos és Herkulesfürdő	28
Kristó Tibor: Érccé erő arc	30
Pécsi Györgyi: Emlékezések könyve	32

Szépirodalom

Dankuly Csaba versei	41
Kristó Tibor versei	48
Demeter Arnold versei	57
Szondy-Adorján György versei	59
Kelemen Hunor: Határvidék	60
Sótonyi Gábor rövidprózái	71
Horváth Szekeres István rövidprózái	81
Radu Vancu: Kaddis Radnóti Miklósért (André Ferenc fordítása)	91
Papp-Sebők Attila versei	97
Szikra János versei	99
Pál Andrea Bernadett: A csejthei rém	102

Literata Hungarica

Aniszi Kálmán kisesszéi	107
-----------------------------------	-----

Ködoszlás

Magyarosi Sándor: Krizbai katonák az első világháborúban	119
--	-----

Irattár

Borcsa János: Cseke Péter, a múltteremtő	159
--	-----

Műteremtés

Túros Eszter: Egyensúlyba rendeződő grafikai tendenciák	164
---	-----

Szemle

Kovács Bea: Énvajadások, szerzői és személyes felszabadulások	168
Bőjtke Pál: Fikció ismert földrajzi helyeken	172
Nyeste Emőke: „Álmodozom és felébredek”	176
Előfizetők névsora	179
A <i>Székelyföld</i> folyóirat pályázata	192

E lapszámunkat a 8. Székelyföldi Grafikai Biennálé anyagával illusztráltuk.

SZERKESZTŐSÉG:

FŐSZERKESZTŐ: Zsidó Ferenc (zsidoferenc@yahoo.com)
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Fekete Vince (feketevince@gmail.com)
SZERKESZTŐK: Magyarosi Sándor (sandormagyarosi@gmail.com)
Mirk Szidónia-Kata (mirksz@yahoo.com)
MENEDZSER: Mihály Gergő (gergomihaly80@gmail.com)
SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR: Bodor Zsolt (bodorazsolt@gmail.com)
KORREKTOR: Ferencz S. Csilla (achilla76@gmail.com)
GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Léstyán Csaba (lestyancsaba@yahoo.com)
ÜGYVEZETŐ: Fodor Janka (janka.szekelyfold.kf@gmail.com)
TITKÁR: Beke Tasnád (beketasnad99@gmail.com)
KÖNYVELŐ: Nagy Csilla (harmatcsepp.nagy@gmail.com)

KÜLSŐ MUNKATÁRSAK: Lakatos Mihály, Lőrincz György,
Lővétei Lázár László,
Nagy Koppány Zsolt, Tánczos Vilmos,
Zsigmond Andrea

TÖRDELŐ: Botár Emőke – Pro-Print

ALAPÍTÓ-FŐSZERKESZTŐ: Ferenczes István (1997–2010)

KIADÓ: Hargita Megye Tanácsa
Hargita Kiadóhivatal
Székelyföld Alapítvány

FELELŐS KIADÓ: Bíró Barna Botond,
Hargita Megye Tanácsának elnöke

NYOMTA: Alutus Nyomda, Csíkszereda
FELELŐS VEZETŐ: Hajdú Áron igazgató

ISSN 1453-3871

ELÉRHETŐSÉGEINK:

Postacím: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5. sz., Pf. 149
Telefonszámok: (004)0266–311 775, (004)0266–311 026 (fax), (004)0746–195 413
E-mail cím: szekelyfold@hargitamegye.ro; honlap: www.szekelyfoldfolyoirat.ro

ELŐFIZETÉSI DÍJ:

Belföldieknek egy évre 96,00 lej
Külföldieknek egy évre 8400 Ft / 30 EUR

Belföldi előfizetőinktől a díjat kérjük postai utalványon, a következő címre küldeni:

Beke Tasnád – Editura Harghita, Pf. 149
Folyószámláink: RO20 TREZ 3512 1G33 5000 XXXX/RO
Editura Harghita, Trezoreria M-Ciuc, Sucursala Harghita
RO53 RNCB 0152 0423 6585 0003/EUR
RO26 RNCB 0152 0423 6585 0004/HUF

Fundația Székelyföld, Banca Comercială Română M-Ciuc, Sucursala Harghita
SWIFTCOD: RNCBROBU

FERENCZES ISTVÁN 80*

Király László BAJTÁRSIAS TISZTELETTEL

Ferenczes Istvánnak

„Veszedelmekről álmodom” – mondja a Költő,
és már tiltakoznánk is, hogy „elég a sok veszedelemből!”
Legalább az álmaink lebegjenek gondtalanul,
imádott szülő-földünk rétjei, erdői,
félelmetes ösvényei fölött.
Mert akármilyen „különösség” is ez –
„mi itt nem félünk”, a titokzatos, rejtelmes,
zajaival, suttogásaival, őszikés-szarvasos-medvés
csapásaival „csábító-vonzó” hegyeken, domboldalakon.
Ahol még – ments meg, Uramisten – ember is
leshet ránk!

Itthon vagyunk – még akkor is, amikor
bántjuk egymást, mi több: el-á-rul-juk.
Veszedelmekről álmodunk – de amióta
Ferenczes könyvét felnyitottuk, és fel-fel
nyitjuk –, mintha e veszedelmes álmok is
mintha szelídülnének. Holott olyasféle
e hatalmas alkotás, amit, ha az asztal sarkán
felejtesz – a bátor előbb-utóbb összerogy alatta.

Arra buzdít a Költő e satnyuló-érzelmű
világban-korban: éljük át bátran ezeket az álmokat,
és minél mélyebben, mondhatni odaadóbban –
mert így ragyoghatja be reggeleinket

* A szerkesztőség szeretettel köszönti a 80 esztendőes Ferenczes István költőt, író-t,
a *Székegyföld* alapítóját.

a napos-fényes öröm: be nagyszerű, hogy (mégis)
itt vagyunk – veszedelmek ellenére is. Együtt!! –
Amit gyakran hajlamosak vagyunk elfelejteni...

– De nem ilyenkor! Semmiképpen! – kurjantom –,
amikor épp a Költőt, az Embert köszönhetjük,
aki most is „felemelő” serege-évei-élén
közeleg felénk, mint akárhányszor, amikor felejtjük
bármelyik könyvét... –Ez a Ferenczes: ilyen!!!
Baj-társ, aki akkor is biztatón integet, amikor
már rusnya gondolatok kerülgetik fáradó,
botladozó kedvünk.
Integet ott fenn, egy hegytetőn ez az ifjú ember,
társ, testvér, harci cimbora. Hány éve is?...
Fölötte nem múlnak az esztendők, ameddig
egy írón akad a keze ügyébe...

Könnyű neki, mert minden szavából kitetszik
a Hit: „Isten kezét nem engedjük el.
És a mundért nem cseréljük le!!! – –
Ezt (is) tanultam s tanulhatjuk, valahányszor
felütjük könyveit.
Gyakran tegyük – s bátran. Magunkat erősítjük.

Neki pedig hadd kívánjunk akár
végtelenséget is, határtalanságot!
E földi életben, a többi – az Ő dolga.

Mezey Katalin

HÚSZ CENTIVEL A FÖLD FÖLÖTT

Ferenczes István születésnapjára

A lankásabb oldalon vagy a meredekebb erdei ösvényeken, pokróccal, kisszékekkel, degesz hátizsákokkal megpakolva, nemzetiszín-szalagos szalmakalapban vagy „NY” monogramos baseballsapkában felkapaszkodó zarándokok serege pünkösdszombatján ellepi a Kis- és Nagysomlyó-hegy közötti völgyet, a nyeret, a Hármashalom-oltárral szembeni és körülötte nyíló szelíd domboldalakat. A katolikus egyház által 1444 óta elismert kegyhelyen több száz éve gyűlekeznek ilyenkor a csíksomlyói Szűz Mária lábaihoz a székelylelő és moldvai magyar hívek, akik falujukból, városukból elindulva, virággal díszített zászlók és keresztalják alatt, imádkozva és énekelve akár több napot is gyalognak vagy lovagolnak, míg a búcsú előestéjén célba érnek.

Az esemény az utóbbi harminc évben a szemünk láttára vált a Kárpát-medence minden tájáról, sőt, a világ minden szögletéből különvonatokkal, autóbuszokkal, autókkal érkező sok száz ezer zarándok találkozóhelyévé. A havasok távoli koszorújával határolt, megindítóan szép és szabad égbolt alatt itt gyűlik össze évente egyszer a világ hívő magyarsága, hogy a hálaadó szentmise alkalmával egymással és a teremő Istennel is egy levegőt szívjon.

Nemegyszer köztük voltunk mi is, messziről érkezett, korosabb házaspár, akik azon izgulnak, hogy a zarándokúttal járó megpróbáltatások ellenére időre felkapaszkodjanak a nyeregbe. Többször a rövidebb, bár meredekebb oldalt, az erdei utat választottuk, meg-megpihenve útközben. Így volt ez akkor is, amikor a fák között egyszer csak észrevettük kedves költő barátunkat. Elegáns, fekete öltönyben, kihajtott gallérú, hibátlanra vasalt fehér ingben, fényes fekete félcipőben, hosszú nyelvű esernyővel a kezében lépdelt az erdei úton, pontosan úgy, ahogy ünnepi szentmisére illik menni. Nem volt nála se kabát, se hátizsák, se pokróc, de még kisszék sem. És mintha nem is a köves, rögös ösvényen haladt volna, hanem legalább húsz centivel fölötte.

– Pista, te csak ilyen legényesen? Mint egy igazi székely úr? – nevetett rá János a baráti kézfogások és hátba veregetések után, az összetalálkozás örömeivel.

– Hát persze! Úgy kell – felelte barátunk, és mint a góbé viccek székelye, többet nem is tett hozzá.

Immár együtt ballagtunk fel a nyeregbe, ő is letelepedett a pokrócunkra, az egyre hevesebb napsütésben ivott meglangyosodott vizű üvegünkől, és velünk együtt sorakozott fel a szentáldozáshoz. A szentmise előtt és után pedig szakadatlanul a közös írói, lapszerkesztői gondokról, az irodalmi élet aktualitásairól folyt a szó, és a mindenféle nehézségekről, sürgető bajokról. Aztán egy meghitt és felemelő élménnyel gazdagabban, a hatalmas, békésen széledező tömeggel együtt mi is elhagytuk a nyerget. Megegyeztünk minden fontos dologban: hányra menjünk hozzájuk látogatóba, milyen közös programokat tervez, mi az, amit a környéken föltétlen látnunk kell... Megegyeztünk mindenről, ami csak beleférhetett csíksomlyói látogatásunk napjaiba.

Jóval később jutott eszembe, még mindig tűnődve elegáns búcsúi megjelenésén, hogy Ferenczes Istvánnak mint koszorús költőnek és mint a *Székelyföld*, a Hargita megyei kulturális havilap alapító-főszerkesztőjének nyilván foglalt helye volt a Hármashalom-oltár előtti szék-sorokban, ahol a helyi és magyarországi Nagyon Fontos Személyek: köztársasági elnökök, miniszterek, képviselők, polgármesterek ülnek. De sem a kiemelt vendégek jogával nem élt: nem ült autóba, hogy régi megszokottságától eltérve, kényelmesen „felkarikázzon” a hegyre, se nem tartotta többre a VIP-vendégek illusztris csapatát a régi költőbarátok társaságánál. A kényelmes székek helyett gyepre terített pokrócunkat választotta, ahol a liturgia rendje szerint együtt térbetyült velünk – alföldiesen szólva – az Úristen színe előtt.

Így volt.

Így legyen – újabb hosszú évtizedek múltán – néhány emelettel feljebb, Isten országában is.

De addig még sok boldog, jó egészségben megélt esztendő kívánok Ferenczes Istvánnak, a nagyszerű költőnek, írónak, szerkesztőnek, a régi jóbarátnak, a húsz centivel a föld felett járó, elegáns székely úrnak.

Tánczos Vilmos

KIMONDOTT SZAVAK

Ferenczes István 80. születésnapjára

A versein és az írásain keresztül ismertem meg őt még gyermekkoromban, bő fél évszázaddal ezelőtt. Akkor még így írta alá az írásait és a verseit a *Hargita* nevű csíkszeredai megyei lapnál és a *Hargita Évkönyv*ben: Ferencz S. István. Aztán a költészetben lett Ferenczes belőle, olyannyira, hogy a kisvárosban, sőt a legszűkebb baráti körben is mindenki ezen a néven kezdte emlegetni. Szóval a neve fogalom lett. És nemcsak mifelénk, hanem még távolabbi helyeken, és a magyar kultúra magasabb köreiben is – mert a Balassi-kardot és a Kossuth-díjat nem akárkinek adják.

Tizenöt év van közöttünk, mondjuk úgy, hogy egy fél generáció. Ez épp annyi idő, hogy úgy nézhettem fel rá, mint nálam tapasztaltabb, nálam többet látott és többet megélt tanítómesteremre, de közben kortársa és közvetlen barátja is lehettem. Azért merem leírni ezt a szót, mert akárhányszor találkoztunk – és ez, amíg Csíkban éltem, igen gyakran megesett, később ugyan valamelyest ritkábban, de azért mégis elég rendszeresen –, mindig olyan személyes gondolatokat, gondokat, bajokat osztott meg velem, amilyeneket az ember csak a barátaival szokott, akikben megbízik. Azt hiszem, azért tisztelt meg ezzel, mert látta rajtam, hogy fél szóból is értem őt, hogy egy srófra jár az eszünk, és mert valóban szüksége is volt a magamfélék véleményére. Miközben elmondta a maga vívódásait, kételyeit, gyakran kérdezett is, és olykor igen nagy, jelentős dolgokat. Mondanom sem kell, nagy kitüntetésnek vettem, hogy engem, a fiatalabbat ezekkel a kérdésekkel megtisztelt.

A *Székelyföld* kulturális folyóirat elindítását például az 1990-es évek derekán sokáig tervezgette, a körülményeket latolgatta – erről sokat beszélgettünk. Abban az időben, a rendszerváltás után, újságok, folyóiratok sokasága indult el, majd szűnt meg egymás után. Ezt látva, én kicsinyhitű voltam, és megpróbáltam lebeszélni őt arról, hogy havi rendszerességgel megjelenő „nagy folyóiratot” indítson. Honnan lesz rá pénz? És ki fogja ezt minőségi írásokkal folyamatosan megtölteni?

És kik fogják elolvasni és támogatni? Mert végül is egy kisvárosban élünk, távol a nagyobb szellemi központoktól. Elég lesz eleinte a negyedévi megjelenés is, aztán majd meglátjuk – vélekedtem. De neki volt igaza, sőt nagyon is igaza volt, én pedig nagyot tévedtem. Ő merész volt, de nem volt sem vakmerő, sem ábrándozó. Pontosabban szólva úgy álmodott, hogy közben jól ismerte a megszületendő folyóirat létét meghatározó szellemi és intézményi viszonyokat. Az 1997-ben általa elképzelt és elindított *Székelőföld* ma is él és virul. Azt hiszem, ennek a magyar kulturális periodikának van a legtöbb előfizetője és olvasója a teljes nyelvterületen. Ez pedig a társadalmi tudat mai fragmentáltságát és az online elektronikus korszakban ránk zúduló médiadömpinget tekintve, óriási nagy dolog, szinte hihetetlen.

Ferenczes István olyan ember, aki mélyen és egyénien érez és gondolkodik, miközben a közösség számára hasznos nagy dolgokat valósít meg a gyakorlati életben. Az ilyen emberek egészen ritkák. De neki így, ebben a kettősségben zajlott az egész élete, nála a személyes líra metafizikája és a társadalmi elhivatottság gyakorlatba ültetése soha nem került ellentmondásba, sőt a legnagyobb egységben volt mindig. Emlékszem, a rendszerváltáskor ő alapította és elnökként egy ideig működtette is az RMDSZ csíkszéki szervezetét, és miközben erős ellenszélben a magyar iskolák önállósításán és egyéb nehéz dolgokon ügyködött, nagy versek kerültek ki a tolla alól. *A diktatúra közhelyei* című, szamizdatban terjedő versét 1989. december 22-én Csíkszereda főterén, az ún. „Tapstéren” többször is elszavaltatták vele, és a tömeg a levegőbe dobálva ünnepelte őt, a vers szerzőjét. Még hangosítás sem volt, de a vers minden szava így is mindenkinél célba talált. Az emberekkel való teljes összhang érzését az irodalom művelői századok távlatában is ritkán élhetik meg – talán csak 1848-ban Petőfiék körül lehetett ilyen lelkes, jövőbe tekintő együttlét a költő és a népe között –, de neki ez is megadatott. Később, amikor erről az élményéről is elbeszélgettünk, nem tudta szavakkal megfogalmazni azt, amit akkor érzett. Nagy titok, nagy misztika: egy íróasztalfióknak írt vers, amiben csak kétségbeesés van, egyszerre féktelen közösségi örömmé változik. Megbeszéltük, hogy mennyire igaza van a Kájoni-féle vallásos népéneknek éneklő pusztinai moldvai csángó asszonynak, László Józsefné Kis Erzsébetnek, amikor ezt mondta: „A szót úgy kell kimondd, hogy ne menjen el az ember szüve mellett, hanem menjen belé egyenesen a

1992 – Bogdánfalvában a templom előtt. Ferenczes István Tánczos Vilmossal
(ismeretlen fényképész felvétele)

szüvibe.” Hát ez volna a költők feladata, és olykor sikerül is teljesíteniük ezt a feladatot.

Ferenczes István úgy volt a tettek embere, hogy alapjában véve mindig szomorúan, keserűen gondolkodott, de ettől a szomorúságtól menekülni igyekezett, folyvást kereste a reményt, a jövőbeli bizakodást. Talán várta a segítséget is. Egyik cigarettát szívta a másik után, és emlékszem, egyszer, amikor a csikket elhajította, lemondóan utána-szólt: „Mindenütt vesztésre állunk” – és ez a mondat akkor a magyarság állandó számbeli fogyatkozására vonatkozott. Ilyenkor példák következtek a Kárpát-medence tájairól és városaiból. Például gyakran beszélt a dél-erdélyi Lugos egykori magyar középiskolai tagozatáról, ahová az 1950-es években maga is járni kényszerült, mert kulák származása miatt nem vették fel a székelyföldi iskolákba. Hová lett Lugosról a magyar szó? És hová lesz Kolozsvárról? És hová lett Moldvából?

Moldvában, a nyelvterület peremén többször is bolyongtunk együtt. Akkoriban, az 1990-es években a Trabantommal elég gyakran jártam át oda, és ő két vagy három alkalommal is csatlakozott hozzám. Egy

1992-es és egy 1999-es utunk emlékét fényképek és filmfelvételek is őrzik a házi archívumomban. Emlékszem, ő ott is mindig a legmélyebbre ment, mindig a történelmi múlt és kultúra legnagyobb mélységei felé igyekezett. Ilyenkor kissé hozzá is igazodtam, és így együtt voltunk részesei egy-egy időutazásnak, amelynek mindig megtalálta a mának szóló üzenetét. Ilyenkor valahogy a moldvai jelen is mindig közel volt hozzánk, mert az időutazás szereplőihez mindig olyan közvetlenül, barátian szólt, mint ahogy az ember a közeli hozzátartozóihoz szokott. A kostelekiekkel úgy beszélgetett, mint akik réges-rég szülőfaluja, Csíkpálfalva havasi birtokain gazdálkodnak, és mint akiknek életvitelét és életterét jól ismeri. A szőlőhegyi „öregdeáknál”, Gál András bácsinál, ajándék gyanánt két sört guberált elő a táskájából, mert a régi Szent István-fatemplom hűséges kántorát az idő tájt a prosztata fájdalmai kínozták. Az egészen távoli Jázu Porkulujban és környékén való csavargásunk pedig úgy él az emlékeimben, mint egy időből kiesett középkori tájban való tévelygés, mint alászállás a freudi tudattalanba. Régi vályogházak, szalmazsuppok, poros földutak, fából ácsolt hidak és mindehhez illő öltözetű emberek, mezítlábas gyerekek és öregasszony-

1999 augusztus – Ferenczes István Jázu Porkulujban (Tánczos Vilmos felvétele)

ok. Az emberek emlékeznek még a Románvásár környéki Jugánból való származásukra, de a magyar szót már nem érti senki sem. Emlekszem, ő az 1932-ben fiatalon itt járt néprajzkutató Lükő Gábor itteni szerelme, az akkor még serdülőkorú kislány Balán Ilonka iránt kezdett érdeklődni, és miután kiderült, hogy az a bizonyos kislány a szomszédos Szavény faluba ment férjhez, ahol öregasszonyként még ma is él, sőt őrzi még a magyar nyelvet is, a késő esti alkalmatlan időpont ellenére, aznap még megpróbáltunk valahogy oda is átjutni. Csakhogy a két falu között egy nádasban az immár teljessé vált sötétségben egy ódon és olyannyira roskatag fahídra találtunk, hogy – akármennyire is belelovaltuk

magunkat az időutazásba –, autóval nem mertünk ráhajtani. – Tizenegy óra elmúlt, éjfél lesz mindjárt. Mit gondolsz, ésnél vagyunk-e mi ketten ilyenkor? – kérdezte tőlem ott a holdvilágon. Visszafordultunk hát valahová Jászvásár irányába, és így aztán Lükő Gábor neves magyar néprajzkutató közel 70 évvel korábbi szerelmi vonzódásának epilógusa az utókor számára örökre rejtve maradt.

Ferenczes Istvánt évtizedek óta ismerem, és mindig közel éreztem magamhoz. Talán ő is engem, legalábbis így érzem én, és azt hiszem, nem tévedek. Sok mindent elmondott nekem, köztük sok személyes dolgot is, olyasmit, amit csak a barátainak szokott elmondani az ember. De kinyomtatott verseiben találtam még belsőbb, még személyesebb dolgokat is, amelyekről nem beszéltünk soha. És ez így van rendjén, nincs itt semmiféle ellentmondás. Vannak témák ugyanis, amelyekről férfiember másokkal nem beszél, amelyek egyedül az Istenre tartoznak. De ha költő az ember, akkor ezekhez a dolgokhoz az Istenen kívül a költészetnek is van köze – mert a költőnek kötelessége elmondani a

1999 augusztus – Ferenczes István
Bogdánfalvában Andor János búcsúveze-
tővel (Tánczos Vilmos felvétele)

fehér papírlapnak mindent, enélkül nincs igazi költészet, enélkül nem érdemes verset írni. A fehér papírlap a gyóntatószékhez hasonlít, mert előtte ki kell mondani, meg kell vallani mindent, és ha ezt sikerült jól megtenni, akkor lehet remélni a feloldozást. Az „ego te absolvo” nagy erő és nagy remény. A csíksomlyói Mária iránti amor sanctusról, sőt az amor terrestrisről, vagy a Kárpát-medence tájait versben megidéző szerelmes földrajzról, vagy az anyanyelv iránti amor linguaeről az ember a hétköznapiakban nem beszél. De a költő versben megteheti ezt, sőt meg is kell tennie. És úgy kell megtennie, úgy kell elmondania, ahogyan csak egyedül ő tudja ezt megtenni, kimondani. Szépen, igazul, és – a téma természetéből adódóan – legtöbbször fájdalommal telten. Amikor Ferenczes verseit olvasom, úgy érzem, átléptem valahová, ahová barátként nem volt bejárásom, de emberként, aki a magyar szavakat ismeri, akármikor beléphetek, és beléphet akárki más is. Amit nem mondhatott el nekünk, a barátainak 80 esztendő alatt, azt versben, esszében elmondta őszintén mindenkinek.

Marlena Biczak (PL): Emlék 1., 2022
(70 x 100 cm, foltmaratás). Plugor Sándor-díj

Karácsonyi Zsolt

ZAZPI DE VASCOS
A SEMMI ASSZONYÁNAK

Ahol a föld motollaként csikorg még,
a kedvedért vén borként újraforrnék.
Elsősorban Artemisz mezejét
járnám, még jó ekével, aratáskor,
s a titkokat nem tudnád senki mástól,
csakis tőlem, elfeledett szenyóra,
ki nélkül én, csak tűnő pásztoróra –
tehát a Nincsen, az vagyok csupán,
rám találhat a pusztulás nyomán,
ha lépked – bárki. Nemlevőn ragyog,
ki földi lírikum völgyén se szabadul
az égi verssoroktól, vagy amit
annak hívnak, egészen nyílt titoknak,
vagy bányamélyben égő karbitoknak,
ki tudj' miféle rejtett rend szerint.

Na, itt baltáznám én el rendszerint,
itt vágnék én miattad ősi fát
vagy épp felejthető cipészi kaptafát
egy jó spanyol csizmához, mely helyett
bakancsba bújnék, hogy a szent hegyet,
ami a lelked, megmásznám végre, ó,
mint tűnt időn jártas alattvaló,
ki hallja csak, de tested mégse látja,
míg kínozza füljariatát a Hárfa,
mi önmagánál tökéletesebb,
de mégis leírja az egy meg egy
törvényeit – ezért: nincs taktika,
csak táblán mozduló királynő és király.

Épül, leépül már a bástyagyár.
Futnak, elfutnak lófők és lófiak,
egyetlen ki nem mondott szó miatt,
s e szó okán nem kell hogy begazolj,
mert legvégül: csak Téged igazol.

Marco Trentin (IT): Őnazonosság II., 2024
(50 x 70 cm, fametszet, tintasugaras nyomtatás). A biennálé fődíja

Halász Péter

A KÜLDETÉSES SZÉKELYFÖLD ÉS A 80 ESZTENDŐS FERENCZES ISTVÁN

Nem nehéz egy *Székelyföld* névvel megjelenő periodikában megtalálni a sajátos ízt, jelleget, hiszen a székely táj, benne a teremtet és létrehozott értékek, a székely sors sajátossága valósággal adja, kínálja magát. De számomra, a „táposokkal” gyakran egyetlen közömbös mozdulattal összemosott „anyaországi” számára a költő, az író, az irodalomszervező, a szerkesztő Ferenczes István és a *Székelyföld* küldeteses szolgálatának legértékesebb hozadéka az a rehabilitációs törekvés, amivel elszántan igyekeznek gyarapítani azon kivételek számát, akik és amik nem akarják, nem tudják éreztetni a moldvai magyarokkal másodrendűségüket, csökkent értékűségüket, hátramaradottságukat, bizonytalan identitásukat, és főleg nem akarják rájuk „kollektíven” kiterjeszteni többségükben nem önhibájukból következő „fogytékosságait”.

A csángók római katolikus vallásuk, valamint a magukkal hozott szokásaik, dalaik, folklórjuk, hiedelem- és ízlésviláguk határozottan megkülönböztette őket a görögkeleti egyházhoz tartozó oláhoktól. Anyanyelvük egyre kevésbé kaphatott helyet templomaikban, iskoláikban, mindinkább kiszorult a közéletből, mára pedig lassan már otthonaikban is könnyen elenyészik. Identitásukat tehát különböző fejlődési szakaszban lévő embrionális állapotúnak mondhatnánk, amit számomra legtalálóbban egy idős, luzikalagori ember fogalmazott meg: *„Ha kell, magyarok vagyunk, ha kell, csángók vagyunk, ha kell, katolikusok vagyunk, ha kell, oláhok vagyunk, (...) de azok vagyunk, akik vagyunk!”* Ebben a sok igazságot tartalmazó szentenciában érzésem szerint a 'kell' ige jelentőségét célszerű elsősorban hangsúlyoznunk. De hát az emberek – gyarlók. Tapasztalhatjuk, hogy minél nehezebb anyagi, erkölcsi, identitásbeli állapotban él az egyén vagy a közösség, annál inkább törekszik arra, hogy a nála is rosszabb, bizonytalanabb helyzetűekhez viszonyítva igyekezzék szert tenni az önérzetéhez oly nélkülözhetetlen fölényhez, vagy legalább annak látszatához.

Ezeknek a szerencsére csak ritkán lángra kapó, de izzó hasáboakat igazgató, hozzáértő tűzmester felelősségteljes munkájához merem ha-

sonlítani a 80. életévébe lépő Ferenczes István alapító főszerkesztő egyre kevesebb mozdulattal, egy-egy szemöldökrándítással vezénylő munkáját, aminek iránya jól megszabott, a megjelenés pontosságáról gyakorlott munkatársi gárda gondoskodik, s a különböző témájú írások helyes arányáról jó szóval oktatott, sőt időnként még játszani is engedett szerkesztőség gondoskodik. A szívem szerint oly fontos moldvai magyarok sorsa iránti „székely olvasók érzékenyítése” pedig nem állt le egy pillanatra sem. A Bibliotheca Moldaviensis sorozat legfontosabb kötetei magyar és román nyelven megjelentek, a különösen értékes *Moldvai Magyarság* folyóiratnak mindeddig nem került jó gazdája, de egyszer talán még föltámasztja valaki, s úgy tűnik, hogy hiányát részben talán pótolni tudja a *Székelyföld*. Biztos vagyok benne, hogy a nyolcvanasok illusztris társaságába érkező Ferenczes István számára is szép születésnap ajándék lenne, ha – mint a mesebeli Hófehérekét – életre csókolná egy királyfi vagy egy királyleány.

Én, aki nem vagyok se költő, se szépíró, mezei néprajzgyűjtőként elsősorban mint a moldvai magyarok értékeinek és helyzetük minél szélesebb körű megismertetésének lehetőségét láttam és becsültem a Ferenczes István által létrehozott sajtótermékekben, már Belső-Magyarországról is a hasonló értékrendű fegyvertársat láttam benne. Nem volt nehéz megéreznem és megértenem, hogy miféle ordasok tépik tájainkat; sem pedig azt, hogy milyen veszedelmekről álmodhat a népéért aggódó magyar, akár Csíkpálfalván született, akár a Lágymányoson. Amikor aztán úgy hozta a sorsom, hogy magam is a Madaras és a Naskalat közötti, a térképen legalábbis mindössze tenyérnyi térségen szerettem volna megvetni a lábamat, szinte együtt leshettük a Moldvába csángált magyarok nemcsak pillanatnyi, de tán jövőbeli sorsának is minden szeizmográfnál finomabban jelző kilengéseit. Ennek során – érzésem szerint – úgy tudtuk összevetni a vállunkat, ahogy kellene mindenkinek minden nemes ügy érdekében. A Bibliotheca Moldaviensis tucatnyi kötete, a *Moldvai Magyarság* több mint húsz évfolyama és a *Székelyföld* jó néhány ívnyi, még keletebbre tekintő tanulmánya nélkül összehasonlíthatatlanul szegényebb lenne a moldvai magyarok múltjával, jelenével foglalkozó szakirodalom. S reménykedjünk, hogy talán jövőbeli esélyeikre is kedvezően hathat. Nekem pedig megadta, megadja a szívem szerint való hasznos munka illúzióját.

Kedves István, engedd meg, hogy a mindezért érzett hála szavaival köszöntselek 80. születésnapodon.

Molnár Vilmos

FERENCZES ISTVÁN VARÁZSLATAI

1997 nyarán, de még őszén is, amikor már megjelent a Csíkszeredában épp útjára indított *Székelyföld* című kulturális folyóirat első három száma, kevesen jóstak nagy jövőt a lapnak. Annál többen voltak viszont azok, akik nem átalították részletesen kifejtteni, mindenféle érvekkel alátámasztani, hogy Csíkban miért nem lehetséges kulturális folyóiratot létrehozni és rendszeresen megjelentetni. Érvelésük igen logikusan hangzott. A *Székelyföld* viszont azóta is havi rendszerességgel megjelenik, s bár néha nehéz időszakokat is átélt, a visszajelzésekből és az előfizetők számából ítélve, sokan kedvelik. Hogy mindez megvalósulhasson, elengedhetetlenül szükség volt az alapító főszerkesztő, a napokban a 80. életévét betöltő Ferenczes István eltökéltségére, megingathatatlan hitére abban, hogy mégiscsak megvalósítható az, ami annyi okos szerint nem lehetséges. De Ferenczes István akkor már számos verseskönyv és irodalmi díj tulajdonosaként gyakorlott varázslónak számított, ahogy varázsló minden jó költő, aki bűvös szavak bizonyos sorrendbe szedésével hatni tud az emberekre, a valóságra. Telepített ő már addigra indiánt is a Hargitára, mindenféle mesterséges kódok ellenére is tisztázta a II. világháború után a csíkszentdomokosi székelyek közt végbevitt vérengzés mikéntjét. Levéltárak mélyén kutatva kiderítette és közzétette az egyik legnagyobb román költő, Tudor Arghezi székely-magyar felmenőinek kilétét. S szinte mellékesen Csíkszeredába hozta és útjára indította a csángó újságot, a *Moldvai Magyarságot*, ami a szerkesztőinek és szerzőinek hozzáértő munkája révén huszonhárom éven keresztül jutott el Moldvába. Közben sor került a Székely Könyvtár elnevezésű, immár száz könyvcímet tartalmazó könyvsorozat útjára bocsátására is, meg a Székelyföld-díjnak az odaítélésére, ami évi rendszerességgel azóta is megtörténik. Még sok mindennel lehetne folytatni a sort, de költőről lévén szó, erre nincs szükség, mert minden méltatásnál többe mondanak a versei.

Talán még csak annyit lehet ehhez hozzáfűzni, hogy a kerek születési évfordulóra kívánunk Ferenczes Istvánnak még számos, sőt számtalan derűs esztendőt, töretlen alkotókedvet.

Lövetei Lázár László

NAPLÓTÖREDÉK. A HÜTLENSÉGRŐL

*Ferenczes Istvánnak,
80. születésnapjára*

1.

Mégiscsak jó valamire a sokat kárhozott
digitális világ:
most például napra pontosan vissza tudom
keresni a leveleimben,
hogy mióta nem találkoztam Ferenczessel,
rémületesen nagy szám az eredmény,
szégyellem számszerűen is leírni, elvégre
húsz évig sülve-főve együtt
voltunk a *Székelyföld* szerkesztőségében,
milyen szépen beindul ilyenkor a védekező
mechanizmus!
nekem is az az első gondolatom, hogy fel-
sorolásba kezdek:
Debrecen, Feketelak, Gyulafehérvár, Kolozsvár,
Sárospatak, Szárhegy, Szokolya, Sztána... –
percekig sorolhatnám, hogy milyen sűrű volt
az idei évem, de nem
teszem, mert csak mentegetőzés lenne,
illetve három történetet mégiscsak idemásolok,
mert mindhárom eladható allegóriának is
a hűségről-hűtlenségről.

2.

Király Zoli mesélte nemrég Sóváradon a cigány
táltos paripa esetét:
szegény lovacska nagyon gyenge lábakon állt,
de kedves gazdái megittattak vele egy vödör HELL
energialalt,

dolgozott is a gebe, mint az állat,
majd munka végeztével egyszerűen felrobbant
a szíve.

3.

Szentmiseáldozaton veszek részt a bécsi
Kamillianerklosterben,
a kimondhatatlan nevű Versorgungsheim
(magyarul: Gondozóház) utca
72. szám alatt,
a csíkszentdomokosi Frédi atya misézik,
kis túlzással utolsó miséről van szó,
mert lassan elfogytak a szerzetesek,
három hét múlva meg fog szünni az osztrák
rendtartomány,
hamarosan a kolostor is eladásra kerül,
ketten vagyunk hívek a szentmisén,
én csak véletlenül, kísérőként keveredtem ide,
mégis elszomorít a dolog.

4.

A linzi Mariendom esete se sokkal épületesebb,
ide autózunk át Bécsből a családdal,
a XIX. század második felében határozta el
a linzi püspök,
hogy megépítteti Ausztria legnagyobb templomát,
megújítani óhajtván a hitéletet,
húszezer ember is beférne a templomba,
ehhez képest a Szűz Máriát szülés közben ábrázoló,
ismeretlenek által lefejezett
szobor miatt került be legutóbb a bulvárhírekbe,
„Mi a fene! – mondja Julcsi lányom –, ejsze már
szülni se szabad?!”,
nem válaszolok neki semmit, mert nem tudom,
hol az igazság.

5.

Azt viszont határozottan tudom, hogy azért
másoltam ide ezeket a történeteket,
mert még mindig lelkifurdalásom van amiatt,
hogy vajon úgy dolgoztam-e húsz
évig a *Székelyföld*nél, ahogy emberi számítás
szerint is elvárható lett volna,
„Erdélyben nem szokás, csak úgy, abbahagyni
a munkát” – mondta szomorúan Ferenczes,
amikor utódként elkészöntem a főszerkesztéstől,
„Úgy látszik, Erdélyben is változnak az idők” –
gondoltam magamban szintén szomorúan,
még ma is így gondolom, de ez nem jelenti azt,
hogy hónapokig hanyagolni kell a találkozást
azzal az emberrel, akivel húsz évig sülve-főve
együtt voltam a szerkesztőségben,
sőt, nemcsak találkozunk, hanem istápolunk is
kéne egymást,
mondjuk, egy ilyen bécsi kolostorban.

S már szinte látom is magunkat,
a két hallgató remetét –
boldog, ki bezárt kolostorban
tengetheti az életét.

Bécs, 2024. november 13.

György Attila

FERENCZES ÚR

Ej, milyen csikófogaink voltak, s a nyereg még nem törte fel a hátunkat, amikor Ferenczes István örökbe fogadott bennünket! És minden kétely és ellenszél dacára „csinált” egy csudálatos hetilapot (mondom: heti!), amiben csak Ő hitt, na meg mi, kezdő újdonságok, mert akkor még nem tudtuk, mivel jár ez, s mi lehet a vége.

Engem, a tökéletesen szűz, tapasztalatlan riportert, azonnal bedobott a mély vízbe: először is elküldött Moldvába riportot írni... Szerencsém volt Ádám Gyulával, aki körülbelül mindent (is) tud keleti véreinkről. Ezt valahogy abszolváltuk, s bár én abszolút nem értékeltem, beavatásnak jó volt.

Na de Ferenczes Úr, akit mindig is így szólítottunk és szólítjuk, vérszemet kapott, s engem, szegény legényt, ismét elküldött riportot írni. Gagauziába. Csak a Jóisten tudja, hogyan vergődtem haza, de amikor bementem a szerkesztőségbe, megölelt, és rögvest lementünk a sarki kiskocsmába meginni valamit. (Természetesen Ő fizetett, mint mindig.)

Végül is, a maga szikár, szigorú módján azonmód újra munkára fogott, ami igen helyes volt részéről. Nehogy már elkanászosodnánk...

Aztán változott az idők járása, és egy kegyelmi pillanatban kitalálta a *Székelyföld* folyóiratot, ahová olyan bandát verbuvált össze, amelyet Rózsa Sándor is megirigyelhetne.

Erős kordában tartott minket, mondjuk, vizes láncsal sosem vert, de tekintettel néha igen. És ebből is tanultunk.

Ferenczes István ma már egy... Na mi is? Hát mítosz! Legenda nem lehet, mert hála a Babba Máriának, még legalább két emberöltőt terelget, minket, lassan hatvanéves csikókat.

Adja Isten, hogy csak az Ő szeretetteljes korbácsa suhogjon mindig a fejünk felett. Így legalább tudjuk, honnan, hová és miért.

Végezetül megengedem magamnak azt a személyeskedést: sokan sokat, én különösen sokat köszönhetek Ferenczes Úrnak.

Köszönet hát mindenért, adja a Babba Mária, hogy húsz év múlva is köszönetet mondhassunk! Isten-Isten!

Ferencz Imre

AHOGY ÖREGSZEM

A 80 éves Ferenczes Istvánnak

Ahogy öregszem
egyre biztonságosabb
egyre veszélytelenebb az életem
mert már nem hívom ki párbajra
a fickót amiért lekérte tőlem
tánc közben a nőt –

ahogy öregszem
egyre erősebben kapaszkodok
a korlátba
egyre nagyobb körültekintéssel
kelek át a zebrán

de ha fehér botot is
juttat nekem a gondviselés
akkor aztán már tényleg
teljes biztonsággal
közlekedhetek –

ahogy öregszem egyre ritkábban
pattanok fel a hokedlire
hogy agyoncsapjak egy legyet
a plafonon

ma már eszembe sem jut
sárkányrepülővel körözni
a csíksomlyói kegytemplom
felett –

ahogy öregszem
már nem teszem ki magam
kockázatos kalandoknak
nem úszom át a folyót
jégzajlás idején
nem megyek végig
a kifeszített sodronykötélen
nem mutatom be a porondon
a salto mortale -

ahogy öregszem
már egyre biztonságosabb
már egyre veszélytelenebb
az életem

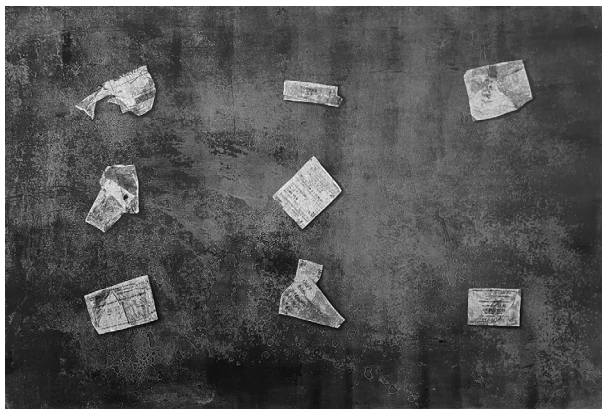
*Buba Petru Radu (RO): Pihenés, félelem, áradás, 2024
(60 x 45 cm, digitális nyomat). Eszterházy Károly Egyetem díja*

Benkő Levente

FERENCZES ISTVÁN PÉLDÁJA

Május 30-a volt, 1995-ben, Sepsiszentgyörgyön. Aznap volt a csíkszentdomokosi tragédia történéseinek a tanúk emlékeztében és a korabeli sajtóban megőrzött részleteit feltáró *Székely apokalipszis* című könyvének a bemutatója. Friss, nyomdaillatú volt még a csíkszeredai Kájoni Könyvkiadó gondozásában a domokosi dráma éppen ötvenedik évfordulójára megjelent kötet, jó érzés volt kézbe venni, és az ajánlásért sorban állva belelapozni. És beleolvasni. Amikor mondtam a nevem, felkapta a fejét, felállt a székről, és kezét nyújtott: Szerussz! Majd azt írta a belső címlapra, hogy: „Benkő Leventének barátsággal, Ferenczes István, 995. május 30.” Jőmagam a szárazajtai, másik magyarellenés vérfürdő feltárásához gyűjtögettem akkoriban lehetőleg minél több vallomást. Kezdő, terepező újságíróféleség voltam, ha egyáltalán újságírónak és újságírásnak lehet(ett) nevezni azt, amit amolyan hályogkovácsként abban az időszakban elműveltem. Annál nagyobb volt a megnyugvásom, amikor a *Székely apokalipszis*be ott, helyben, sorban állás közben belelapozva láttam, hogy Pista is ugyanazt a tényirodalom műfajába tartozó szociográfiát, egyszerűbben emlékméntést műveli. Pontosabban: fordítva, magam is azon az úton próbálnék járni. Aminek a lényege: zsebmagnót bekapcsolni, és az embereket hagyni, hadd mondják el, beszéljék ki magukból mindazt, amiről évtizedeken át nem beszélhettek. Egyszerűen csak hallgatni őket. Árva Kató Margitot, ifjabb Kató Józsefet, Szabó Mihályt, Iamandi Adamot, Zsók Lajost, Zsók Lajosné, született Biró Erzsébetet, Zsók Juliánnát, Timár Mihályt, Kurkó Józsefné, született Kedves Annát, Albert Domokosné, született Timár Annát, Karda Károlyné, született Szőcs Margitot. Aztán Szakács Jánost, László Pétert, özv. László Károlyné, született Kristály Erzsébetet, Müllerné, született Bálint Rozáliát, Albert Péterné, született Veres Annát. Aztán Bodó Árpádnét, Kedves Veronkát, Karda Bélát, Karda Imrét, ifj. Bács Annát, Gál Ernőné, született Kedves Terézt, Gál Jenőné, született Kurkó Annát, Kedvesné, született Kósa Veronikát, Bodóné, született Szakács Erzsébetet, Zsók Lajosné, született Bara Juliánnát, Bodó Juliskát, László Erzsébetet, Dobos

Ferencet, Bács Annát. Ne untasson senkit ez a rövidke székely lustra! Mert ezek a drága emberek azok a források, akiknek tanúságtételével Ferenczes István megörökitette, a feledéstől megóvta és megmentette huszadik századi történelmünknek ezt a részét. Tehát megnyugodtam, és Pistát követtem, ha már úgy alakult, hogy akkor, amikor jelenkoros, huszadik százados erdélyi történészek híján újságírókul maroknyian a közelmúlt történései után eredtünk. S ha már 1944 őszének e két gyászos története okán kezét foghattunk. Először. Aztán a Magyar Újságírók Romániai Egyesülete 1995. évi díjátadóján, mint különdíjasok, másodszor. S utána még sokszor, Istennek legyen hála. Amikor 1996 őszén, vagy talán 1997 nyarán a *Székelyföld* megszületésének hajnalán, Sepsiszentgyörgyön, a *Háromszék* szerkesztőségének parányi tárgyalójában arról beszélgettünk, hogy miről lenne szó, egyből értettük a teendőt. Elárulom: a folyóirat eddigi huszonnyolc évfolyamának 326 számából kettő-három régebbi, ha hiányzik. Lemondani róla sem szerzőként, sem olvasóként nem tudok. És nem is akarok! És azt is elárulom: a *Székely apokalipszist* és az *Ordasok tépte tájont* mindenütt, mindenkoron és mindenkinek a legjobb szívvvel ajánlom. Utóbbit már csak múlt időben, mert valaki, már nem emlékszem, hogy ki, annyira megszerette, hogy elfelejtette visszaadni... Ferenczes István, Pista, köszönöm a példát! Isten éltesse sokáig!

*Katarzyna Tereszkievicz (PL): Identitás-projekció III., 2023
(69 x 100 cm, offszet, egyedi technika). Magyar Képzőművészeti Egyetem díja*

Papp Attila Zsolt

HIRSCH JÓZSEF FÉNYKÉPÉSZETI MŰTERME,
LUGOS ÉS HERKULESFÜRDŐ

Ferenczes Istvánnak

„[...] fényképészeti műterme
Bonnaz-utca 12.
Lugos és Herkulesfürdő”,
alatta pedig káukásan:
„Fotografische Kunstanstalt
Lugos und Herkulesbad” –
ennyi maradt a márkanévből
a csíkszépvízi székely határőr
múzeum tárlójában egy régi,
kifakult képeslap hátoldalán,
amely egy fess katonatisztet
ábrázol talpig díszmagyarban;
a felirat szerint született
az udvarhelyszéki Szentábrahámon,
unitárius családban, és
Lőrinczy Dénesnek hívták.

Ujjonganék a felfedezéstől,
de ki fejtheti meg az üveglapok
mögé feszített töredéksorsokat?
Szinte napra pontosan egy év múlva
az Isten szeszélyes arcát mutatja
a lugosi sétálóutcán, ahol
egy várostörténeti tárlaton,
a mesteremberek céhének
pecsétjével ellátott plakát
sarkában (így írja, „corporația
meșteșugarilor, Lugoj”), szóval
megpillantom a feliratot, és

egészként nyer értelmet a talány:
„Hirsch József fényképészeti műterme,
Bonnaz-utca 12.
Lugos és Herkulesfürdő”,
alatta pedig, hiszen mégiscsak
káukás időket élünk:
„Fotografische Kunstanstalt
Lugos und Herkulesbad”.

Hirsch Józsefről nem tudni sokat,
fényképész volt, az járta róla,
sváb lehetett, vagy inkább zsidó,
és a Bonnaz utcát sem találom.

Elképzelem azt a délelőttöt,
– délelőtt volt, biztos vagyok ebben –,
amikor megérkezett, nos, amikor
megcsendült az ajtó, és a szülőföld
távoli szegletéből ott termett
egy láthatatlan hídon át valaki,
és ahogy álltak egymással szemben,
Hirsch József és Lőrinczy Dénes,
mint kimerevített filmképeken,
a helyére került akkor minden
elveszettnek hitt mozaikdarab.

Nem tudhatjuk pontosan, mi történt
aznap a nagyvilágban, valahol
biztosan ágyuk dörögtek, de nem
ott és nem akkor, azon a derűs
délelőttön, és csak az az egy biztos,
hogy azt a találkozást, azt az
egyszeri és megismételhetetlen
pillanatot többé senki és semmi
nem tudhatja meg nem történtté tenni
a könnyörtelen, megfagyott időben.

Kristó Tibor

ÉRCCE ÉRŐ ARC

A Mindenhatónak mindig vannak olyan kiszemeltjei, akikre gyengébb pillanataiban – mert számára is adódhatnak ilyen pillanatok – támaszkodhat. Olyanok is, akik a szellem înséges időszaikaiban – bár akkor hatványozottabban – éppen Őhöz fordulnak, az általuk észlelt nagy lélekromlás gyógyulásáért, akár sirámaikkal, akár olyan sugallatokért, melyekkel a javulás módozataira keresnek, remélhetnek megoldást. Akár a nagy Biblia-beliek: Ábelek, Mózesek, netán Jónások röögös útjain járjanak, a lélek pusztaságait is bebarangolva sem adnak fel a reménnyel, bár némelykor megbicsaklani látszanak oázis-kereső igyekezetükben. Mert emberből vannak ők is, amint egy-egy ilyen fáradt lelki lemerülésben, magukba fordultan, ígéket keresnek újabb merítkezésekhez. Az önmagukba nézéskor, önmarcangolásuk pillanatait megélve foganhatnak ilyen szavak: „*Hagyjatok magamra / s ne vigasztaljatok*”. De mindig idejében érzékezik a sugallat, a bátorítás a feltápaszkodáshoz. Kissé felénk járátva a sors szekerét, akár Márton Áron, Zöld Péter, az Orbán Balázsok, a Mikesek, tudván tudják, „*hogy innen nincs menekvés / se visszaút*”, mint ahogyan azt is, hogy: „*Kiszolgáltatottan / leszünk mi erősek*”. Még akkor is, ha: „*Közöttünk járnak / az ereszt alatt állók / a híres hasbeszélők*” – írta Ferenczes István, *Rodostó* című poémájában, még az 1970-es években. Mintha ma írná, olyannyira időszerűek sorai. Amikor *rodostavainkba* merülve kerestük/keressük önveszecedett magunkat. S bolyongtunk lelki iránytű nélkül a végeláthatatlan pusztaságban.

Ilyen bolyongásokból is bőven kijutott számára: tanárként, újságíróként, szerkesztőként, irodalomszervezőként, de akár a kortárs magyar irodalom kiemelkedő, meghatározó költőjeként, aki folyton perelt a „*hamis tanúvá lett szóval*”. Olyan korban, amikor pennahegyre más szavakért cifra tintát kínált fel a vigyor arcú udvaronc. S ő éppen e „*vesztégzárban / volt szabad*”. S járta konokul a maga útját, ha néha ingatagon is, de remélve, hogy a világforgásban egyszer törvényszerűen beköszön olyan áldott állapot, amikor „*a fölsebzett pitvar*”-on új élet serkenhet. S akkor készen kell állni, ki kell állni, mert így sugallta a

Mindenható. S új magokkal hinteni be a visszaigényelhető ingóságainkat, de akár lelki területeinket is.

S amint nyolcvankilencben felfénylett a csalóka szabadság reménye, akkortájt kellett felfedezni a Székelyföldet. Nem mintha nem lett volna, mert volt, van és lenni fog. De úgy is, mint lelki tájvidéket. Ki kellett találni mint folyóiratot, mert ilyen nem volt, az hétszentség. Aztán ehhez kellett valaki, egy olyan zseniális vállalkozó, ismert és elismert személyiség, mint Ferenczes István, alapító főszerkesztő. Aztán kellett még valami, egy olyan, a volt diktatórikus rezsimet váltó időszak, s abban egy olyan kegyes pillanat, melyben megszülethetett s valóra válhatott e mára, a világ majd minden földrészén előfizetőkkel, olvasókkal, nagyszerű, belevaló szerkesztőkkel, profi írókkal, néprajzosokkal, történészekkel, szociológusokkal működő fórum, mint amilyen a *Székelyföld*. S kellett intézményesíteni, stabil támogató(k)ra találni, s konok kitartással taposni, járni-kelni, menni. E tágas szellemi udvartér megálmodója korábról komoly újságírói-szerkesztői tapasztalattal rendelkezett, ami jól fogott a szervezésben, munkatársai megválogatásában nemkülönben.

A „hét szűk esztendőre” mintha bekövetkezett volna a hétnél valamivel bővebb hét év, vagy ki tudja, hány, mert a teljes bőségig még sok van hátra. Mindezt Ferenczes István-i léptékben mérve, abból a kevés bővebből is, visszafelé vagdossák a szalagot. Mert *„Sohasem nyertük meg az utolsó csatát / Maradt a dac”*. Menten fűzzük hozzá, hogy a csíksomlyói Mária oltalmát is bíró, ehhez egyenes gerincű személyiségek kellenek. Olyanok, akikre minden időkben szükség van, s számítani lehet rájuk. Olyan ércé erő arcokra, amilyen az övé is. Ez pedig feledhetetlen lesz...

Pécsi Györgyi

EMLÉKEZÉSEK KÖNYVE¹

– Ferenczes István: *Veszedelmekről álmodom* –

A mikor a *Kortárs* folyóirat 2013. júliusi számában megjelent Ferenczes István *Veszedelmekről álmodom* című hosszú szépprózájának első része, majd aztán a második s a harmadik, nemcsak a szerkesztők, maga a szerző sem látta, időben, térben, szereplőkben merre, meddig hajazik, tekergőzik tovább a nehezen meghatározható műfajú szöveg. Ferenczes többször is azt jelezte, hogy *már az utolsó részt küldöm, esetleg még egyet*, de aztán egyre csak kívánczított a folytatás, amelyek az először 2018-ban megjelent hetedfélszáz oldalas monumentális könyvben találták meg a helyüket, hogy csekély, lényegyet nem érintő korrekcióval 2021-ben újra kiadásra kerüljenek.

Már a részletek közlésekor érzékelhető volt, hogy műfaji határokon jár a szerző, a szociográfia, az esszé, a memoár, a családtörténet, a nemzetségtörténet, a honismeret, a dokumentációs, a fikciós, a lélektani próza határán, s hol egyik, hol másik jelleg erősödik föl. A részek vonzóan érdekesek voltak, várakozást keltettek, de el is bizonytalanítottak. Az ugyan már a részekben érzékelhető volt, hogy erőteljes költői vízió rendezi ezt a sokféleséget, de nyitott volt a kérdés, hogy összeáll-e egésszé, s ha igen, mivé: személyes sorstörténété, családtörténété, vagy a székelység utolsó kétszázötven évének krónikájává – mint nyilatkozta a szerző a 2019-ben készült beszélgetésben Péter Beátának: „Ez a regény az utolsó kétszázötven évünk közérzetéről szól. Szerintem a madéfalvi veszedelem az egyik legtraumatikusabb és egyik legmeghatározóbb történelmi eseménye ennek a vidéknek, nemcsak Csíknak, hanem szinte az egész székelységnek.” A beszélgetésben Péter Beáta, visszaulva egy Lövetei Lázár Lászlónak még 2014-ben adott, bizonyos alkotói tétovaságára utaló válaszára („Ezekkel a »veszedelmekkel« olyan eszméletlen, önemésztő munkába kezdtem – szerintem túl későn –, hogy nem látom a végét.”), visszakérdez: „Most, hogy kötetben vannak ezek a »veszedelmek«, vége van-e ennek az önemésztő munkának? – Vége

1 Részlet egy készülő tanulmányból.

van. Az az igazság, hogy körülbelül három könyvre terveztem az egészet annak idején, amikor ötleteltem, csak ahhoz hamarabb neki kellett volna kezdeni. Mert most már nincs erőm, lelassultam, az agyam sem fog úgy, nem olyan éles. És most már nem is látom értelmét tovább írni ezt az egészet, mert az már nagyon »rólam« szólna. A befejező részt (a lugosi középiskola éveiről) sem akartam beletenni, de aztán rájöttem, hogy a lugosi időszak következménye volt az előző történeteknek. Aránylag nyitott volt az én életem, most már legfentebb magyarázkodni tudnék a hatvanas évek utáni történelmekről. Ennyi elég.”²

De miről is szól a *Veszedelmekről álmodom* könyv, miféle veszedelmekről álmodik folyvást a szerző? A recepció által leginkább memoárnak tekintett mű hét nagyfejezetből áll, ezek sorrendben: *Bujdosások* – „Álmomban megjelent apám” – kezdődik a könyv, az álom felzaklatja, figyelmeztetésnek tekinti, hogy emlékezzen az 1952-ben Moldvába szökött-menekült apára; a bujdosás jelentésköre előhívja a székelyek nagy traumáját, a madéfalvi veszedelem közvetett emlékezetét és krónikáját; a történelem ismétlődik, az idegen hatalom terrorja elől Moldva a menedék. *Menekülések* – a menekülés, bujdosás köre és párhuzama kibővül: 1916-ban román, 1944-ben szovjet és román betörések elől menekül és bujdosik a falu; folytatódik az apára való emlékezés: az apja az orosz kivégzőosztag előtt egyetlen éjszaka megöszül, majd 1949-ben templomot épít a falunak. *Szabadságharcosok* – egy bizonyos Gál János nevű távoli rokon, negyvennyolcas honvédszázados életének források alapján megírt fiktív naplója – egyúttal a madéfalvi vérengzést követően az osztrák hadseregbe sorozott székely honvédek sorsa a szülőföldtől való elszakadástól az elidegenedésen át a visszatalálásig. *Dévavárak* – az apa bukaresti éveinek és a bukaresti szórvány magyarság két háború közti életkörülményeinek a föltérképezése. *Golgoták* – két pap nagybácsi kálváriája az ötvenes évekből, egyikük, visszaulva 1919-re és az 1941-ben kettéosztott Erdélyre, az ötvenes évek egyházüldözésének a példázata, másikuk az ’56-os ún. Fodor-csoport perének vádlottja és elítéltje; a két portré közé illeszkedik Márton Áron püspök lelki, erkölcsi nagysága és meghurcoltatása. *Osztályharcok* – a kényszer-tétesítés kora, az ötvenes évek vége,

2 „Az álmodás vitt a veszedelmekig” – Ferenczes Istvánnal beszélget Péter Beáta. Letöltés: <https://kronikaonline.ro/extra/baz-almotas-vitt-a-veszedelmekigr-n-beszelgetes-ferenczes-istvan-kossuth-dijas-koltovel#>

hatvanas évek eleje, beleszöve a rendtartó székely falu rendjének az ismertetésével. *Lugosok* – Ferenczes, ahogy más erdélyi kulák-, vagy nemkívánatos társadalmi elem gyermeke, a szórvány lugosi magyar középiskolába kerül; a korabeli tapasztalatokat az ötvenéves érettségi találkozó sorselágazásainak a föltérképezése egészíti ki.

A hatvanas évek utáni időkről, voltaképpen a saját felnőttkoráról viszont már nem akart írni („aránylag nyitott volt az én életem”, jegyzi meg, tehát ismert, sőt közismert, nem különösebben érdekes). Azaz pontosan arról az időről nincs mondanivalója, amelyet tapasztalatilag a legjobban ismer. Az aktív emlékezés a megíráshoz képest fél évszázaddal, a hatvanas évek közepe táján lezárul (bár a személyes emlékezés értelmezése, kommentje, mint a *Lugosok* fejezet is, a megírás idejég, tehát a kétezres évek elejéig elhúzódhat, de csak mint az emlékezet következménye).

A hét fejezet igen elkülönбözik egymástól tematikában is és írói megoldásban is. A *Bujdosások* és a *Menekülések* tekinthetők egészében az író közvetlenebb személyes vallomásának, memoárjának, részben az *Osztályharcok* és a *Lugosok*, s kisebb részben a *Szabadságharcosok*, a *Dévavarak* és a *Golgoták*. Különösen ez utóbbiak főtörténeteinek szereplőiről, történéseiről nincs személyes élettapasztalata, ismerete a szerzőnek – és mégis, mindvégig meggyőző, hogy ezek is elidegeníthetetlen részei személyes emlékezetének. A fejezetek a történelmi kronológia rendjében követik egymást, de korántsem rigorózus fegyelemmel, azokon belül számos, a főtémához közvetlenül nem kapcsolódó, „erről jut eszembe”-féle emlékek, emlékezések is rendre elő-előbukkanak, rizómaszerűen szétterítve a kronológiát – a személyes emlékezés hektikus szeszélye szerint.

Éntörténet és/vagy székelység történet? Az éntörténet által jelenik meg a székelység utóbbi kétszázötven éve, avagy a székelység kétszázötven évében válik láthatóvá a személyes történet? – a kérdés korántsem öncélú. A székelység kétszázötven évről leválasztható az éntörténet, nem elidegeníthetetlen része annak, de az éntörténetről nem választható le a székelység, a közösség története. Illetve valamennyire leválasztható lenne, amennyiben az én – jelen esetben Ferenczes István – megszakitáná, megtagadná személyes múltját, eredetét, közöségét és a hagyományt. De itt pontosan arról van szó, hogy Ferenczes, előtapasztalata, érzelmi, erkölcsi ragaszkodása miatt a kötést akarja

megegyesíteni, és kitölteni az emlékezet hiányzó pontjait, szakaszait, amelyek az egyes ember esendősége vagy a történelem kényszerítő emlékeztetése miatt elfelejtődtek vagy elhalványultak.

Ferenczest a múlt vonzza, a múltnak az a része, amelyet nem, vagy csak részletekben ismer. Családi elbeszélésekből, ismerősöktől, dokumentumokból, mindenféle írott és íratlan forrásból nyomoz, kutakodik, minden hozzáférhető módon, hogy egybe lássa az elmúlt kétszázötven esztendő. Ezt a hatalmas szövegtengert a maga rizomatikus elágazásaival, olykor hektikusnak, csapongónak tűnő epizódjaival az emlékező személyének az emlékezése, azaz magának az emlékezésnek a folyamata – ahogyan az elbeszélő/narrátor próbál egyre közelebb kerülni a múlthoz – fogja össze. Ferenczes a könyv céljaként a székelység közérzetének kétszázötven éves áttekintését említi. Pontos meghatározás, mert a műben, a történelmi sarokpontok szubjektív értelmezésben, az emlékek rostáján kerülnek hangsúlyos pozícióba (és bizonyos arányeltolódással). „A kulturális emlékezet szempontjából csak az emlékezetes, nem a tényleges történelem számít”, mert: „Csak a *jelentőségteli* múltra emlékezünk, és csak az *emlékezetben tartott* múlt telik el jelentőséggel.”³, állapítja meg Jan Assmann, ezért a kanonikus történetírás súlypontjaihoz képest elmozdulásokat észlelhetünk a múlt nagytörténeleinek értelmezése során. Nem a nagytörténelmet vallatja az író, hanem a maga és családja és a székelység szempontjából keresi, hívja a múltat.

A kétszázötven év rétegeinek két állandó pontja van, az emlékező Ferenczes István személye és a madéfalvi veszedelem mint „megalapozó történet” (Jan Assmann).

Az első fejezetben hangsúlyosan megidézett madéfalvi veszedelem időről időre jelentésszerűen fölbukkan, mint „az egyik legrausmatikusabb és egyik legmeghatározóbb történelmi eseménye ennek a vidéknek”, nemcsak Csíknak, de a Székelyföld egészének. Az emlékezet origója a madéfalvi veszedelem, az azt megelőző történelmi idők a jelen emlékezés számára irrelevánsak. 1764 – Mária Terézia megszünteti a székely határőrség önállóságát, a birodalmi hadseregbe kényszeríti a székelyeket. A privilégiumát, ősi szabadságát sértő székely falvak fellázadnak,

3 Jan Assmann: *A kulturális emlékezet*. Ford.: Hidas Zoltán. Budapest, 2004, Atlantisz, 53., 77. p.

a lázadást mintegy kétszáz fegyvertelen székely legyilkolásával leverik, számosan ekkor szöknek Moldvába. Madéfalva a székelység emlékeztetésében kitüntetett helyet foglal el, melyet az évenkénti megemlékezéseken újra és újra a mai napig megerősítenek. Madéfalva az egykor volt és elveszített székely szabadság, autonómia szimbóluma, a könnyörtelen idegen elnyomása és a mártíriumé. Ferenczes értelmezésében Madéfalva olyan súlyos és sorsdöntő tragédia volt, amely végzetesen megroppantotta a régi szabad székelységet, s minden későbbi közösségi tragédia eredete valamiképpen a madéfalvi veszedelemhez vezethető vissza. Madéfalva a közösséget ért veszteség mértékegysége, abszolút viszonyítási pont.

A következő történelmi csomópont az 1848–49-es forradalom és szabadságharc, mely már nem csak a székelység, de Erdély kulturális emlékeztetésében is kitüntetett idő, a magyar nemzethez való tartozás, és az egyetemes, nemzeti szabadság szimbóluma. Ferenczes nem ezt, a kulturális emlékeztetésben rögzült konvencionális képet eleveníti föl, még csak nem is – az Erdély számára tragikus következményekkel járó – románság szembefordulását a szabadságharccal, hanem a madéfalvi veszedelem egyenes ági következményét. E kor választott főhőse Csik-Pálfalvi Gál János honvéd százados, akit székely parasztgyerekként szülei, egzisztenciális okok miatt, kisgyermekként a helyi osztrák irányítású kadétiskolába küldenek. Itt átnevelik engedelmes birodalmi honvéddé, s ekként vesz részt a harcokban. Csapatát Délvidékre irányítják a szerb lázadók leverésére. Követi parancsnokai utasításait, s mintegy szándéka ellenére, parancsteljesítőként válik szabadságharcossá, de már identitását visszanyerőként viseli a megtorlást, végül a magyarság elkötelezett híve lesz. Gál János „talált rokon”. Ferenczes véletlenül, egy sírkő feliratán figyel fel rá, s források, dokumentumok felhasználásával megírja fiktív memoárját. Ferenczes először is azért tünteti ki figyelmével, mert kiderül, hogy ugyan távoli rokon, de ő is a követhetetlenül kiterjedt Gál–Salamon–Ferencz család része, ráadásul falubeli. Másodszor azért, mert Gál sorsa modellszerű példázata annak, hogy a madéfalvi veszedelem miféle súlyos következményekkel járt az egykori szabad székelyek számára. A fiktív napló a székelység közös emlékeztetésének korrigálása, kiegészítése.

Újabb történelmi csomópont Trianon, jöllehet a közösségi emlékeztet sarokpontja, bár az 1916-os román betörést visszatérően említi a szerző,

mégsem ez, a nagytörténelmet sorsfordító esemény kerül fókuszba, hanem a két háború közti Románia, közelebbről a bukaresti magyarok húszas-harmincas évei kapnak önálló fejezetet. Ferenczes cáfolja a rögzült szóbeli közösségi emlékezetet, miszerint százezer magyar dolgozhatott akkor a román fővárosban, de több tízezres székely emberfőleg valóban ott talált munkát, megélhetést – ahogy édesapja is. Az író az apa bukaresti nyomait kutatja, személyesen fölkeresi az egykori helyszíneket, hogy megépítse magában az apa életének ezen szakaszát, s eközben erőteljes és részletgazdag vízióban megrajzolja a román főváros korabeli történelmét és hétköznapijait, fókuszban az odasodródott székelyföldi magyarokkal. Ez az időszak általánosságokon túl nem épült be a kollektív emlékezetbe, itt tehát emlékezetszakadásról, emlékezethiányról beszélhetünk, melyet Ferenczes az emlékezések láncolatában múltteremtéssel old fel, szüntet meg.

Az újabb nagytörténelmi időszak a második világháború végétől az ötvenhatos perekig, a mezőgazdaság kollektivizálásáig tart – a kortörténészek részletesen feldolgozták, a bécsi döntés, a világháború, a párizsi döntés következményeit Ferenczes is érinti, de ismét csak nem a nagytörténelmet „emlékezi” önálló fejezetben. A kollektivizálásra való emlékezés esetében természetes, hogy szorosan egymáshoz kapcsolódik a Salamon–Ferencz család és a falu története, érdekesebb azonban a *Golgoták* fejezet. A papi szolgálat sebezhetőségeire, a szerzetesrendek államosítására az elsőfokú nagybácsi élettörténetében emlékezik az író, a háromrészes fejezet középső része Márton Áron püspök felmagasztalása, a harmadik pedig egy távolabbi rokon pap nagybácsi, akinek azonkívül, hogy végtelenül naiv és őszinte lélek, bűne aligha lehetett, de a Fodor-per egyik fővádoltja lett, s első fokon halálra ítélték. Nyilvánvaló, hogy az írónak határozott véleménye és ismerete van a teljes '56-os romániai megtorlásról, de számára a nagybácsi a legfontosabb, mert rokon az illető, a család része.

A kötetet záró *Lugos* fejezet az egykori iskolatársak életútjának ötven évvel későbbi behordása, lényegében az országhatáron belüli és kívüli szétszóródás kora – utóbbi a Németországba kivándorolt szász osztálytárs felgöngyölített élettörténetébe ágyazva.

*

Kérdés persze, ki emlékezik erre a harmadfélszáz esztendőre? Kinek, kiknek az emlékezései ezek a múltbéli történetek?

Ferenczes írhatott volna akár rigorózus történeti összefoglalót vagy hagyományos szépprózát is Madéfalváról, szociográfiát a bukaresti magyarságról, hagyományos családtörténetet felölelő memoárt stb., ő mégis ezt az első megközelítésre talán csapongónak tűnő formát választotta.

Jan Assmann – és más emlékezetkutatók – szerint a kommunikatív vagy személyes emlékezet körülbelül nyolcvan év, majd a személyes emlékezet lassan kulturális emlékezetben rögzül. A kétezres évek elején élő ember – a *Veszedelmekről álmodom* megírásának idején – kommunikatív emlékezete körülbelül az 1920–30-as évekig nyúlhat vissza, ahogy ez a könyvben is történik, tehát a bukaresti magyar évek kutakodásakor még élő emlékezetekre talál az író, bár a kicsit korábbi, az 1916-os román betörés is eleven az idősebbek emlékezetében – a nyilvánvaló sokk miatt. A hozzátvetőlegesen nyolcvan évnyi kommunikatív emlékezetben generációk, nemzedékek tovább örökölik a saját biografikus emlékeiket, melyek halálukkal fokozatosan elhalványulnak. Ferenczes pedig, még az utolsó órában megpróbálja begyűjteni a biografikus emlékezeteket, és megépíteni a múltat. Olyan múltat, amely értelmezésében 1764-től a hatvanas évek közepéig egyetlen időintervallum, azaz nincsenek benne jelentős törések, ismétlődések, és a párhuzamosságok annál inkább, illetve a család, mint a társadalom alapegysége, értékrendjével, életmódjával addig még kontinuus volt. Ezek az egyenként begyűjtött emlékezések azonban sajátos minőségben sűrűsödnek össze, amiért Ferenczes okkal mondja, hogy könyve a székelység utolsó kétszázötven évének a közérzet krónikája.

Maurice Halbwachs szerint nem létezik csak egyéni emlékezés, az emlékezés mindig csoporthoz kötött, és bár az egyén emlékezik, de mindig társadalmi keretek között emlékezik. „Kollektívumok ugyan nem »rendelkeznek« emlékezettel, de meghatározóan befolyásolják tagjaik emlékeztét... Nemcsak a másokról tapasztaltakra emlékezünk, hanem arra is, amit ők maguk mesélnek el, igazolnak és tükröznek vissza. Sőt élményeinkre is mások vonatkozásában, a jelentések társa-

dalmi veretű összefüggésének keretei közt teszünk szert.”⁴ Az egyes ember akkor képes az emlékezésre, ha a kollektív emlékezet vonatkoztatási keretein belül van, mindig a társadalmi keret nézőpontjában emlékezik, a csoport emlékezete pedig az egyéni emlékezetekben rögzül és mutatja meg magát. Halbwachs szerint a közösségi emlékezetnek legfontosabb csoportkerete a család, különösen a hagyományos társadalmakban, amilyen, tehetjük hozzá, a Ferencsesé is. „...napjainkban leginkább hagyományörző társadalmakban minden családnak megvan a maga saját gondolkodásmódja, az egyedül általa felelevenített emlékei és tagjai által őrzött titkai. Ám ezek az emlékek, hasonlóan az ókori családok vallási hagyományaihoz, nem kizárólag a múlt különálló képeinek a sorozatából állnak, követendő minták, példák, tanítások is egyúttal. Bennük fejeződik ki a csoport lényege.” És: „A mai társadalmakban a paraszti létmódot továbbra is az különbözteti meg minden mástól, hogy a munkavégzésre az otthoni élet keretében kerül sor, s a családtagok gondolatai akkor is a tanya, az istálló, a csűr körül járnak, amikor történetesen nem dolgoznak ott. Magától értetődő tehát, hogy a család és a föld nem válnak el egymástól a mindennapi gondolkodásban a paraszti család földhöz kötött, s ennél fogva a környék és a lakóhelyükül szolgáló falu képe minden sajátosságával, tagolódásával, a lakóházak, a parcellák egymáshoz viszonyított elhelyezkedésével már korán bevésoódik a családtagok elméjébe. Amikor egy városlakó egy paraszttal beszélget, elcsodálkozik, hogy emez a tulajdonos családok alapján különbözteti meg egymástól a házakat és a termőföldeket, és ilyesmiket mond: ez itt X-ék telke, ez meg Y-ék tanyája”.⁵

Ferencses a jelenben áll, és ebből a látószögből kísérli megteremteni a múlt folytonosságát, a saját emlékezetére is támaszkodva, de legnagyobb részben a mások, a család, a falu, az ismerősök emlékezéseit fölhasználva: föl kutatja és könyvvé írja, láthatóvá teszi a kollektív emlékezetet.

A könyv úgy kezdődik, hogy a jelenben beszélő író elmeséli felzaklató álmát. Édesapjával álmodik, akivel nagyon régen álmodott. Az álmok később is jelentésszerűen térnek vissza a könyvben, mert Ferencses –

4 Halbwachs elméletét ismerteti Jan Assmann, i. m., 36. p.

5 Halbwachs, Maurice: *Az emlékezet társadalmi keretei*. Ford.: Sujtó László. Budapest, 2018, Atlantisz, 197., 205–206. p.

ahogy környezete is – jelentést tulajdonít az álomnak. Az álom egyetlen kép: 1952-ban az apa búcsúzik, Moldvába szökik egy Sztálinra tett dehonesztáló megjegyzése miatt, s a dombtetőről még visszaint. Az író megpróbálja felkutatni az apa korabeli útvonalát, s kiderül, hogy lám, Csíkcsomortánban annál a Zöld Józsi bácsinál húzta meg magát napokig, aki annak a Zöld Péter papnak az egyenes ági leszármazottja, aki 1764-ben a lázadást szította, majd ő maga is Moldvába szökött. Nyilvánvaló a párhuzam az ötvenes évek diktatúrája és az 1764-es közérzete között. A történelmi párhuzam is fontos, de fontosabb, hogy a Zöld család révén megteremtődik a múlt, a félmúlt, és jelen között a személyesség intimitásával a közös(ségi) idő egysége.

A történet az apával indul, s a család történetének a felgöngyölítése köré szerveződik a kétszázötven év. Az apa mellett az anyával is el kell számolni, a nagyszülőkkel, a nemzetséggel, a faluval. Hólabdaszerűen mindig újabb és újabb események, epizódok, szereplők lépnek az elbeszélő világába. A családi, rokonságbeli elágazásokat, a déd- meg ükszüligig való felmenetelt, a testvérek, aprónepek, sokad-fokú nagybácsik, nagynénik, unokatestvérek pozícióját nem tudom követni, de Ferenczes talán nem is arra törekszik, hogy az olvasó tisztán lássa a bonyolult familiáris viszonyokat, különben valamiféle nemzetségfát mellékelte volna, hanem az, hogy ő maga háromdimenziós térben láttassa és érzékeltesse a kis- és középparaszti csíki székely társadalmat. Ferenczes családokról beszél, házakhoz tartozó emberekről, birtokokról, sorsokról; senki nem önmagában jelenik meg, mindig viszonyaiban, kiterjedt családi kötelékeivel. Az egyre burjánzó emlékezések hálózatos kapcsolódási pontjaival jócskán, több generációnyi idővel meghosszabbítja a személyes emlékezés határát – ezért számomra nem kétséges, hogy a madéfalvi veszedelem éppúgy Ferenczes személyes, és a székelység kollektív emlékévé sűrűsödik, mint a szabadságharc honvéd századosának, vagy Márton Áron püspök példázatos élete.

Gion Nándor egy interjúban Faulknerre hivatkozott, mondván, ha Faulkner egy megyéből tudott egész világot építeni, miért ne lehetne Szenttamásból, a szenttamási emberekből ugyanúgy világegészet teremteni. Ferenczes István a csíkpálfalvi Gál–Salamon–Ferencz család történetéből tette ugyanezt.

Dankuly Csaba

A LÁTHATATLAN ELLENSÉG

– Álomelbeszélések és valós történetek –

HÉTVÉGÉK ÉS HÉTKÖZNAPOK

A hétvégeken kellett bejárnom dolgozni, szombaton és vasárnap. A hét többi napján szabad voltam, azt csinálhattam, amit akartam. Többnyire kölcsönkéréssel teltek a napjaim, mert havi nyolc nap melőből ki tud megélni. A munkahelyemen az volt a feladatom, hogy egy üres szobában 8, de gyakran 9-10 órán keresztül elgondolkozzak rendre a hétfőmön, a keddemén, szerdámön, csütörtökömön és péntekemen, vagyis azon, hogy mire fordítom az üres hétköznapijaimat. Egyszer se mentem át a teszten, amiből arra következtettem, hogy rosszul gondolkoztam el, vagy helytelenül töltöttem a napjaimat. Senkivel nem kellett közöljek semmit, nem kellett benyújtsak semmiféle beszámolót, a fejemre illesztett sisakon keresztül olvasták a gondolataimat. Az ülésekért rendszeren kifizettek, időnként prémiumot is adtak (valószínűleg a kitartásom jutalmazták), de nem történt lényegesebb változás: nem tettek át öt munkanapra és két pihenőre. Egyszer aztán áldozatot hoztam: egész héten nem kértem kölcsön. A hétvégén mégis elbukhattam a vizsgát, mert minden maradt a régiben. Még nagyobb áldozatot hoztam: az életemet kockáztatva egész hónapban nem kértem kölcsön. Semmi változás. Az adósságaimat kell törlesztenem, semmi kétség,

jutottam el a felismerésig. Kuporgatni kezdtem, amiből apránként sikerült megadnom az összes tartozásom. Csontsoványra fogytam közben, egyik hétvégén aztán alig bírtam már bevonszolni magam a munkahelyemre, ahol, ahogy a terembe léptem, és épp a fejemre akartam illeszteni a sisakot, egy meghatározhatatlan irányból jövő meghatározhatatlan nemű hang annyit közölt velem: BINGÓ.

Arra ébredtem, hogy hétfő van, és be kell mennem dolgozni: a feladatom az, hogy egy üres szobában 8, de gyakran 9-10 órán keresztül elgondolkozzak rendre a szombatomon és vasárnapomon, vagyis azon, hogy mire fordítom az üres hétvégéimet.

PIHENÉS

*„...legvégül megláthatná, és szemlélhetné a Napot,
[...] önmagát a Napot, eredeti helyén és mivoltában.”
(Platón)*

Most már nem tart sokáig, hamarosan kiérünk ebből a pusztából. A bakancsunk alatt meghatározhatatlan állagú és összetételű törmelék csikorgott-ropogott. Még éjszaka indultunk, hogy biztonságos fedezékbe jussunk, mielőtt felkel a gyilkos Nap. Hajnalodott. De előttünk még mindig csak a sík terep. Ezért is éreztem nevetségesnek, s egyben kétségbeejtőnek és kétségbeesettnek a társam bizakodónak-biztatónak hangzani akaró megjegyzését. „Itt fogunk megdöglenni.” „Dehogy, szedjük a lábunkat, ha már elindultunk, csak élénk jön valami.” „Jön egy frászt, akkor már rég élénk jött volna, legalább jelöltünk volna ki egy biztos útirányt.” „Ja, igen, ha az összes könyvtár nem égett volna porig, mielőtt legalább egy nyavalyás térképet kimenekítettünk volna, és nem csak a bőrünket mentjük. Ezen az egyenletesen lapos

területen még tájékozódni se lehet, lehet, hogy körbejárunk.” „Akkor is jobb, mint a barlangban elpusztulni, a növekvő zsúfoltságban, élelemhiányban és bűzben.” „Mintha nem volna mindegy, hol dobod fel, ha már úgys fel kell dobnod; szerintem ülünk le, és várjuk be a felkelő Napot, legalább részünk lesz egy borzalmasan szép látványban, ha csak egy pillanatra is.” „Jó, ülünk, csak aztán meg ne bánjuk.” „Mintha lenne még mit megbánni; de legalább pihenten fogadjuk.” „Ahá, mintha lenne még értelme.”

MENEKÜLÉS

Mikor kiértem a vasútállomásra, fellélegeztem. Illetve reméltem, hogy fellélegezhetek végre. Mert egy sarokház mögé bújva azért visszaleselkedtem a mellékcúba, amelyből érkeztem, hogy sikerült-e leráznom féltékenységtől őrzöngő üldözőmet. Csend volt, és sötét, és szemerkélt az eső. Csak a saját lihegésemet hallottam. Részeg voltam, és betépett, nem is tudom, hogy jutottam idáig. Füleltem, meresztettem a szemem, ám hiába, a légzésem minden zajt elnyomott, a szemüvegemet meg elveszítettem menekülés közben. Nem volt tanácsos tovább álldogálni és bevárni, amíg tényleg rám találnak, úgyhogy gyorsan átkeltem a síneken, és az állomással szemközti betonkerítés mögé húzódtam. Onnan valamennyire be lehetett látni a teret a peron egyetlen működő villanyoszlopának tompa fénykörében, és azt is figyelemmel kísérhettem, érkezik-e vonat, mikor és melyik irányból. Szinte mindegy volt persze, merre tartóra szállok fel, csak minél előbb el innen. Próbálom felidézni az előzményeket, miként is kerültem ebbe a városba, minek is. Nyilván valami buli. Meg egy csaj rémlett fel aztán, aki hajnal felé, amikor a legtöbben már hazatámolyogtak, vagy ki amerre bírt, a párja meg

valahova épp eltűnt, homályos értelmű kiselőadást tart két idióta hódolójának – habár én inkább behódoltnak éreztem magam –, nekem meg a tesómnak, a párválasztásról. Ami a legfélelmetesebb, de egyben a legnevetésesebb, pedig iszonyatos volt a tétje: bárhogymerttettem is most az agyam, nem villant be, ki is az üldözőm: a tesóm, vagy a lány barátja? – a tesóm és a lány barátja? – a lány barátja üldözi a tesómat, aki engem üldöz? – vagy mindkettőnket a lány barátja üldöz? – esetleg mindhárman a lány elől menekülünk?

VÁLASZTÁS

Ülünk egymás mellett a díványon, mint két kisdíák, a lány meg velünk szemben fürdőköpenyben, kibontott, vizes haját törölgetve azt magyarázza, miért tetszik neki jobban a tesóm cipője, mint az enyém: bár a pirosat is imádja, annak a szürkének mégiscsak jobb az alakja, a szabása, kényelmesebbnek, praktikusabbnak is tűnik, azt szívesebben hordaná. A helyzetben az az érdekes, hogy mindkét cipőt én vettem, nekem a szürke kellett volna, a döntést viszont a tesómra bíztam, neki pedig szintén a szürkére esett a választása. Mikor újra felnézek, azt látom, a lány anyaszült meztelen már, de aztán rájövök, hogy válltól felfelé láttam hirtelen, valójában egy szál pánt nélküli kombinában van, zilált haja a nyakába lóg, lefekvéshez készül. Úgy érzem, most már illene értenem az üzenetet, itt valamelyikünknek mennie kell, és nem kérdés, hogy kinek. De nem mozdulok, a méltóságom nem engedi, meg valamiféle dac, nyilván féltékenység is, várom, mi lesz. Megy és főz egy kávét, mondja végül, mint aki időt

ad, reggel álmosan nem jó bajlódni vele, majd
termoszba tölti, hogy egészen forró maradjon.
Ja, s hány személyre legyen, kérdi még az
ajtóból visszafordulva, vérforraló mosollyal.

DONOR

Az orvosnak öltözött férfi mindenkiből
kitépett egy darabot. Az ember odatartotta
valamelyik tetszőleges testrészét, karját, lábát, kézfejét,
amit akart, ő meg valami eszközzel gyors mozdulatot
tett. Messziről még úgy láttam, oltást ad. Az utcán
ment az egész, a szabad ég alatt. Nem voltak túl sokan.
Én valamiért az arcomat tartottam oda, gondoltam,
ha a pofont kibírja, akkor az oltást is. Az orvos
odahajolt és kicsippentett belőlem egy jókora
darabot. Felszisszentem, az arcomhoz kaptam,
lucskos lyukba nyúltam. A csipeszről majdnem
féltenyéryn timer bőr- és húscsapat lógott, amit
egy műanyag zacskóba pottyantott, mint valami
tárgyi bizonyítékot. Ne izguljak, mondta,
hamar begyógyul, de nem tett rá se sebtapaszt,
se semmilyen szert. Anyám, aki velem volt, és
aki nem állt be a sorba, méltatlankodott,
hogy mégiscsak arcátlanság, hogy nem veszik
nyilvántartásba a donorokat. Igaza volt, senkitől
nem kérték a személyijét, nem íratnak alá senkivel
semmilyen hivatalos papírt. Ilyenkor nem illik
kicsinyeskedni, csitítgattam mégis. Egy francot
nem, hajtogatta, az orvos viszont már nem figyelt
ránk, mintha ott se lennénk. A lyuk eléggé fáj,
de ki tudtam dugni rajta a nyelvem a járóelölkre,
nem csúfondárosból, inkább örömben,
nézzék, én segítettem! – igaz, fogalmam sem volt, miben.

PROGNÓZIS

„Próbáltam előre nézni, de hát kilátás csak a holnapra esett, a holnap meg ugyanez a nap, vagyis hát megint egy pont ugyanilyen nap – már szerencsés esetben, persze.” (Kertész Imre)

Épp az órára néztem lopva, amikor sietve megérkezett. Két oldalról cuppantott egyet-egyét a levegőbe, mintha arcon csókolna, aztán visszatolta szábugyiját a szájára, az orrát szabadon hagyva, hogy lélegzethez jusson, vagy talán, hogy ne kelljen szívnia a saját szájszagát. Nem kért elnézést a késésért, én pedig nem kértem számon rajta. A magam bugyiját én is így hordom, sokszor csak az államra húzva, hogy bármikor rá tudjak gyújtani, ne kelljen állandóan le-fel huzigálnom. Csak olyankor tolom fel, amikor felbukkan egy rendőrautó. A város kihalt, pedig nincs se vasárnap, se ünnepnap. Ítéletnap se, legalábbis – hivatalos információk szerint – egyelőre. Ketten megyünk a temetőien üres, alkonyian napfényes utcán, mely nem is a fák, hanem a világra telepedő fertőzésveszély árnyékától tűnik súlyosan sötétnék. Nem beszélgetünk, nem tudjuk, hova megyünk, előzetesen nem egyeztünk meg semmilyen irányban, semmilyen célban, csak elindultunk az épp előttünk húzódó járdán, talán nem is érdekelte egyikünket sem, hol kötünk ki. Kocsmák, bárók, teraszok kizárva, mert mindegyik zárva. Az utca egy sétányba torkollik. A sétány nem túl hosszú. Amikor a végébe érünk, visszafordulunk, aztán a másik végében megint vissza. Sétálunk a sétányon, hisz azért sétány. Nem érünk egymáshoz, nem fogjuk egymás kezét, nem ölelkezünk, nem csókolózunk. Mint két, több éve házasságban élő egyén, akiknek nincs már szükségük szavakra, gesztusokra, hogy megértsék egymást, vagy hogy nehogy félreértsék egymást. Egyre jobban sötétedik. Teszünk még pár kört, majd szó nélkül bekanyarodunk az utcába, amelyből

érkeztünk. Az egész utat a találkahelyig csendben tesszük meg. Ott elbúcsúzunk. Ő letolva a bugyiját, két oldalról cuppant egyet-egyet, mintha arcon csókolna, én kifújva a füstöt, két oldalról ugyanúgy csókot imitálok. Lopva az órára nézek. Percre pontosan ugyanannyi ideig sétáltunk, mint tegnap és tegnapelőtt és azelőtt, és amennyit valószínűleg holnap és holnapután és ki tudja még meddig fogunk sétálni.

2019–2020

Dicső Eszter Nóra (HU): Játszunk?, 2023
(100 x 70 cm, szítanyomat). Partiumi Keresztény Egyetem díja

Kristó Tibor

ŐSKERTI MOZZANAT

a felhők nem emlékeznek
emlékeztetnek
aranykori röpke borongásra
hamar elvonulóra
ahogy egy pillanatra
meglopták a kékjébe feledkezett eget
még nem történt semmi
még nincs bűnbeesés
szikrázóan fehér a Mindenség
porcelán-törékeny távolias
liliom növésehez kedvező idő
hallatszik ahogy a Két Folyó közben
hagymája szürcsöli a vizet
míg az örökkévalóság nyugalma
árad szét a Kerten...

AGÓNIA

mintha a paradicsomkertben
élné utolsó napjait
még fent van a Nap
rózsaszín felhők pásztázzák az eget
biblikusan kies a kert nyugodalmas
érik az alma
legszebbike lehull az ágról
hallja koppanását
ízét már nem érzi
a kígyó épp elcsusszant
elhangzott az Úr parancsa a kiűzetésre
lehull ágyékáról a fügefalevél

indulni kell de merre
az orvosságos dobozra réved tekintete
tegnap hozta szomszédasszonya a patikából
ott áll felbontatlanul az asztalkán
pohárban kávéskanál vár használatára
feje fölött csillagszegekkel kivert
égkupolát észlel gyönyörűségeset
mély levegőt vesz
bámulja a csupasz plafont
ez már nem csillagszegekkel kivert kupola
zuhanás iszonyát éli át
hihetetlen hosszúnak tűnik a pillanat
eszméletlenül hosszúnak
örökkévalónak
elszáll belőle egy utolsó sóhaj
aztán már semmire sem emlékezik
netán mindenre
de már nem ezen a világon

NEM OLYAN FÁJÁS

azt mondja fáj a szíve
de ez nem olyan fájás
vérvnyomása rendben
vércukra is szintjén
van mit ennie
mióta elment lánya
étvágya sincs
egyre gyakrabban fáj a szíve
de ez nem olyan fájás
valahonnan máshonnan jön
a szívátjáró költözik
nem nyilall nem szúr nem sajdul
mikor itthon vannak csillapul
120 per hetven

akár repülhetne is
mintha tó terpeszkedne mellében
s abban békák kuruttyolnának
ilyen hangot hallat szíve a készülékben
megint magára maradt
most is fáj
de nem úgy fáj
nem bordaközi
nem szúr nem feszélyez
nagyon messziről jövő
valamiféle űrbéli fájdalom ez

KEZDHETED ELÖLRŐL, URAM

miért dobálsz el madaraidat Isten
mit kezdesz ezután a halakkal
tűz emészt meg a fákat
meghagysz talán egy ágat
egy tollpelyhet egy halpikkelyt
egy hajszálat
hadd tanulmányozhassák
az eljövendő génnyomozók
lám mire jutott ezen a bolygón
magával már mit kezdeni nem tudó
földönfutó egeket ostromló
tőled elforduló
órületében bolyongó
félresikerült teremtményed
érdemesült-e arra
hogy írmagja fennmaradjon
megelégtetted hálátlanságát
kezdheted előlről a teremtetést
Isten

ZIVATAR

nagyon szomorú volt az idő a sörkertben
Gellért a nagyothalló égzengést jósolt már jó előre
mely úgy érkezett
ahogy annak jönnie kell
elsötétült a kert lezuhant az ég
ki öntött vizet a sörömbe
üvöltötte Vidor a rövidlátó
s egy hatalmas rúgást küldött Gellért felé
te lehettél a tettes te süket bellér
Béni bá a csapos surcát fejére kanyarítva
gyűjtögette a még ép üres krigliket
takarodjatok már mindjárt felvesz a víz
ordította s azonmód röpi is a pult mögé
Vidor mint ki jól végezte dolgát
helyreigazította fején a kalapját
megegyengette derekán nadrágszíját
s köpött egy hegyeset a pult felé
hirtelen megvilágosodott az ég
hatalmas robajjal becsapott a villám
egy közeli csűrbe épp a Gellértébe
kanyarogtak híztak a lángkigyók
már égett a csűr mire megérkeztek
a szomszédok tüzet oltani
vedrekben hordták a vizet a kutakból
locsolták a lángokra lapátokkal hadonásztak
Vidor csákánnyal jött
ez a szerszám volt feltüntetve
kapufáján egy pléhlemezkén
így volt *rajzolta* számára a regula tűz esetére
feltörte az istálló oldalfalát
s kivonszolta a riadt tehenet
még idejében
már jó messziről visszhangzott a zivatar
Gellért ezt már nem hallhatta

könnyeivel küszködött a kút mellett
két tenyerébe hajtva fejét a vályú szélén
Vidor szemei fölé emelte tenyerét
Gellértet kereste
majd a kútig vezette a tehenet
megitatni

„AMIKOR SÖTÉTSÉG URALKODIK”*

(kilencszázkilencven nagyhetén)

apja óhaját teljesítette
visszavezette tehenét a megbomlott akolból
ha nem is azt melyet kollektivizáláskor
elhajtottak tőle
elkötötte az üres jászolsor végéről
mintha már üsző kora óta rá várt volna
s még mindig ott legelne
őrizete alatt a sánc martján
most fejét ingatva
engedelmesen battyogott mögötte
horpadt hasa jelezte éhségét
nem kellett ösztökélni
eregelt engedelmesen jámboran
végig faluhosszán
az akoltól a hídon át
a templom mellett lelassultak léptei
aztán újból nekieredt
mit kezdetne vele
nem vezetheti fel a városi tömbházlakásba
egyre öregebben érkezett az este
kikötötte a kocsmá előtti póznához
ismerőse megszánta ideiglenesen elszállásolta
istállójában a telt tőgyű jószágot
tejéből kóstolót kínált fel mázas csuporból

* Jézus szavai a Getsemáne-kertben

azon az éjszakán nagyon fekete volt az ég alja
ködbe csomagolva nyomasztotta
mintha földbe akarná döngölni
arra aligha gondolhatott
hogya újra csillagok fogják kivilágítani
arra sem gondolt hogyan fog hazaérni
nem messzire hömpölygött az Olt
mintha súlyos terhet rángatna magával
ezen az éjszakán nehéz gondolatok
terhelték elméjét
rémisztően hidegnek érezte testét
mintha nem is az övé lenne
elhagyhatná akár egy elnyútt kabátot
mint csavargó rongyos gúnyáját a sánc szélén
már a tehén sem battyog mögötte
ennyire egyedül rég nem érezte magát
aludt már a táj aludt a falu
aludtak az emberek
lovak horkantása hallatszott
búbos banka riogott a temetőben
véletlenül sem gyúlt fény sehol
itt bolyong valamikori szülőhelyén
sem buszjárat sem vonat
ilyenkor éjnek közepén
próbálta visszaidézni gyermekkorát
a tiszta almon kérődző tehenüket
amint a kút melletti vályúból
issza a frissen mert vizet
s visszaballag az istállóba
tejének ízét érzi vastag fölét
anyja felkeni a frissen sült kenyérszeletre
mintha filmkockán suhanna a jelenet

nem úgy volt semmi mint akkor
ő sem az volt már
idegen volt minden jellegtelen
e félelmetes sötét éjszakában

pedig melengethetné a tudat
teljesítette apja kérését
visszavezette tehenét
de miért bízta rá megtehetette volna ő is
miért volt ez az álságos
tehenes szerepjátszás
ez a fiúságos önalázás
ez a groteszk tehénjáratás
s épp kilencszázkilencven nagyhetén
hagyta volna fenébe az egészet
gyötrődött kétségek gyötörték
mit tehetett volna mit
gyalogosan hagyta el a falut
a város felé tartott
ködbe csomagolva mindenestől
a lelkét nyomasztó éjszakában

GRAMOFON

Maga a fény az éjszakában
hangzik a tornácfára helyezett
gramofonból
éjfélre járhat az idő
a felverklizett henger cinklemezén
meg-megcsúszik a már kopott acéltű
sikong kicsit aztán megnyugszik
s máris ontja magából
a kicsorbult tölcser a slágert
fordul a zárban a kulcs tárul az ajtó
na bejöhet mondja Viki néni
megint későn érkezett
be se kellene engedjem
de az a nóta olyan szépen hangzik
honnan szerezte azt a herkentyűt
az ebédje rég kihűlt a kályha szélén

a mérnök délben megint lármázott
mert hát ő szerzi be a húst
mégis kevesebb adag jut a tányérjára
odaadhattam volna a maga részét
bezzeg a patikus a kedvencem
reklamálta a doki is
de hát ő hozza a gyógyszereimet
az áldott Szperike tanárnő nem háborog
magának rég útilaput kellett volna kötnöm a talpára
nem így egyeztünk amikor befogadtam
megígérte idejében érkezik
s jut idő a kártyapartira
jól tudja mennyire várom a Máriásat
a kvártélyosaim nem így viselkednek
na még mi van abban a skatulyában
hogyan kezeljem mikor nincs itthon
legyen aki énekeljen nekem
csikorogva elindul a lemez
Manci a kis pesti lány
ez nem jó én Bukarestben szolgáltam
rég lejárt a lemez Viki néni evilági élete is
kosztosai kísérték utolsó útjára
a gramofon kopott dobozában
cipőtisztító kefék beszáradt krémek

A SORKATONA ÁTKA

látnálak titeket a fronton
lötyögő nadrágban
cseplin-bakancsokban
melynek egyik orra balra
másik jobbra mutat
semerre
nincs előre nincs hátra
csak halál van

száradjon testetekre az angyalbőr
gatyát se tudjatok váltani
tizedeljen tifusz
éjszakai folytonos riasztásban
lövedékek robajától
hasadjon szét dobhártyátok
szilánkjaitól vakuljatok meg
húzlijéből igyátok
a szennyes véres vizet
látnálak mellettem masírozni
fektetnélek meg titeket méterenként
több kilós szerelésben
de idáig nem merészkedtek
ahhoz gyávák vagytok

ti elpuhult fajzatok
csármáló szajkók nyáltúró porontyok
éber stréberek zagyváló fonterbergeek
spekuláns gyúrmányok
az otthoniak se tudhassanak
hollétetekről
pusztuljatok halomra

haza ne térhessetek se élve se halva

Demeter Arnold

ILONA NYUGODALMA

mindig van valaki, aki belátással van mindenkire

Milyen szép a hajnal, gyermekeim, aludjatok.
Most a víz sem zúg, hisz annyit imádkoztam,
hogy egy ideje az angyalok hangján csobog.

A vadkacsák sem repdesnek riadtan,
dörrenés nem üldözi őket el,
mégis hangtalan távolodnak.

Legszebb szidásaim őrizzétek meg, ahogy
én tettem utált asszonynevemmel idáig.
Még most is a leányságom vágyom vissza.

Menekülni nincs erőm, nincs hova.
S csak kolonc volnék, ha most tovább
is veletek tartanék. Azt teszek, amit akarok.

Egyébként odaát eddig mindenki vár,
csak még egyszer megmosom magam,
és rögtön indulok, hogy ti is haladjatok.

DÖRMÖGÉS

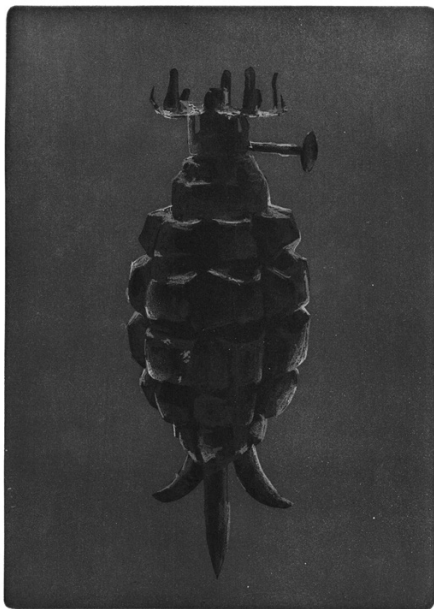
Elfogadtam, hogy bármekkora a haragom,
a térképek ugyanúgy maradnak.
De a szemem egyre többet marad csukva,
hogy naponta megbarátkozzak a sötétséggel.

Talán csak az fáj, hogy a jószág elveszett,
mint a legszebb Pásztor Béla-vers.

És lassan már az árnyékokból látom,
hogy valaki nem képes egyenesen állni.
Meghajlik, összegörnyed. Úgy marad.

Ha névsort írnék, mindenkit erényei alapján
tüntetnék fel. Dühösen és névtelenül rohannának
hozzám, mint a börtönben jogát követelő gyilkos.

De tudják, hogy nem most kellene.
Nem miattam kell barlangjából
elkergetni a medvét, mert ha már nem élek,
a dörmögés attól még otthont keres.

Vasiliki (Vasso) Chatzimanoli (GR): Cím nélkül, 2023
(40 x 50 cm, foltmaratás). Nagy Pál-díj

Szondy-Adorján György

NYÍRFALÁS

Valaki mondja meg a nyírbogárnak, súgja fülébe, hogy jöjjön el ismét, szálljon erre a lefátyolozott nyírfalevéltre, roppanó húsa, tápja várja, jöjjön el ismét, szálljon erre a harmatozó nyírfalásra, álmaim köztes parlagán már nem is száll, csak kóricál, nem röpül, csak vánszorog és őgyeleg a nyírbogár, én itt leszek, és várom őt, ha kóricál, ha vánszorog és őgyeleg, és nem röpül, és nem is száll, valaki szóljon a nyírbogárnak, a fülébe súgja, hogy erre a lefátyolozott nyírfalevéltre jöjjön el, ha látja, üde zöldjén más nyírbogár lánya várja, s ha röpülve jönne, szállva, mondjátok meg a nyírbogárnak, fülébe súgjátok, ez mégiscsak egy harmatozó nyírfalevél, amire szállna, emlékezzen hát a világ harmatára, miben létrejött alkalmassága, megérti majd a nyírbogár és más nyírbogár lánya.

MIVÉ HOVÁ

hová kerül búcsúja után mivé lesz az ember
elindulok itt maradsz
elindulsz én maradok
mégis együtt haladunk
azonos helyre jutunk el
kivel utunkat megosztjuk nem búcsúzzunk attól
más úton haladunk együtt haladunk
más úton haladunk együtt
kitől köszön el ki elköszön kitől

Kelemen Hunor

HATÁRVIDÉK

Késő délután jelentek meg, vagyis akkor vette észre őket. Sokkal korábban nem is érkezhettek, mert amikor behúzta maga mögött a kopott lakókocsi ajtaját, akkor csak a késő őszi dél fellángoló napfényében a szokásos látványnak fordított hátat. Embernek nyomát sem látta.

Valami ismét kínozza, mélyről jövő rosszullet tört rá. Nem tudta eldönteni, hogy ez testi fájdalom, vagy csak a nyomorgó lélek üzenete, jajszó, figyelmeztető lüktetés.

A legegyszerűbb kezelési módot választotta: ivott néhány kortyot a félretett szederpálinkából, majd a koszos ágyterítőre dőlt és megpróbált gyorsan elszunyálni. Egy-két óra délutáni alvástól erőre szokott kapni, bár az ismeretlen eredetű fájdalom helyét még hosszú órákig érezte: mintha ott belül egy üreg maradt volna, egy hűvös lyuk, egy nagy üresség, egy sebhely, amiről aztán pár nap alatt megfeledkezik.

Eszébe jutott, hogy az ágyterítőt tavasz óta ki akarja mosni, de mindig a másik napra halasztotta ezt a munkát. Mindig talált egy jó kifogást, vagy csak egyszerűen, ahogy jött a gondolat, úgy engedte tovább röppenni. Régi stratégia: hagyni tovaszállni a gondolatok többségét.

A lakókocsi kis ablakán át pontosan a fejére sütött a nap. Nagyot sóhajtva feltápászkodott, és egy gyűrött kockás flanelinget az ablak elé helyezett. Akkor még biztosan nem volt senki a környéken. Észrevette volna.

Amikor felébredt, már ott voltak.

Az ágyból hanyatt dölve felnyúlt, és a kockás inget egy begyakorolt mozdulattal lerántotta az ablakról. Felült az ágyban, és kinézett az ablakon. Először a nőt vette észre. A lakókocsitól ötven-hatvan méterre lehetett. Majdnem a töltés tetején guggolt, valamivel matatott, próbált valamit elrendezni. Figyelmesen előrehajolt, mintha simítana vagy törölne, igazgatna valamit maga előtt.

Úgy érezte, hogy megsértették az ő területét. Az évek alatt hozza szokott, hogy a folyó partjától az utca végéig az övé itt minden. Nincs róla papírja, soha nem is lesz, de itt az senkit nem érdekel. Mindig fájdalmat érzett, ha a magányát váratlanul valaki megzavarta.

Amikor a nő felegyenesedett, látta, hogy nagyon magas és vékony. Ellenfényben állt, háttal a lakókocsinak. Az árnyéka hosszan lenyúlt a töltésen, mintha az égből filmet vetítene egy mennyei mozigépész.

A nő lassan előrehajolt, egy palackot emelt föl, és egy füles csészébe vizet öntött. Egyik kezében a vizes kannát tartotta, a másik kezével segített felülni valakinek.

Ketten vannak, nyugtázta, de nem vette le róluk a szemét.

Nem tudta eldönteni, hogy Iszaptelepről jöttek, vagy idegenek. Bár itt mindenki idegen, csak egyeseket ismersz, másokat meg nem, összegezte magának.

A nap közeledett a folyó partján sűrűn növényes szederbokrok koronájához. Az ellenfényben csak a két alak körvonalait látta.

A férfi ült, a nő mellette guggolt.

Az Iszaptelepről jöttek, gondolta, s majd nemsokára haza fognak menni valamelyik rozoga házikóba vagy bádogviskóba.

Többnyire a gyerekek járnak ki bújócskázni a telep végére. Ritkán látni felnőtteket, nekik mi dolguk lenne itt, ahol véget ér minden?! Néha ugyan kijönnek ide levegőt venni. Rövid időre elfeledkeznek a nyomorult életükről, a koszos utcákról, a penészes falakról. Süttetik magukat a nappal, nézik a lassan hömpölygő vizet, hagyják, hogy az áramlat vigye el a gondolataikat, majd úgy oszonnak vissza, mintha bűn lenne és szégyellni kellene az álmodozást. A kutyák is mindig velük jönnek, egész falka. Ha jobban megfigyeli őket az ember, akkor hamar rájön, hogy ez egy nagy család. Kívülről ritkán engednek be idegen kutyát, igazi beltenyészet, ismétlődő vonásokkal, ugyanolyan foltokkal és színekkel, ugyanaz az előre nyújtott fej és enyhén oldalra fordított hátsó törzs. Úgy mozognak, mintha a hátsó lábaik lecsúsztak volna egy képzeletbeli sínparáról.

A fő zsákutca ide fut ki, a folyó hatalmas U betűt leíró fordulójának a kiszélesedő feneke ez, ahonnan sehová sem vezet út. Ide csak elbújni vagy eltűnni szoktak kijárni az emberek. Feneketlen zseb a város peremén.

A folyó túloldalán a párában megbújó part már egy másik ország. Határvidék, bárhonnan nézi is az ember. Embernek zsákutca, nincs innen kiút. Aki ide sodródik, az többnyire itt is marad. A csempészek régen is elkerülték, bár volt olyan időszak, amikor ezen a zsákfenéken próbálkoztak partra érni a cigarettával, innen csempészték a másik

oldalra a benzint és a motorinát. Akkor volt élet itt igazán, Iszaptelep virágkora: ömlött a pénz, csak itt nem maradt semmi belőle.

A nő mozdulatlanul guggolt, megvárta, amíg a férfi kiissza a vizet a kannából, majd gondosan segített hátraengedni a fejét.

Ellépett az ablaktól, majd a lakókocsi aprócska kályhájáról egy megfeketedett vasedényből az asztalon lévő csészébe öntötte a maradék hideg kávé. A zacc az edény alján megülepedett. A fémedényt visszahelyezte a kályhára. Este feltölti vízzel, hajnalban három-négy kiskanál friss kávé tesz hozzá, majd együtt a régi zaccot a friss kávéval lassú tűzön hosszú percekig főzi. Amint a kávé felfő és a barna gyöngyöző hab eléri az edény peremét, gondosan fölemeli, s pár másodperc múlva, amikor a készülő kávé forrása lelassul, ismét visszahelyezi a tűzre. Ezt a mozdulatot addig ismétli, amíg a gyöngyözés megszűnik és már csak az apróra őrölt kávé kavarog a lassú forrásban lévő vízben. Ezt a technikát régen tanulta, s amióta szétrobbant az utolsó kotyogója, ismét így készíti a napi kávéadagját. Amíg kávé van, nagy baj nem lehet. Arra mindig vigyázott, hogy ne maradjon kávé nélkül. Kevés dologtól pánikolt, de az, hogy egy reggel nem lesz kávé, amit megfőzzön, mindig szorongással töltötte el. Ebben a pillanatban is pontosan tudta, hogy még négy napra elegendő készlete van, majd be kell mennie a városba vásárolni. Ahhoz pénz kell, a pénzhez meg hal, ami most éppen nincs, de egy kis szerencsével addigra ismét lesz fogás. Nem szívesen nyúlt a bankban lévő tartalékhoz, de a tudat, hogy a tanári nyugdíja ott van a bankszámlán, pontosan annyi biztonságérzetet adott, amennyi szükséges a nyugodt és gondtalan magányos élethez.

A tompított boldogsághoz, így nevezte magában. Ha a nyugalmát semmi és senki nem zavarta meg, akkor már boldognak érezte magát. Mérsékeltén boldognak, de ennél többet már régen nem is kívánt magának.

Amikor a sors idevetette, akkor még sok hal volt. Sokkal több, mint most. Miután a folyó felső folyásán, néhány kilométerre innen, a túlsó parton elkészült az utolsó atomerőmű, minden megváltozott. Télen már be sem fagy a folyó vize. Azzal hűtik az atomot, így mondják a halászok. Azóta pusztul minden.

Volt biológianárként pontosan tudja, hogy mi történik, de semmi-re sem megy ezzel a tudással, mert nem változtat meg semmit. A semmit sem érő tudás, így hívja.

Csak nézi a vizet, figyeli a megváltozott életet, és ennyi.

Kávésbögrével a kezében kilépett a lakókocsiból a ponyva alá, amely délután is árnyékot tart. A fa asztallapra tette a csuprot, majd pár lépéssel odébb ment. Félterpeszben állva hosszan pisilt. Már nem igazán volt ereje, mintha a nyomás elillant volna, mintha valahol eresztene a vezeték. Máskor feleannyi idő alatt kétszer annyit vizelt erős sugárban. Most meg csak áll, nyomja alhasból, alig csorog.

Megvan minden baszva, gondolta, miközben az utolsó cseppeket hosszan lerázta. Nem szerette, ha az alsónadrágján akár egyetlen cseppnyi folt is marad.

A szárnyashangyák az asztal körül gyülekeztek, azokat nézte, majd a kávé után nyúlt. Amikor ilyen nagy mozgásban vannak, éles szélre, esőre, viharra lehet számítani. Ahogy fölemelte a bögrét a szájához, ismét meglátta a két alakot, pedig már szinte meg is feledkezett róluk. Úgy nézte, mintha először kerültek volna látókörébe.

A nő most felültette a férfit és a mellettük lévő fa törzsének támasztotta a hátát. Úgy ült ott a férfi, mint egy sebesült katona. A nő a férfi haját igazgatta nagy gonddal. A feje teteje kopasz volt és fényes, két oldalt és hátul hosszan lenőtt az ezüstszerű haj. Úgy simította el, hogy egyetlen tincs se hulljon az arcába, a hosszú tincseket a füle mögé helyezte. Akkora figyelemmel csinálta, mintha valami fellépésre készítené: élete legnagyobb szerepére.

Vagy beteg, vagy öreg. Vagy mindkettő, állapította meg a bő félszáz lépésnyi távolságból. És nagyon sovány. Bár az ellenfényben a részletek nem látszottak, mégis úgy vélte, hogy a férfi arca szürkészöld.

Mint egy rendes hullának, mondta csak úgy magának.

Tíz év alatt megszokta, hogy saját magának beszél, kimondja hangosan mindazt, amit gondol. Emberi hangra volt szüksége, de senkit nem engedett közel magához. Amikor még engedett volna, akkor senki sem jött. Hetekig, hónapokig csak ült itt a világ végén, nézte a fákat, a vizet, a madarakat és a bogarakat, a némán tátogó halakat, a felhőket és a csillagokat, s néha jólesett hangosan gondolkodni.

Tulajdonképpen itt szerette meg a saját hangját.

A régi életében, az iskolában sokat kellett beszélnie, de akkor nem figyelte magát, nem hallotta a saját hangját. A gyerekekre figyelt és arra, hogy érthetően elmagyarázzon mindent. Otthon keveset beszélt és ahogy az évek teltek, az a kevés még kevesebb lett. A felesége

többnyire gyorsan beléfolytotta szót. Amikor mondani akart valamit, már a mondat felénél a szavába vágott. Mintha mindent jobban tudna. Másnak ott nem lehetett szava. Egy idő után már meg sem szólalt. Ha kérdezte a felesége, tömondatokban válaszolt. Abból nehezen lesz vita, gondolta. Rosszul gondolta.

A két gyerekkel kiválóan szót értett, de csendesen arra nevelte őket, hogy húzzanak el a városból. Szófogadó fiúk voltak. Ketten két különböző országba mentek. Tavaly meglátogatták, akkor volt hetven. Halat sütöttek, bort ittak, keveset beszéltek, néhány nap után a fiúk visszautaztak új hazáikba. Az egyiktől egy igazi Solingen bicska, a másiktól egy mindent tudó Garmin óra maradt, amely minden lépését tűpontosan rögzíti. Apró ajándékok a világ másik feléről.

Most már szereti a saját hangját. Senki sem szól rá, senki nem szakítja félbe.

Éppen hatvanat töltött, amikor a felesége egy június végi reggel azzal állt elő, hogy neki márpedig joga van a boldogsághoz. Ezt olyan hangsúllyal mondta, hogy semmit sem lehetett hozzáfűzni. A márpedig nélkül is egyértelmű volt, a döntés megszületett.

Ki költözik el? – kérdezte.

Te! – hallotta a felesége hangját valami távoli mélységből.

Pár nap múlva már kint lakott a folyó partján, ebben a lakókocsiban, amelyet egy mérnök barátja ajándékozott neki. Sőt, ki is vontatta a terepjáróval ide, a világ végére, a semmi szélére. Akkor már pusztulásnak indult minden körülötte, de az ember a saját nyomorában észre sem veszi, hogy a város, a benne lakó emberek, a közösség éppen leépülőben van. Még pár évig innen járt be a városba. Amióta nyugdíjas, azóta csak vásárolni és a kifogott halat eladni biciklizik be a dzsuvás piacig. Más dolga nincs ott.

Eszébe jutott, hogy keresse elő a kukkerét, azzal majd közelebből meg tudja nézni a két betolakodó idegent. Mostanában ritkán vette le a kezébe a régi kukkert, pedig volt idő, amikor csak éjszakára tette le a nyakába akasztott eszközt. Olyan volt, mintha a meghosszabbított szeme lenne. Ha a telep felől érkezett valaki, jó idejében tudta, hogy kire és mire számíthat, de a folyót és a túlsó partot is gyakran kémlelte. Fejben fel kellett építenie a környezetét, és ahhoz a leggyorsabb és legbiztonságosabb eszköz a kukker volt.

Tanárként is gyakran kézbe vette, mert tanítványainak így könnyebben meg tudta mutatni a madarakat és a nádasban bujkáló állatokat.

Amikor helyet csinált a volt feleségének, hogy az végre boldog legyen, kevés dolgot hozott magával, de a kukkert nem hagyta a régi házban. Az Iszaptelep legvégén telepedett meg, ismerte a helyet, régen ide járt horgászni, meg a legjobb tanítványaival madarakat figyelni.

Amikor a lakókocsival megérkezett, és a töltés alatt a fő zsákutca végében letelepedett, az iszaptelepiek meg voltak győződve, hogy a hóbortos professzor nyár végén visszatér a városba.

Nem kérdeztek tőle semmit, mert errefelé nem szokás mások dolgával foglalkozni, az embernek elég a saját baja. Ha valakinek mondanivalója van, azt előbb vagy utóbb el fogja mondani. Itt mindenre van idő.

Néha távolról nézték a professzort, de csak akkor jöttek közelebb, amikor segítséget kért tőlük, és a lakókocsit a kerekeiről magas betontéglákra helyezték. Akkor biztosra vették, hogy a lakókocsi itt marad. Nem zavarta őket az új lakó, megfelelő távolságra volt és nem kíváncsiskodott fölöslegesen.

Délutánra már az egész telepen azt beszélték, hogy a professzor marad, új és állandó lakója lesz a telepnek. Ezután már így szólították: Professzor! Onnantól kezdve egy kicsit az övék is volt. A nyomorultaké. A plébános, aki néha kijárt a telepre, azzal biztatta őket, hogy javul a helyzetük, most már saját professzoruk is van.

A kukkerrel a kezében kényelmesen elhelyezkedett az asztal melletti széken, lábait a kopott farönkre helyezte, és lassan, komótosan megtörlölte az enyhén összekarcolt lencséket.

Először a földön ülő, hátát a fának támasztó férfit vette szemügyre: az arcából élesen kiugró orra és a szürkés arcbőre tűnt fel. Mintha ismerős arc lenne, de nem tudta hová tenni. Évek óta alig járt emberek közé, s arra lett egyszer figyelmes, hogy a régi, ismerős arcokhoz nem talált nevet, majd később mintha minden arc ismerős lenne, mintha már látta volna valahol. Ez is a hosszú élet egyik átka: ismerőssé válik minden és mindenki, de elfelejtetted a nevüket.

A földön ülő férfi ritkás haja ősz volt, de a lehulló fürtök vége sárgás árnyalatban játszott. Nem tudta eldönteni, hogy ez a fény játéka, vagy csak az öregség és az ápolatlanság keverte árnyalat.

Olyan sovány, hogy egy jó elemlámpával át lehetne világítani a fickót, motyogta maga elé. Akár nyolcvan-, de talán kilencvenéves is lehet.

A halál már benne lakik, dűnnyögte.

A férfi arcát rövid, fehér szakáll borította, ami az állán kicsit hosszabbra nőtt. Olyan rendezett volt az ősz szakáll, mintha most jött volna a borbélytól. A gondozott szakáll még jobban kiemelte a szürke arcbőrét, a beteg tekintetét és megtört tartását. A füle aránytalanul nagyknak tűnt. Ahogy a fejét hátraengedve a fának támasztotta, tekintete a vékony keretű szemüveg mögül egyenesen az égre tört. Mintha egyetlen pontot nézne. Mint aki megtalálta a magas égbolton a végtelen semmiben azt, amit keres, és most nem tudja levenni róla a tekintetét.

Csak a nagy semmit lehet így nézni, gondolta a Professzor.

Vagy a mindenséget! – mondta ki hangosan.

De hát az mind ugyanaz, állapította meg önmaga számára.

Végtelenség, mindenség, semmi! – ismételte a szavakat elégedetten.

Miközben a kukkeren keresztül a férfi arcát fürkészte, arra gondolt, hogy csak itt meg ne haljon, mert akkor mindenféle emberek jönnek, kérdeznek összevissza, nyilatkozatokat kell írni, ő meg sem az emberekhez, sem a buta kérdéseikhez nem érzett semmi késztetést. Mi több, már magától a gondolattól is gyomoridege lett. Azt meg sohasem szerette, mert percekben belül mindig menetrendszerűen érkezett a hasmenés.

A nő ismét a férfi elé guggolt, és miközben a férfi összekulcsolt kezeit a tenyerében tartotta, lassan beszélt hozzá.

Szépen öregszik a nő, ami nem könnyű dolog, keveseknek sikerül, állapította meg a Professzor.

Lehet hatvan, ötven, de akár negyven is. A haldokló férfi lánya vagy felesége, találgatta, miközben szemét le nem vette a nőről.

Haja már őszül, csorog belőle az ezüst, de még nem fehér. Vékony arcából kiáll az orra, hátúszásban cápának lehetne nézni, gondolta, és elmosolyodott a saját hülye viccén.

Hasonlít az orruk, állapította meg, de ez nem jelent semmit, hisz nem ritka, amikor a társak évtizedeken keresztül egymáshoz idomulnak és fizikai vonásaik hasonlóvá válnak.

A férfi hátravetett fejjel hallgatta a nőt, ritkán mozdult meg az ajka, csak szavakat mondhatott.

A nő, mint aki megérzi, hogy nézik valahonnan, a lakókocsi felé fordult, egy pillantást vetett a Professzorra, majd ismét az idős férfi arca felé fordult.

Mint a gyerek, akit leskelődésen kaptak, úgy megszegyellte magát. Leengedte a kukkert, pár másodpercig még a két távoli alakot nézte, aztán a lakókocsi nyitott ajtaja felé indult.

Mi közöm hozzájuk? – kérdezte saját magától.

Az égvilágon semmi! – válaszolt saját kérdésére. S közben egy kicsit csodálkozott saját magán, hisz évek óta szinte semmilyen érdeklődést nem mutatott mások iránt.

Vacsorára mindig keveset evett. Ennek egyetlen oka volt: így sokkal jobban aludt. Egy szelet piritós kenyeret vajjal és zöld paprikával, nyáron néha lecsót, sült vinetát augusztus derekától, almát sajttal, ilyesmiket. Most nem volt étvágya semmi máshoz, csak egy szelet érlelt sajtot rágott el, és közben a hangyákat bámulta a sárga fűben. Látszólag összevissza rohangáltak, de tudta, hogy ebben egy pontosan felépített rendszer működése nyilvánul meg.

Magányos hangya nem létezik, állapította meg újfent.

Szódavízzel fröccsöt készített, és úgy helyezkedett el a székkal, hogy bal szeme sarkából rálásson a töltésre.

Miközben a fröccsöt kóstolgatta, elcsodálkozott saját kíváncsiságán, de azzal nyugtatta magát, hogy tulajdonképpen a két idegen távozását várja.

Úgy pillantott balra, mint aki fél, hogy ismét rajtakapják.

A földön ülő férfi és az előtte guggoló nő homloka összeért. Olyan mozdulatlanok voltak, mintha egy óriás fényképet kasirozott volna valaki a láthatárra. A Professzor lenyűgözve fordította feléjük a fejét. Percekig mindenről megfeledkezve nézte a két alakot. Csak akkor rezzent össze, amikor a nő lassan – mintha lassított filmben mozdulna – felállt, és lehajtott fejjel nézte a fának támasztott férfit.

Beleborzongott az előbb még gyönyörűnek tűnő látványba. Biztos volt, hogy valaminek a végét látja.

Amikor a nő feléje fordult és integetni kezdett, úgy pattant fel a székről, mint aki már várta ezt a gesztust, és felkészült arra, hogy gyorsan odasiessen. Az utolsó korty fröccsöt még felhajtotta, s mintha csak bármi is rajta múlna, gyors léptekkel elindult a töltésen álló nő irányába.

A töltésre lépve tudta, hogy a férfi már nem él.

Kicsit bénán, feszengve, hisz rég nem csinált ilyent, részvétét fejezte ki a nőnek, aki csak biccentett, majd hosszú perceknek tűnő hallgatás

után arra kérte, hogy segítsen levinni a férfi mozdulatlan testét a folyó partján a stéghez kötött csónakhoz.

Akkor látta meg, hogy az ő csónakja mellé egy hosszú, frissen festett csónakot kötöttek ki.

Ezzel érkeztek, nem iszaptelepiek, állapította meg.

A nő közben egy sűrű szövésű vízhatlan ponyvát terített a földre. A Professzor szó nélkül segített elhelyezni az öreg férfi testét a ponyván, majd a fej felőli végét megragadva elindult a töltésen lefelé, a part felé. A nő ugyanolyan szótlanul a ponyva másik végének két sarkát összefogva araszolt a Professzor után, és közben a szeméből könnycseppek peregtek le az arca két oldalán. Némán sírt, nem zokogott, nem sopánkodott, egyetlen hangot sem adott ki.

A csónakhoz érve látta, hogy annak aljában egy fekvőhely van kialakítva, minden bizonnyal itt feküdt korábban a férfi. Anélkül, hogy bármilyen eligazításra várna, úgy fordult, hogy a férfi hulláját a kialakított fekvőhelyre tudják fektetni. Nem volt nehéz dolguk, hisz a sovány testet ketten könnyedén a csónak aljába helyezték.

Azt kérte, hogyha meghal, a tengerbe temessem. Ezért indultunk útnak – mondta a nő a Professzor felé fordulva.

Megálltunk kicsit pihenni, mert már nagyon rosszul volt. Nem értük el a tengert – magyarázta.

A Professzor megrendülve hallgatta, nem kérdezett, nem szólt, csak némán állt a stégen.

Aztán csak annyit tudott kipróbálni, hogy az önök dolga, nekem semmi közöm hozzá.

Nem biztos, hogy a nő hallotta, mert nem válaszolt.

A nő a ponyvával betakarta a férfi holtestét, majd egy olyan mozdulatot tett, mintha csak intett volna, hogy most hagyja őt magára.

Már szinte a töltés tetején volt ismét, amikor a nő utána szólott, és megköszönte a segítségét.

Hajnakra már a tengeren lesz a csónak, gondolta a Professzor. Egy éjszaka alatt a sodrás minden segítség nélkül elegendő ahhoz, hogy a közeli torkolatig vigye a csónakot.

Mielőtt elindult volna lefelé a töltés másik oldalán, a lakókocsija felé, látta, ahogy a nő még a stégen áll, de már eloldotta a csónakot. Lassan elsötétült az ég alja, és a szél magában hordozta az éjszaka hűvösségét.

Ez volt az utolsó kép a két idegenről, akik teljesen felborították a délutáni semmittevést, az életének a megszokott rendjét.

A lakókocsihoz közeledve meglátta a fának támasztott biciklit.

Csütörtök van, vagy péntek. Kedd is lehetne tulajdonképpen, de ő inkább csütörtökre tippelt. Biztosan nem péntek van ma, ezt teljesen ki tudja zárni. Ajsa ugyanis kedden, csütörtökön és pénteken szokott kijönni hozzá. Néha hetekig kimarad a látogatás, különösen télen, de most tavasz óta ismét beállt ez a rendszeresség. Péntek nem lehet, mert akkor tegnap is itt kellett volna lennie. És tegnap este egyedül volt. Így számolt, miközben megtette az utolsó ötven-hatvan lépést a lakókocsijáig.

Ajsával szinte tíz éve ismerték egymást. Ajsa szerint sokkal régebben találkoztak, de a Professzor arra a véletlen alkalomra, amikor egy fórumon állítólag egymásnak bemutatták őket, nem emlékezett.

Ajsa alig múlt negyven, bent élt a városban, és miután már nem volt szükség rá az iskolában, mert felszámolták annak könyvtárát, ő vigyázott a kisváros könyvtárára, ahová hetekig rajta kívül senki be sem tette a lábát.

A Professzor volt az egyik állandó és ritka látogató, közel tíz évvel ezelőtt így találkoztak.

Nem ígértek egymásnak semmit, csak hagyták, hogy sodorja őket a test akarata. Első pillanattól úgy érezték, hogy testeik egymásra találtak. Ajsa szeretett a Professzorhoz simulva aludni.

Kifliben, így hívta.

Mégis legtöbbször az éjszaka kellős közepén vagy a hajnal közeledtével hazabiciklizett, mert rettegéssel gondolt arra, hogy szorosabban kötődjön valakihez. Az együtt alvás pedig ezt jelentette számára.

Lelki szemei előtt megjelentek a szülei, akik nem tudták elengedni egymást, és ebbe pusztultak bele. Ő előbb öntudatlanul, majd nagyon is tudatosan ettől a tanult mintától menekült évek óta. Rettegve gondolt arra, hogy megismétli szülei pocsék életét. A Professzorban így találta meg a legjobb társat: szexuálisan tökéletesen találtak, egyik sem szeretett sokat beszélni, inkább a hallgatásban voltak otthonosak.

A Professzornak kedvére volt, hogy Ajsa úgy szeretkezett minden alkalommal, mintha élete utolsó aktusa lenne. És teljesen el tudta engedni magát, nem ismert határokat.

Ajsa két pohárba hideg bort töltött, és a lakókocsi előtti asztalra néhány almát rakott egy tálra. Feltűnt, hogy a Professzor a szokásosnál

is kevesebbet beszél és valami ritkán látott ismeretlen szomorúság ült ki az arcára.

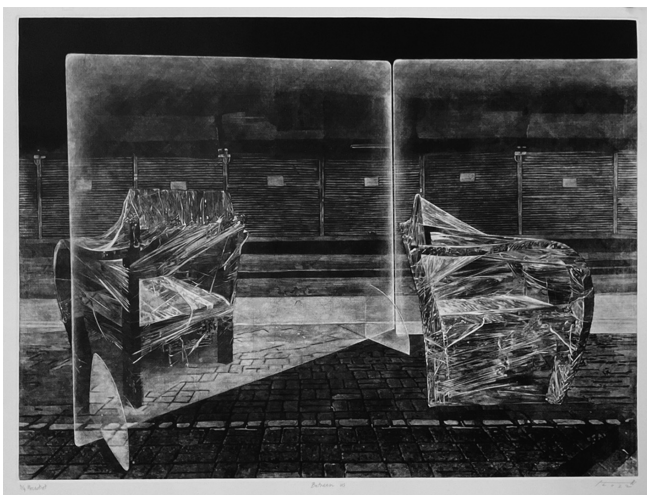
Majd beszélni fog, gondolta magában.

Lábait a Professzor ölébe helyezte, s bár a hűvös szellő miatt egy vékony plédet magára terített, mégis úgy érezte, hogy meztelenül ül a széken.

Sodort egy cigarettát, mélyen tüdőre szívta a kevert füstöt, fejét hátradöntötte, és a tiszta égbolton, a csillagok alatt Elon Musk lassan járó fényes műholdjainak sorát kereste.

Előbb a Professzor kezeit érezte a combjai között, majd az ölébe fúródó fejet.

A Professzor ismét megérezte a jól ismert levendulaillatot, amely Ajsa bőréből láthatatlanul, de állandóan párologott. Ajkaival Ajsa ölébe süllyedt, combjai között lassan haladt felfelé a bódító forrás irányába, és tudta, hogy ma éjszaka nem fogja engedni hazabiciklizni a nőt. Nyelvével megízlelte Ajsát, érezte, ahogy a farka lassan megmerevedik, ám közben nem tudott másra gondolni, csak arra, hogy lesz-e majd valaki, aki őt egy csónakba helyezve a folyón elindítja a tenger felé?

Satitkun Mongkolruangrit (TH): Köztünk, 2022
(59,6 x 79,5 cm, mezzotinto). Magyarország Csíkszeredai Főkonzulátusának díja

Sótonyi Gábor

A SZOMSZÉD ZAJJAL JÁR

Hajnali fél hat, kezdődik a műsor. Elnyújtott, öblös szellentés, vizelet szaggatott csobogása, vécézubogás, köhögés, morgás, harákolás, köpés. Protézis koccan a mosdótálon, ömlik a víz a csapból, fogkefe serceg a műfogsoron. Jó reggelt, Magyarország! Bemondó hangja bömböl a rádióból. Az öreg hangosan kommentálja a híreket, szidja a bemondó anyját, megint szellent. Rövidebbet, de hangosabbat, mint az előbb. Ömlik a víz, az öreg a borotváját félpercenként a mosdótálhoz ütögeti.

Egyszer úgyis megölöm, nyögi Simon. Nem vagy te ahhoz elég tökös, kászálódik ki az ágyból karikás szemmel, kócosan Tüncsi. Elcsoszog a bejáratí ajtó melletti vécéig, ott kevésbé hallatszik az öreg. Simonnal fél éve vannak együtt, ha lehet ezt így nevezni. Hetente kétszer-háromszor találkoznak. Amíg egyikük sem talál mást, addig jó ez így. Simon elvált, Tüncsi fia kirepült, mindketten szabadok. Hétköznapi esténként, hétvégéken ráérnek egymásra.

Amikor Simon a városba költözött, fontos szempont volt az albérlet kiválasztásánál, hogy elég közel legyen Tüncsi lakásához, de elég távol is ahhoz, hogy a nő hozzá költözzön. Simon arra is gondolt, hogy az esti szex után ne kelljen korán kelni, vagyis az albérlet közel legyen a munkahelyéhez. Csak egyvalamit hagyott ki a számításból: a tulajnál elfelejtett rákérdezni a szomszédokra. Most aztán eheti a kefét minden reggel.

Egyszer elcsúpi az öreget a liftben. Célozgat neki, hogy milyen vékonyak a falak, de az öreg csak vigyorog. Három lehetőség van, gondolja Simon. Egy: süket; kettő: hülye; három: megjátssza magát. Közös halmaz is elképzelhető. Nem derül ki, melyik az igaz állítás, mert Simonnak marja a torkát az öreg parfümjé, ki kell szállnia a harmadikon. Percekig fuldokolva köhög, aztán lépcsőn megy a földszintre. Még másnap is érzi, ahogy irritálja a nyálkahártyáját a vegyszer, mintha az öreg vécéillatosítóval fújta volna be magát, méghozzá valami olcsó, kínai fajtával, olyan mennyiségben, amivel egy tornatermet el lehetne gázosítani.

Tüncsi a közértben fut össze az öreggel, és hazáig kifaggatja. Kiderül, hogy a lánya Amerikában, a fia Göteborgban él a családjával. Csak karácsonykor, és kétévente nyáron jönnek haza egy-egy hétre. Néha szkájpolnak az unokákkal, vagy messengeren üzennek egymásnak. Fényképeket küldenek a gyerekek elsőáldozásáról, óvodai ballagásáról, kihullott tejfogáról. A lányáéknak kertés háza van Floridában, kutyát is vettek, arról a legkisebb unoka, egy Margie nevű kislány küld rendszeresen néhány másodperces reels-videókat. Pelyhes bundájú retriever kölyök harapdálja a gumicsontot, szalad a labdája után, örömeiben vakkant, és csóválja a farkát, amikor Margie hazajön az iskolából, néz ártatlanul, csokikrémes pofával. Az öreg tíz éve nyugdíjas, ezek a videók jelentik számára az egyetlen eseményt az életben. Tüncsi megsajnálja az öreget. Könnyű neked, mondja erre Simon, nem kell minden reggel elviselned.

Simon negyvenedik születésnapját baráti társasággal, egy pubban ünneplik. Hajnal felé, kissé ittasan, jókedvűen érnek haza. Tüncsi lefekszik, Simon diktafonnal a kezében kiül a fürdőszobai vécére, és vár. Amikor a megszokott időpontban lomitolni kezd az öreg, elindítja a felvételt. Az a terve, hogy a kész anyagot elküldi a gyámhatóságnak, vagy kamuprofilról messengeren az öreg lányának. De a felvétel nem sikerül: nem rotyog a fing, nem koccan a borotva, nem zubog a víz úgy, ahogy az életben. Simon nagy levegőt vesz, hullámoztatja a hasát, fenekéhez tartja a diktafont, amikor Tüncsi rányit.

Elmondanád, hogy mit csinálsz itt, kérdezi Tüncsi döbbenten.

Próbálok bizonyítékot gyártani, mondja elgyötörten Simon, az arca piros az igekekezettől.

Inkább szexelni próbálnál, mondja szemrehányóan Tüncsi.

Erre is gondoltam, feleli Simon, ami késik, nem múlik, teszi hozzá ittas iróniával.

Tényleg, gondoltál, fortyan fel Tüncsi, nem zavar, hogy három hete nem szeretkeztünk, ezt már ordítja. Mi a fenének járok én ide?

Mostanában sok volt a stressz, sajnáltatja magát Simon, meg itt van az öreg is, egyre jobban idegesít, de ígérem, bepótoljuk. Csücsörít, próbálja magához húzni Tüncsit, de a nő ingerülten ellöki. Ez így nem mehet tovább, fiatal vagyok még ahhoz, hogy úgy éljek, mint egy apáca, kiabálja Tüncsi, azzal kiront a fürdőszobából, másodpercek alatt felöltözik, sporttáskájába gyűri holmijait, magassarkúja kopog a padlón.

Szerintem keress fel egy pszichológust, szól vissza az előszobából, aztán becsapja maga után a lakás ajtaját. Csak parfümjé bódító illata marad utána.

Hetek telnek el, Tüncsi nem jön, nem jelentkezik, a telefont nem veszi fel, Simon kétségbeesett üzeneteire nem reagál. Simon elmegy Tüncsi lakásához, kopog, dörömböl, rimánkodik. Voltam orvosnál, üvölti, adott gyógyszert, most már minden rendben lesz, Tüncsi, nyisd ki. A kiabálásra riadt tekintetű, zsíros hajú öregasszony néz ki a szomszéd ajtó résén. Nem tud valamit Tüncsiről, szegezi neki a kérdést Simon, mire az öregasszony válasz nélkül becsapja az ajtót. A folyosó végén atlétatrikós, kövér férfi tűnik fel, mindkét nagylábujján ormótlan, fekete a köröm. Strandpapucsra csoszogni kezd Simon felé. Keres valakit, bőfenti a férfi öblös hangon. Simon megfordul és leszalad a lépcsőn.

Még aznap este rendel egy kurvát a pina.hu-ról. Teszteli a gyógyszert, amit az orvos felírt. A biztonság kedvéért fél üveg hétdecis Dzsonival veszi be a pirulát, abból baj nem lehet. A nő szexi, pont annyi hús van rajta, amennyi kell, és pont ott, ahol kell. A rövid bevezetőből kiderül, hogy a nő is a Német utcába járt elemibe, csak tizenhat évvel Simon alatt. Most viszont ő van felül, mozdulatai kecsesek, mégis célratörőek, látszik, hogy évekig szertornázott. Simon a verébhajsza pózban könnyedén, élvezettel jut el a gyönyör kapujába, amikor váratlanul meghallja az öreg hangját. Már megint hazudsz, nerlovag, a kurva anyádat. Simon egyik kezével elengedi a nő csípőjét, és kapkodva matat az éjjeliszekrényén. A szemüvegét leveri, koppan a parkettán, az egyik lencse kiesik. Vaksin, hunyorogva nézi a mobilja képernyőjét. Ez lehetetlen, motyogja, ilyenkor nincsenek is hírek. Mi van, néz hátra kócos haja mögül a kurva értetlenül.

Másnap a liftben Simon beszédbe elegyedik az öreg gondozójával. Heti kétszer jár az öreghez, dörmögi a nő, hatalmas szája fölött pelyhes bajuszka mozog, szemfogain nyálas ételmaradék csillog. Parizeres zsömle ecetes uborkával. Csípője széles, mint a hetes busz, lábikrája vaskos, mint a Margit híd tartópillére. Van a nőben valami démonian izgató, állapítja meg magában Simon, mint amikor viszolygást keltő dolgok ugyanakkor vonzónak is mutatkoznak. Otthon, lefekvés után Simon a takaró alá nyúl, de most tudatosan áll meg a gyönyör kapujában. Meztelenül a laptopja elé ül, és bejelentkezik a pina.hu-ra. A tegnapi nőt kéri, elvégre ez is olyan bizalmi dolog, mint például az

urológus. Ráadásul a férfiasságán esett csorbát is szeretné kiköszörölni. Dupla adag gyógyszert vesz be, mire a nő megérkezik, Simon már harcra kész.

Kutyapózban üzekednek, a nő izmos fara reng, Simon végig a démoni gondozót látja maga előtt, amint az öreggel kutyapózban üzekedik. Az öreg fingik, a hatalmas nő szájából kiesik a parizeres szendvics, hetes busz, hetes busz, lihegi Simon, a kurva sikít. Ezt nem játszotta meg, ritkán ilyen elégedett a megrendelőkkel, mondja a kurva, fel is ajánl Simonnak grátiszba egy laza szakszit. Simon inkább némi kedvezményt kér az árból, a nő belemegy, elégedetten válnak el.

Napokig emelt fővel jár az utcán, bevásárlóközpontban, munkahelyen. Az irodista lányok összesúgnak a háta mögött, a pénztárosnő a közértben egy ezressel többet ad vissza, a vállalati kisvezető visszaköszön. Egyszer még Tüncsi is felhívja, aztán sietve ráír, hogy bocs, véletlen volt. Véletlen, na persze, gondolja Simon kajánul. Na ugye, hogy ugye, teszi hozzá magában elégedetten, jössz te még a kis dohosba hajnali híreket hallgatni.

Aztán egy reggel, mintha mindenben feltekernék a hangerőt. Hangosabban recsen a fing, hangosabban zubog a víz, hangosabban koccan a mosdótálhoz a borotva, hangosabban üvölt a rádióból a bemondó. Simonban valami elpattan. Dörömbölni kezd a fürdőszoba falán. Elég, üvölti, hagyja abba, nem lehet magától élni. Semmi válasz, sőt, az öreg, mintha csak azért is még hangosabban kommentálná a bömbölő riportert. Mennyit kapsz ezért, ordítja, van neked bőr a képeden? Simon egy szál alsónadrágban, kínai gumipapucsban kiront a lakásból, és ököllel ütni kezdi az öreg lakásának ajtaját. A körfolyosón fejek bukkannak elő az ajtórésekben, szólni senki nem mer. Nyissa ki, vén hülye, vagy rendőrt hívok. Az öreg nem nyit ajtót, talán megijedt, vagy egyszerűen saját zajától nem hallja az üvöltést, a dörömbölést. Simon észreveszi a vizsla tekinteteket, elszégyelli magát. Talán este, munka után mindent higgadtan megbeszélnek majd az öreggel. Vagy ha akkor sem sikerül, másnap beszél a gondozóval. Visszakullog a lakásába, a körfolyosón becsukódnak az ajtók.

Este fáradtan, kedvetlenül tér haza a munkahelyéről. Csak a szokásos basztatás, mondaná, ha valaki megkérdezné. A liftből kilépve látja, hogy az öreg ajtaja résnyire nyitva van. Amikor az ajtó elé ér, halk nyöszörgést hall, belép a lakásba. Ugyanaz a fullasztó, véceillatosító szag

fogadja, mint pár nappal ezelőtt, a liftben. A szűk előszobában rend van, a ruhafogason kabátok, alattuk cipők sorakoznak. Simon követi a nyöszörgő hangokat a nappaliba. Az öreg arcra borulva térdel a kanapé előtt, felváltva mondogatja a gondozó és a gyógyszere nevét. Simon felülteti a kanapéra, megkérdezi, mit érez, az öreg arca falfehér. Nitromint, nyöszörgi az öreg, és a vitrines polc felé mutat. Simon egy spanyol műanyag táncosnő és egy matrjoska baba között megtalálja a gyógyszeres tégelyt. Kimegy a mosdóba vízért, mondja az öregnek. A konyhában kivesz egy poharat a szekrényből, megtölti vízzel. Aztán leül, gondolkodik. Jolán, Jolán, nyöszörgi bentről az öreg. Holnap jön, ma máshol dolgozik, szól a konyhából Simon. Ül tovább az ingatag konyhai széken, eszébe jut egy film. Úgy cselekszik, ahogy abban látta. Nem derült ki a film végére sem, hogy ki a tettes. Tökéletes bűntény. Kimegy a fürdőszobába, kiönti a tablettákat a vécébe, a tégelyt zsebre vágja. Mire visszamegy a nappaliba, az öreg már hörög, tátott szája sarkából habos nyál csurog, a szeme fennakadva. Egyik lába hevesen rázkódik, kezével görcsösen a díszpárnát markolja.

Simon vár még egy kicsit, aztán megnézi a telefonján a legközelebbi kórház telefonszámát. Remegő kézzel bepötyögi a mobiljába. Idegességében valamit elronthat, mert a vonal túlsó végén Tüncsi szólal meg.

A VÖRÖS OLGA

A mikor péntek este a falézban összegyűltek, a környékeliek már hazamentek, csak a lengyelek maradtak. A hatalmas terem visszhangzott, ahogy Anielski felolvasta a neveket. Akit szólított, annak előre kellett lépnie, és a műszakvezető ellenőrizte, hogy nem maradt-e fekete folt az arcán vagy a kezén. Anielski még a szájukba is belenézett, hogy lemosták-e a fogukról a zsírosdeszka maradványait. Akinél makulát talált, azt visszaküldte mosakodni vagy fogat mosni. Miközben a szutykos visszament a fürdőhelyiségbe, a többiek „búzásal” fejezték ki nemtetszésüket, mert miatta később kezdődhetett a mulatság.

Az üzemi épület előtt ugyanolyan sötétség és hideg volt, mint reggel négykor, amikor elnyelte őket a szénbánya. Mintha megállt volna az

idő. Szemközt, a kopár hegyek fölött csillagok dideregtek. Knopek meggyújtott egy mezítlábas Piastot, beleszívott, és továbbadta. Intett a többieknek, hogy adják körbe. Valahonnan egy Zubrowka is előkerült. Mire az öreg Zil fújtatva, hörögve megállt előttük, már oldódott a hangulat.

– De kicsípted magad, Anielski! – mondta Kozlowski, egy tagbaszakadt parasztgyerek a Szudétákról.

– Nagy a szád, Kozlowski, pedig te ellenezted a leginkább az uniformist – hurrogtá le a műszakvezető. – Nézd meg, hogy néztek ki! Mint egy szürke festékkel megszórt varjúraj.

– Urizálunk, Anielski? – szólt Walesznik, a fővájár. – Ha rajtad múlna, az egész csapat egyenruhában kefélné.

Rázkódva elindult a teherautó, platóján a bányászok jobbra-balra dőltek a nevetéstől. Csak műszak után mertek így beszélni Anielskival. Akkor már egy volt közülük. Túl messzire azért nem merészkedtek, mert később árthatott nekik.

– Én azt a nőt még uniformisban is megkefélném – sóhajtott Bjelik, a csillések bonvivánja.

– Azt meghiszem – mondta az ős Kuczewicz. – Vísek múltkor elénekelt neki a bányászindulót.

Néhányan a Zubrowkát is kiköpték a röhögéstől. Kozlowski leesett a padról a platóra. Úgy kellett felsegíteni.

– Naná, hogy elénekeltem – kiabált Vísek –, amiket a Vörös Olga csinált, attól te is dalra fakadtál volna, vén tróger! Arra talán még képes vagy.

Negyvenöt évével Kuczewicz volt köztük a korelnök. A szilikózis ebben az életkorban már végzett a legtöbb társukkal. Kuczewicznek csak az ízületei fájtak, úgy, hogy néha mozogni is alig tudott, és az ujjai meggömbültek az artritisztől. Amikor felkelt, hogy elégtételt vegyen a pimasz zöldfülűn, mindjárt vissza is huppant a helyére, mert a teherautó megdőccent a buckás földúton. Kuczewicz a padról rázta Vísek felé a görbe mutatóujját. A bányászokon a röhögés hulláma futott végig.

– Nekem a Vörös Olga énekelt, amikor átvezettem a gyönyör kapuján – hencegett az apró termetű Przybulek, aki a legszűkebb vajatokba is befért.

– Legalábbis a magas cét, Przybulek, azt az egy hangot! – mondta a hórihorgas Terpilowski, a bányász dalárda vezetője. – A legmagasabbat a legkisebbnek!

– Ez is mutatja, hogy milyen jó színésznő – gúnyolódott Visek.
 – Nálad lehet, hogy színészkedett, de nálam biztos nem! – tiltakozott Przybulek.

Úgy van, kiabálták a többiek, Przybuleknek igaza van, Olga nem kamuzik. Ebben mindnyájan egyetértettek, mert bíztak az erejükben.

– Nekem egyszer meztelenül táncolt a vörös boájában, aztán az ágyhoz kötözött és elkezdett finoman, a körmével simogatni. Az arcomon kezdte, aztán lassan haladt egyre lefelé – mondta égő szemmel a ferdeorrú Jakubek, a lublini vājār, de Walesznik közbevágott.

– Mindig tudtam, hogy van esze ennek a Vörös Olgának. Ha nő lennék, én is megkötnélek, csak hogy ne érj hozzám a bütykök lapátkezeddel!

Jakubek szitkozódni kezdett, de a hangját elnyomta a bányászok harsány nevetése. Csak Knopek dörögő hangjára lett néhány pillanatra csend.

– Akkor tudod meg, hogy mennyit ér egy nő, ha nem érhetsz hozzá.

– Te aztán tudod, Knopek – mondta Kozlowski –, elvégre a feleségedet is Olgának hívják.

– Csak el ne felejtsetek otthon lekapcsolni a villanyt! – toldotta meg Walesznik, de rajta és Kozlowskin kívül senki nem nevetett. Terpilowski rázendített egy dalra, a többiek vele énekeltek. Harsány, rekedt férfikórus. Hamisan visszhangozták a dalt a kopár sziklák, zengték a mezők, hunyorogva hallgatták a csillagok.

*Hol találom majd a párom,
 merre nézzek szét,
 merre nézzek szét, merre nézzek szét?*

*Vágyom már egy szép leányra,
 fogni két kezét,
 fogni két kezét,
 fogni két kezét.*

– Ne az enyémet, Bjelik! – hasított a nótába Vitek hangja. A teherautó imbolyogva vette az éles kanyarokat a meredek sziklafal és a szakadék között.

– Tériszonyom van – hebegte Bjelik –, pedig a hegyek közt nőttem fel. Anyám a meredélynél mindig fogta a kezemet – ismerte be lehajtott fejjel.

– Akkor most meg is szoptassalak? – kérdezte Vitek. Néhányan nem bírták folytatni a nótát a röhögéstől, mások énekeltek tovább. A távolban, a hegyorom mögött füst kígyózott az ég felé.

*Mondd, hol van az utca, hol az a ház,
hol az a lány, kiért kerget a láz?*

*Őt kerestem hét határban,
szívem kedvesét,
szívem kedvesét,
szívem kedvesét!*

*Végre megtaláltam azt,
kit nékem szánt az ég,
nékem szánt az ég,
nékem szánt az ég.*

*Megleltem az utcát, megvan a ház,
megvan a lány, kiért hajtott a vágy!*

Ahogy kiértek a szerpentinből, az út ereszkedni kezdett. A szakadék lejtővé szelídült, a völgyben megművelt földek és egy keskenyen kanyargó patak, az erdők maradványaként elszórt facsoportok élénkítették az egyhangú tájat. Az egyik fáról kisebb madárraj röppent fel a harsányan éneklő Zil közeledtére. Ekkor már jól látszottak a hegyszoroson túl a parasztházak piros tetői a füstölgő kéményeikkel.

*Várta ő is hú szerelmét,
látom szép szemén,
látom szép szemén,
látom szép szemén.*

*Éljünk mindig boldogságban,
ezt kívánom én,
ezt kívánom én,
ezt kívánom én.*

*Mondd, hol van az utca, hol az a ház,
hol van a lány, kiért kerget a vágy?
Megleltem az utcát, megvan a ház,
Ő az a lány, kiért hajtott a láz!*

Az utolsó strófánál érkeztek meg Kamenny Hrot-ba. Az út itt kettévált: egy murvás földút vezetett lefelé, gyér bokrok és facsoportok között a völgybe, egy kissé jobb minőségű aszfaltút pedig az egyetlen utcából álló faluba. Mindkét oldalon apró, cseréptetős házak sorakoztak. Volt, ahol tornác vezetett a kert végébe, a gazdasági épületekhez, de a legtöbb helyen csak egy zsebkendőnyi kert vette körül a szegényes házikót. Csak néhány ablakban pislákol a fény. Az utca végében állt a kocsmá, amit a bányászok Kőméznek neveztek. Cégér nem volt rajta, de ez volt a falu legnagyobb épülete. A bejárat előtt, betonvályúban muskátli virított.

Mielőtt leszálltak a teherautó platójáról, Anielski gyűrött papírlapot húzott elő a zsebéből, kisimította, harminc apró darabra tépte és szétosztotta a társai között. Knopeknél volt ceruza, ő írta fel először a nevét. Miután a ceruza körbejárt, a papírdarabkákat összegyűrték és Anielski sisakjába dobálták. Kupczewicz, a korelnök húzta ki a galacsinokat a sisakból, és szertartásos lassúsággal felolvasta a tizenkét szerencsés nevét. A hoppon maradtak morgolódtak, Walesznik dühében a Zil oldalába öklözött. Vísek és Vitek összevesztek, hogy melyikük neve áll a papíron. Alig tudták őket szétválasztani, végül Knopek tett igazságot. A papíron Vísek neve állt, ma este neki kedvezett a szerencse.

Leugráltak a teherautóról, és égő szemekkel nézték a kocsmá fényeit. Belátni nem lehetett, a függönyök el voltak húzva az összes ablakon. Az izgalom fokozódott, néhányan tréfálkozással próbálták elütni, mások keresztet vetettek, mint reggelente, mielőtt elkezdték a munkát a tárnákban. Még egy utolsó simítás a hajon, a ruhák redőin, és indulhatott az este.

Anielski lépett be elsőként a kocsmába, őt követték, kicsit lemaradva a többiek. Három vendég ült a homályos, faburkolatú, hajópadlós helyiségben, mindhárman külön asztalnál. A falakat különböző méretű agancsok, preparált vaddisznó-, szarvas-, és őzfejek, valamint a morva hegyekről, a szénbányáról és vadászatról szóló fotók és festmények borították. A mennyezetről kovácsoltvas díszítésű, szekérkerékből ké-

szült csillárok lógtak. Nem szólt a mazurka, nem folyt a vodka, nem csilingeltek a poharak. Hideg csend ülte meg a kocsmát, mint a négyes szintet a bánya mélyén. Olga nem sietett eléjük az ezüst pikkelymintás estélyiben, nyakában a vörös boával, mint péntek esténként mindig, ugyanebben az órában, csilingelő hangja nem röpített a csapos és a többi vendég felé: megjöttek a bányászok, engem reggelig nem láttok. Üres volt megszokott helye a lépcső melletti szeparében, amely most sötétén ásított, mint egy barlangszáj.

Amikor Anielski a pulthoz lépett, Vladek, a csapos széttárta a kezeit. Aznap nem én voltam szolgálatban, vakarta kopasz fejét Vladek, a vendégektől értesültem, de mindenki mást mondott. Fogalmam sincs, mi az igazság, mondta keserű arccal, a Jóisten se igazodik el ezeken.

Anielski beszélt a bányászokkal. Ideges morajlás támadt. Éles pillanatok vágtak Vladek felé. A csapos bekapcsolta a gramofont. Recsegett, pattogott a hanglemez, mélabús bariton énekelt egy nőről, akinek az ajka méz, melle az otthon, öle a tenger. A bányászok nem mozdultak. Álltak és néztek maguk elé. Csak egy perc volt, de abba a percbe belefért egy pásztoróra, egy nyár, egy élet, egy sikoly. A Vörös Olga talán nem csak színlelte a gyönyört. Az ő karjaikban nem. Ágya mellett, szemeteskosárban gyűjtötte a pénzt. Melle az otthon, öle a tenger, az ajka méz, recsegte a gramofon.

Az egyik vendég azt mondta, alig tudták a kést kihúzni a bordái közül. A másik szerint beteg lett, fájdalmai voltak, ezért kórházba kellett vinni. A harmadik úgy tudta, elment, vissza, a hegyek mögé, ahonnan jött. Vladek levette a tűt a lemeztől. Újra csend lett a kocsában. A bányászok álltak és néztek maguk elé. Aztán elindultak a kijárat felé.

Harminc árnyék, harminc pásztoróra, harminc sikoly.

Horváth Szekeres István

ÉJSZAKAI JÁRAT

Arra ébredt, hogy homloka a hideg vonatablakon koppan. Kinézett a vízszintes csíkokokban suhanó hópelyhekre, aztán a gyereket figyelte egy darabig, aki féloldalasan eldőlve, izzadságcseppektől gyöngyöző homlokkal aludt a szemközti ülésen. Szürkület volt még, amikor elnyomta az álom az utasokkal tömött vonaton, és amikor kábultan magához tért, már égett a villany. Teljesen üresnek tűnt a szerelvény, ráadásul beszorult a hőség, mint valami napon magára hagyott autóba, és a szag miatt, amit az utasok maguk után hagytak, egy építőtelepi barakkra emlékeztette. Levetette a kabátját, a pulóverét, de egyetlen szál ingben is viszketett a bőre, ezért homlokát nekiszorította a hűvös ablaknak, ami nem sok enyhülést hozott, viszont a teljes utastér tükörképét láthatta. Nyugtalanították az elnéptelenedett éjszakai vonatok, mert az ilyen járatokon bármikor bármi előfordulhat, ezért csak zsúfolt járműveken volt képes lazítani és alkalomadtán akár aludni. De amint a láрма és az embertömeg után beállt a csend, mindig azonnal felriadt. A kislány viszont szinte bárhol, bármilyen körülmények között képes volt átaludni minden utazást. Évekkel korábban, jutott most eszébe, egy hosszú éjszakai buszozás végén, lábon nyomta el az álom egy szálloda zsúfolt halljában. Talán fel kellene ébresztenie, hogy legalább a kabátját levesse, gondolta, de ekkor a gyerek megmozdult és csak úgy, csukott szemmel kérdezte:

- Hol vagyunk?
- Lila gőzöm sincs - válaszolta.
- Meleg van...

Segített levenni a kabátját, és az ablak melletti kampóra akasztotta. A kislány, mint egy hernyó a gubóból, a pulóveréből is kibújt, összegöngyölte, és végignyúlt az ülésen, párnaként a feje alá gyűrve az összesombolygatott ruhadarabot. Közben ki sem nyitotta a szemét.

- Nem vagyok jól - mondta nyugősen, és sóhajtott.
- Mi a baj?
- Nem tudom... Valami furcsát érzek a számban, gyűl a nyálam...

– Igyál egy kis vizet! – mondta, de mire kivette a hátizsákból az ásványvizet palackot, a gyerek már újra egyenletesen szuszogott.

Hosszú ideig bámult ki a sötétbe, próbálta kitalálni, hol járhatnak, de hiába. Térerő nem volt, a helymeghatározóval sem ment semmire. Majd megkérdi a kalauzt, gondolta, de mivel a vonat sehol nem állt meg, és új utas híján a kalauz sem járta a szerelvényt, nem maradt más hátra, mint várakozni. Először utaztak ezen a vonalon, ráadásul korábban az álom is elnyomta, így semmi tájékozódási pontja nem maradt. A vonat lassított, a felerősödő zajokból ítélve valami hídon haladhattak át, majd amikor a csattogó hang ismét egyenletes kattogássá szelidült, egy hirtelen rándulással újra felgyorsult az egész szerelvény, és egy kanyarban megdőlt. És ekkor úgy tűnt neki, mintha a gyerek egyre szaporábban lélegezne. Talán valami rossz álom, gondolta, de inkább nem ébresztette fel, hadd álmodja végig, majd felejtse el. De minél tovább figyelte, annál inkább úgy hallatszott, mintha levegő után kapkodna. Megrázta a vállát.

– Hol vagyunk? – kérdezte a kislány elmosódott hangon. Nem ébredt fel azonnal, a szemeit is csak félig bírta kinyitni, az arca mintha leolvadni készülne, szinte lötyögött a szája.

– Nem tudom – válaszolta, és közelebb hajolt a gyerekhez, belenézett a szemébe. Egy pillanatig úgy tűnt, mintha a kislány gúnyosan mosolyogna, de hamar rájött, nem mosoly ez: szája bal sarka görcsösen legörbült, fél szemével hunyorított, nyakán megfeszültek az erek, míg arca jobb oldala teljesen kifejezéstelen maradt, mint egy viaszbabu.

– Előremegyek és szólok a kalauznak, valakinek, addig próbálj ébren maradni! – hadarta, majd szaladni kezdett a széksorok között, a mozdony irányába. Hideg nyomást érzett a gyomrában. Átrohant egészen a következő vagonig, zárva találta. Az ajtónyitó gomb zölden világított, de nem működött. Visszarohant a gyerekhez, kikerekedett szemmel leste a telefonja képernyőjén, legalább egyetlen idomnyi térerőt észlel-e a készülék, de csak a szürke kis téglalapokat látta. Meg kellene húzni a vészféket, futott át az agyán, biztosan hátrajönne a gépész, vagy bárki, aki talán azt is tudja, hol vannak, és rádión segítséget kérhet.

Mire mindezt végiggondolta, a vonat lassítani kezdett, és a távolban apró színes fénypontokat látott felvillani a láthatáron. Feladta a gyerekre a kabátot, felöltözött és lerángatta a csomagtartóról a hátizsákokat. Kivitte a bejáratához, visszament, és a hóna alatt fogva felemelte az apró testet az ülésről.

– Meg tudsz állni a lábodon? Jön valami város, leszállunk és kórházba megyünk!

Egymás derekát átkarolva, apró lépésekben botorkáltak az ajtó felé, közben a gyerek folyamatosan beszélt, igyekezett valamit elmagyarázni, amiből ő egyetlen szót sem értett.

Óvatosan leültette az egyik hátizsákra, és melléguggolt.

– Nem értettem, mit mondasz – mondta a kislány szemébe nézve, aki úgy bámult rá vissza, mintha már meg sem ismerné, és valami idegennek tűnő nyelven, folyamatosan hadarva ontotta magából a szavakat. Közben a vonat megállt, ő meg ököllel verte a zölden izzó gombot, mire a két ajtószárny végtelenül lassan, sziszegve távolodni kezdett egymástól, és a résen beomlott a hideg havazás. Ledobálta a csomagokat, majd, mint egy zsákot, vállára vette a gyereket, kilépett a peronra, és leültette az egyikre. Miközben egy marék hóval finoman megdörzsölte a forró homlokát, félretolva a szeméből a hajtincseket, megpróbálta elkapni a tekintetét. A kislány lehunytt szemmel hallgatott, a légzése újra egyenletessé vált, mintha elaludt volna. Óvatosan ölbete, és elindult az állomás sötét épülete felé. A hátuk mögött elbódult a vonatsíp, a szerelvény hangosan csörömpölve elindult, és pillanatokon belül elnyelte a hóesés, azután csend lett.

– Hahó! – kiáltotta bele a sötétbe, de néma volt az állomás, csak a gyerek szuszogását hallotta. A peronokon túl csak sejteni lehetett az állomásépület fekete tömbjét. Narancsszín neonfény szűrődött át a hóesésen, és elindult abba az irányba, amerre egy utcát sejtett és ahonnan mintha egy autó motorházának fénye is megcsillant volna egy pillanatra. Néhány lépés után egy taxilámpát vélt zöld-sárga fénnel világítani, ezért gyorsított a léptein és amikor hallótávolságra volt az autó, már üvöltött:

– Gyorsan!

A vezetői oldalon, szürke usanka alól egy bajuszos arc meredt rá elkerekedett szemmel, a hozzá tartozó száj mondott valamit, amit nem értett, majd kattant a zár, egy kis köpcös ember ugrott ki az autóból, és azonnal kinyitotta a hátsó ajtót.

– Mi a baj? – kérdezte románul.

Hirtelen minden nyelvtudása csődöt mondott, de annyit sikerült megértetnie a kis borostás emberrel, hogy az állomás mögött van még két csomag a peronon, és amíg lenne szíves idehozni, ő addig a gyerekekkel inkább ott marad a hátsó ülésen.

A sofőr nem sokat kérdezett. Ránézett a gyerekekre, elrohant a csomagokért, és amikor visszatért, hirtelen gázt adott, és pillanatokon belül már megbízható rutinnal száguldottak át a behavazott, üres városban a kórházig.

Amikor a betegfelvevő folyosóján állva megérezte ujjain a fűtött helyiség melegét és a fertőtlenítő szűrős szagát, egy kissé megnyugodott. Rekedten bediktálta az adataikat, majd ölében a gyerekekkel lero-gyott egy székre. A taxis behozta a csomagokat, és tanácstalanul téblábolt az előtérben, mintha kissé restellné elkérni a tarifát. Belekört a farzsebébe, kihalászott egy húszast, és a sofőr kezébe nyomta. Amaz gyorsan megköszönte, és másodpercek múlva már hallani lehetett, ahogy ropog a hó a kerekek alatt. Tekintetével még sokáig követte a párás üvegajtó mögött távolodó kék-sárga fényt. Csend volt, csak a rádió hangját hallotta az ügyeletes nővér szobájából, meg egy távoli ajtócsapódást.

Lassú percek teltek el így. Majd a folyosó végén megzördült valami. Ketten jöttek a gyerekekért. Óvatosan a hordágyra emelték, pattogtak a kérdések, amelyekre szinte rutinból válaszolt. Korábbi nyugalma azonban odalett, amint a gyerekekre felkerült az oxigénmaszk, mert még mondani szeretett volna valamit, talán jó éjt kívánni, megsimogatni a homlokát, a tenyerében érezni az arcát, előkotorni a kisoroszlánt a csomagból, és a kezébe adni, de az egyik ügyeletes megszorította a karját, és határozott hangon szólt ki a sebészmaszk alól:

– Az apuka itt marad!

Várt egy keveset, majd felemelte a két hátizsákot, és belépett az ügyeletes szobájába. A helyiség üres volt. A két hátizsákot letette az ajtón belül, majd kiment az udvarra, idegesen körbe-körbejárt a fehér fényű halogén lámpák fénykörében. A friss hó alig hallhatóan ropogott a talpa alatt, kis kupacba gyűlt a cipője orrán, miközben a kapuhoz ért. Cigarettát vett elő, és mire az öngyújtója is előkerült, már a kórház melletti parkolóban találta magát. Csak félig volt türelme elszívni. Eldobta az égő csikket, és visszakanyarodott a sorompó felé, de a kapus rászólt:

– Hova megy?

Felnézett és ekkor látta, hogy a fickó arcán sebészmaszk virít a sötétből.

– Bent van a gyerek! – magyarázta befelé mutogatva.

– Nem lehet bemenni! A járvány miatt nem lehet bemenni! – ordított kellemetlen kappanhangon a férfi, és hadonászva előrontott a fürkéből. Ő pedig megiramodott, keresztülügetett az udvaron, de valahogy elvéttette a betegfelvevőt, és az épületet megkerülve a főbejárat irányába kezdett el szaladni. Mikor rájött a tévedésre, megállt. Egy fehér konténer mellől négy jókora darab férfi indult el felé, körbeállták, közben az üvöltöző portás is odaért. Megpróbálta elmagyarázni, mit akar, de amazok közrefogták és szinte a földön húzva, egészen a kapuig vonszolták. Dulakodtak egy darabig, majd valaki hátba rúgta, amitől elvesztette az egyensúlyát, és legurult a drótkerítés melletti lejtőn.

Egy fa törzséhez támaszkodva tért magához. A város lassan élénkülő zaját, cipők sietős kopogását hallotta maga körül, és megróbálta kitálni, mi történt. A rúgásra még úgy-ahogy emlékezett, de hogy mit keres a kórháztól kétszáz méterre, egy domb tövében, a bokrok közt, az már homályba veszett. Végigtapogatta magát. A ruhája nem volt sáros, viszont érezte, hogy a cipője és a nadrágja egészen térdig átázott, mintha egy folyón kelt volna át.

Dideregve indult vissza a kórház kapujáig. Egy villanyoszlop mögül a portásfülkét leste egy darabig, majd amikor úgy tűnt, hogy a maszkos férfi nem figyel, lehajolt és egészen a betegfelvevőig osont. Belépett a folyosóra, vizes cipői minden lépésére vartyogtak és cuppogtak, és mikor belépett az ajtón, három megdöbbszent, bordó köpenyes nővel találta magát szemben. Undorral vegyes rémülettel meredtek rá sebész-maszkjuk fölött.

– Ide nem szabad bejönni! Azonnal kifelé! – üvöltött rá egyikük, majd felpattant és fenyegetőn megindult felé.

– A gyerek... – magyarázott, és csak forgott maga körül, mint aki eltévedt.

Nemsokára már ketten kiabáltak vele, hiába próbálta megmagyarázni, mit akar.

– Bent van a gyerek! Beteg! Súlyos! – próbálkozott hangosan, tagoltan megértetni magát, mert azt hitte, nem értik az akcentusát.

A harmadik nővér, aki mindvégig ülve szemlélte a jelenetet, most felkelt a helyéről, és békítően csitítgatni kezdte a kollégáit, majd erőltetett nyugalommal megkérdezte:

– A személyi? Láthatom a személyit?

Minden pénzüket és összes irataikat az egyik hátizsák belső zsebébe csomagolta el, egy villámzáras zacskóba, és csak néhány tízest meg egy húszast gyűrt a farzsebébe. Erre tisztán emlékezett. Tanácstalanul lapogatta a zsebeit, körbenézett a nővérszobában, a hátizsákokat kereste.

– Volt itt két hátizsák. Betettem ide két hátizsákot, abban vannak a papírok, abban van minden – mondta szinte suttogva.

A telefonját kereste. Azzal talán tudja magát igazolni, mert ha megnyitja a banki alkalmazást, amihez csak ő fér hozzá, az talán ér majd annyit, mint egy személyi felmutatása. Lázasan kotorászott, de nem lelte a belső zsebet. És amikor végignézett magán, egy vadidegen, lötyögő viharkabátot látott, meg egy pár ismeretlen, csuromvíz bőrcipőt. Formás, szinte sebészi kezei most tömpe ujjú, koszos mancsban végződtek, és megdöbbenve vette észre, hogy a saját hangja is idegenül cseng a fülében, és már maga sem hiszi, amit mond. A nővérszoba bejárata mellett egy fehér mosdókagyló volt a falra erősítve, fölötte tükör, és nem mert belenézni.

AZ ÉJSZAKA VÉGE

Letette a csésze kávéját az asztalomra, csak azután kérdezte, hogy szabad-e a hely. Mit mondhattam? Egyedül akartam ücsörögni, de körülöttem mindenki részeg volt. Intettem, hogy tessék, csak tessék, majd hörpintettem a vodkából meg a sörből, és a bárpult mögötti bekeretezett poszttert nézegettem. Valahányszor az üveg vagy a pohár után nyúltam, a szemem sarkából lopva ránéztem. Élére vasalt szövetnadrág, barna, galléros pulóver, sötét dzseki, széles jegygyűrű, szögletes fej, aranyfog. Mit akarhat a magam fajtától az ilyen éjszaka, egy lebujban? Rádásul apró kortyokban itta a kávéját, talán, hogy minél tovább tartson.

Tíz percen belül már olyanokat kérdezett, honnan jöttem, hová tartok, mit keresek itt ebben az órában, és hasonlókat. Kurtán, kedvetlenül válaszolgattam, arra számítottam, előbb-utóbb lerázom és odébb ül egy asztallal, vagy elhallgat. Néhány percig csendben volt, de a szemem sarkából észrevettem, ahogy lopva felém pislog. A hátizsákomban volt egy folyóirat, előtűrtam, úgy tettem, mintha olvasnék. Tovább kérde-

zett. Milyen iskolába jártam, mit végeztem, hogy járok-e egyetemre és hasonlók. Jó volna ráborítani az asztalt, aztán szilánkokra törni a fején egy széket.

– Maga rendőr? – kérdeztem ingerülten, lecsapva a magazint az asztal sarkára.

Kérdezte, ezt miből kalkuláltam ki.

– Aki ennyit kérdez, az más nem lehet – válaszoltam még ingerültebben. Hosszan a szemembe nézett, benyúlt a farzsebébe, elővette a tárcáját, kinyitotta. Egy rendőrigazolvány volt benne. A személyimet akarta. Nem volt nálam. A nagy felfordulásban vagy otthon maradt, vagy elhullattam valahol. Talán ellopták. Esetleg a hátizsákom valamelyik oldalzsebében kallódott. A pénzemet a zoknimba meg az gatyámba rejtve hordtam, egy keveset a nadrágzsebeimben szétosztva. Honnan tudhattam volna, hol a személyim? Azt válaszoltam, otthon maradt az övtáskámban, a pénzzel együtt. És azért ülök abban a kocsmában és várom a hajnalt, mert éjszaka nem vesz fel senki autóstoppost.

Elővette a telefonját, pár méterrel odébb ment az asztaltól, felhívott valakit, de mindvégig szemmel tartott. Eközben a bekeretezett posztert bámultam. Kártyázó kutyákat ábrázolt egy zöld abrosszal leterített asztal körül. Megszámoltam a leosztott lapokat. Huszonhét jött ki. Bubi, dáma, néhány treff, plusz tizenegy fehér zseton. Huszonhét lappal nem lehet pókerezni. Tehát a bodrik csalnak, vagy a művész nem ért a zsugához.

A szögletesfejű a bejárathoz ment, a kilincset fogva megállt az ajtókeretben, és az utcát nézte. Én közben felfedeztem egy újabb posztert. Az előbbihez hasonló, de sakkozó kutyákkal. Egy mopsz és egy uszkár játszott, három korcs kibicelt. A fehér bástya a fekete király mezőjén állt egy fekete futár mellett. Miközben a fekete királyt kerestem a táblán meg a levett figurák közt, egyszer csak a képembe hajolt a zsaru, és azt mondta, menjek ki vele a kocsmá elé, mert jön értem egy autó, ami bevisz az őrsre.

– És ezzel itt mi lesz? – kérdeztem a sörre és a vodkára mutatva.

Azt vigyem magammal, majd ott megiszom, mondta, és legyintett. Megvontam a vállam, fogtam a poharat meg az üveget, és követtem a járdára. Nemsokára egy járórautó érkezett, benne egy jól megtermett civil ruhással. Ő az, mutatott rám a szögletesfejű. A másik kinyitotta

az anyósülés felőli ajtót, beültem, a szögletesfejű meg rám csapta, és szalutált.

Öt percen belül ott üldögéltem egy kétméteres alakkal egy bolhaszagú rendőrörsön. Nem szólt semmit, csak hellyel kínált, leült az íróasztalához és különféle papírokat kezdett el szöszmötölni. Vonalazta, lyukasztotta őket, majd befűzte az egészet egy nagy fekete dossziéba. A dossziét kitolta az asztal sarkára és karba tett kézzel, perceken át az asztallapot bámulta, mintha nyitott szemmel aludna. Majd hirtelen felélénkült és nagyjából ugyanazokat a kérdéseket tette fel, mint a szögletesfejű a kocsmában. Végül kölcsönösen egyetértettünk abban, hogy nem jelentek veszélyt sem a kisvárosra, sem az országra, sem a saját vagy mások testi épségére. És megint beállt a csend.

Néhány perc után hirtelen felállt az íróasztaltól, és intett, menjek utána. A helyiség hátsó oldalajtaján kimentünk valami folyosóra, ami egy belső udvarra vitt. Két rendőrautó parkolt a sötétben. Odament az egyikhez, kinyitotta a hátsó ajtót, kivett egy nagy kartondobozt, a kezembe nyomta. Kivett még egyet, és csak intett a fejével, hogy mehetünk vissza.

Letettük a dobozokat az egyik sarokba. Én visszaültem a helyemre, felvettem a földről a vodkát, felhajtottam, majd leöblítettem sörrel.

- Elszívnék egy cigit – mondtam.

Felsóhajtott. Menjünk hátra, morogta, és elindult a belső udvar felé. Ne szívjam azt a szart, van neki jobb, mondta, mikor kiértünk a friss levegőre. Egy csomag Marlborót halászott elő a zsebéből. Félig kirázott egy szálát, és felém nyújtotta a csomagot. Még tüzet is adott. Fújtuk a füstöt, majd hirtelen felém nyúlt és egy tincsemet a fülem mögé hajtotta. Az ujját végighúzta az arcomon meg a számon, és azt kérdezte, hogy mit csinál egy ilyen szép fiú egyedül ebben a városban, ilyen későn. Erre nem volt válaszem. A cigit a számba vettem, és zsebre vágtam a kezem, nehogy észrevegye, mennyire remeg. Nagyon szép a hajam, mint egy lánynak, folytatta, majd két kézzel összefogta a sörényemet lófarokba. A homlokomból is hátrasimította a tincseket, majd nagyon szorosan marokra fogta, és azt mondta, a fiúknak általában nem áll jól a hosszú haj, de én kivétel vagyok. Majd keresünk egy hajgumit és kötünk egy szép copfot, azzal a hajamtól fogva húzni kezdett vissza az örszobára. Amint így cibált visszafelé, valami zaj hallatszott bentről, mire elengedett. A szögletesfejű éppen akkor érkezett, a dzsekijét a

fogasra akasztotta, és minket nézett. Milyen szépen összebarátkoztunk, állapította meg. Jó fiú ez, mondta erre a nagydarab rendőr. A szögletes-fejű mereven maga elé nézett, majd azt kérdezte, hogy mi legyen velem. Nem tudom, válaszolta a másik, majd átölelte a vállamat, odarángatott az íróasztalhoz, lenyomott a székbe, és a vállam fölött átnyúlva bekapcsolta a számítógépet.

Eközben a szögletesfejű a hátizsákomban turkált. Előkerült egy rajztömb. Kinyitotta, a lapokat forgatta, közben elismerően hümmögött. Ez egy művész, egy igazi művész, mondta elismerően, és kivette egy rajzomat. Fiatal lány volt rajta, melltartó nélkül, egy szál tangában. A barátnőd, biztosan a barátnőd, ujjongott. A lapot félretette egy székre, a rajztömböt meg vissza a hátizsákba. Az egyik oldalzsebből egy kindertojás kis sárga tokját halászta elő. Megrázogatta, majd azt kérdezte, hogy mi van benne. Talán egy kis autó, egy icipici, összerakható kis motorocska, válaszolta saját magának, majd szétnyitotta a kis műanyag tojást, beleszagolt és röhögni kezdett. Nini, mondta, egy icipici, aprócska drogocska!

A nagydarab megint átnyúlt a vállam fölött, megnyitotta a szövegszerkesztőt, és azt mondta, tollbamondás következik. Újra lófarokba szorította a hajamat, az állát a fejem búbjának nyomta, és diktálni kezdett. Szabályos jegyzőkönyvet diktált, de közben olyan erősen húzta a hajam és úgy szorította az állát a fejemhez, hogy könnybe lábadt a szemem. Észrevette. Nem kell sírni, mondta, és mutatóujjával szétkente a könnyemet, de úgy, hogy közben jó alaposan belekarmolt a szemem sarkába. Majd megint a hajammal bajlódott. Nincs-e nekünk egy hajgumink, kérdezte a szögletesfejűtől. Nem kapott választ, így elengedett, és az egyik szürke íratartó szekrényhez lépett. Közben a jegyzőkönyv szövegét diktálta: alulírott, személyi szám, satöbbi, ezennel kijelentem, hogy a jelzett dátumon, és így tovább. Majd azt mondta, kontrolpé. Leírtam, kontrolpé. Ezt viccesnek találta. Nyomtasd ki, ez a billentyűparancs a nyomtatáshoz, hogy kontrolpé, szólt röhögve.

- Tudom - suttogtam rekedten. Elkezdtem kinyomtatni, amit írtam. Ő meg közben talált egy befőttesgumit az iratszekrényben. Kétszer-háromszor meghurkolta, majd a hátam mögé lépve olyan szoros lófarkat kötött, hogy szinte a tarkóimig húzta a szemem sarkát. Nna, mondta, most pedig a rajzvizsga jön.

- Mit rajzoljak? - kérdeztem.

Őt kell lerajzolnom, amint egy nagycsöcsű kurvát szoptat, válaszolta. Ideadta a sörömet. Egy hajtásra húztam le az egészet, mert égett a torkom. Elkértem a rajztömbömet. Kivettem egy lapot, a zsebemből egy ceruzát, és csak úgy, minden cél nélkül vonalakat kezdtem el húzogatni az üres lapra. Mintha vákuum keletkezett volna a fejemben: csak húzogattam azokat a krikszkrakszokat, és közben semmire sem bírtam gondolni. Remeg a keze a fiúnak, mondta a szögletesfejű. Kéne, ami a kis tojáskában van, ugye? – kérdezte.

– Nem. Nem kell. Nem sokat szívok... – válaszoltam.

Ha előveszi a farkát, és megmutatja nekem, úgy könnyebben megy-e a rajzolgatás, kérdezte a nagydarab. Nem szükséges, majd lerajzolja a sajátját, mondta erre a szögletesfejű. Ezen mindketten röhögtek egy sort. Előveszed vagy vegyem elő én, érdeklődött a nagydarab.

– Micsodát? – kérdeztem. Ezen megint röhögtek.

Végül a vonalakból összeállt egy széles vállú, bajszos fickó, letolt nadrággal. Hatalmas farka egy nagymellű, szőke nő szájában, akinek az arca két oldalán folyt le a sperma. Megmutattam nekik a rajzot. Ez igen, kiáltott fel elismerően a nagydarab. Elvette a lapot, áhítattal nézte, majd feltette az irattartó tetejére. Hétfőn bekeretezteti és kiakasztja a végében, lesz majd, amire rejszolni, mondta. Kivette a nyomtatóból a jegyzőkönyvet, csikokra tépte és bedobta a szemeteskosárba.

Csendben ültünk. A szögletesfejű egy szelet házicsokit majsolt. Hat óra, szólalt meg váratlanul a nagydarab. Felvette a földről a hátizsákomat, és a lábam elé dobta. Kezembe nyomta az üres poharat, és azt mondta, ne felejtsem el visszavinni a kocsmába. Elvettem az íróasztalról az üveget is, majd elindultam a főbejárat irányába. Aztán vigyázzak magamra, nehogy valami hülyeségbe keveredjek, szólott utánam a szögletesfejű. A kis sárga műanyag tokot az ingzsebébe tette, és két ujjal szalutált.

– Viszontlátásra! – suttogtam száraz torokkal, és elindultam a főút mentén a város vége felé.

A kocsmát zárva találtam, a poharat meg az üveget a lépcsőre tettem. Kékes fényű hajnal derengett már, de még égtek az utcai lámpák, amikor az utolsó házat elhagytam, és megálltam az útpadkán. Megpróbáltam lefejtetni a befőttes gumit a lófarokról, nem sikerült. Mintha végérvényesen belegabalyodott volna, csak a hajammal együtt tudtam volna kitépni.

Radu Vancu

KADDIS RADNÓTI MIKLÓSÉRT

Írj arról ami legyőzhetetlen mondtad nekem egyszer
Legyőzhetetlen: a szerelmes agy amibe épp golyó csapódik

Legyőzhetetlen: minden lerongyolt mondat ami saját magáról fecseg
Legyőzhetetlen: ahogy haldoklóknak mesélik a holtak a vakító jövőt

Legyőzhetetlen: a vért mesélő vér
Legyőzhetetlen: a sebet hasító seb

*

Legyőzhetetlen: a szerelmes halott
már-már emberi mondatokra rogyva

*

Legyőzhetetlen: amikor a szavak föltépi gennyes fekélyeiket a papír fölött
Legyőzhetetlen: elkaparni föltépni igazán elevenné tenni a sebeiket
lássák ők is *milyen*
Legyőzhetetlen: a szó amit elkaparhatsz mint egy sebet

*

Legyőzhetetlen: egy szerelmes halott
sebek & csontok mondataira rogyva

*

Legyőzhetetlen: az árvaházi gyerekek aki mohón harapja & rágja
kézfőjén a húst

Legyőzhetetlenek: az elárvult szavak & ahogy mérgezett cellulózfogakkal
mohón marják rágják a tested

*

(Az hogy ezeket a verseket írom
még nem jelenti hogy élek)

*

Legyőzhetetlen: egy szerelmes halott a tömegsírban
akit mondatok nyomnak agyon mint a diktatúrák

*

Dante *Poklában* egyetlen növényi forma szerepel: az öngyilkosok erdeje, a Tizenharmadik énekben. Haláluk után az öngyilkosokból göcsörtös, tövises fák lesznek, elkínzott növények, amilyenek voltak életükben is (egyik legerősebb példa *contrapassóra* az egész *Pokolból*), ha lehasítasz róluk egy ágacskát, a helyén vér szivárog – és nem szólhatnak, csak ha lehasítanak belőlük egy darabot & vérük kicsordul.

Nekem nem Paolo Malatesta & Francesca de Rimini szerelme a „parányi éden a pokolban”, ahogy Borges nevezi, hanem ez a hely, ahol szó & vér egy & ugyanaz.

Téma és nyelvezet egymásra hatása Danténál alapvető: például az öngyilkosok fejezetében a nyelv elgyötört lesz & tövissei nőnek, utánozva a szerencsétlen kárhozottak növényi létét. Annyira elkínzott lesz a nyelv & tele tövisekkel, hogy az embernek az a benyomása, ha letép egy hajtást belőle, kiserken a vér.

*

Írj úgy mintha a rossz vért hagynád csak kicsorogni
A megtöretetteket ápolják a megtöretettek – hajléktalanok

segítik azt akinek van lakhatása A menekült nő
a Keleti pályaudvaron hanyatt fekszik hálósájkán

& sajnálkozva nézi az égen a sebzett csillagokat Egy
szív ami részvéttel figyeli önnön rohadó vérét

Mint fáradt tömjénfüst gőzölög épp a kanális A menekült
nő táskájából Bibliát vesz elő & olvassa amiképp

a naplóját olvasgatja a Menekült az Égben

*

(Az hogy ezeket a verseket írom
még nem jelenti hogy élek)

*

A *Paradicsom* Tizennegyedik énekében a test feltámadásáról Dante a technikai kérdést, hogy a hús miként rekonstruálható a lélek körül, kifejtett hasonlattal oldja meg: ahogy a szén néha fehérebben izzik, mint maga a láng, amelyet táplál, úgy születik újra a *gloriosa e santa* hús a lélek körül & vakítóbban fénylik annál. Vagyis ez a „dicsőséges és szent” hús lesz az eljövendő örök testünk káprázatos lelke. 4 jegyzet

Máté 23, Krisztus válasza a szadduceusoknak, akik „azt mondják, nincs feltámadás” & hogy összezavarják Jézust, nekiszegezik a kérdést az özvegyről, akinek hét férje volt: faggatják, melyiké lesz feltámadás után? Erre pedig Jézus azt feleli: feltámadás után „nem kelnek egybe, nem is házasodnak meg, hanem olyanok lesznek, mint égben az angyalok”.

Ezt a mai napig botrányosnak tartom – egyszerűen nem érdekel a feltámadás, ahol „nem is házasodnak, nem is esküsznek meg”, ellenkezőleg, engem az általános Feltámadás izgat, ahol mind egy *big happy family* leszünk, minden emlékünkhöz érintetlen marad (beleértve a házassági emlékeket is), ahol az emlékekkel teli hús túlragyog rajtunk – ellentétben az angyalok emléktelen húsával.

Fénye épp emiatt vakítóbb a léleknél: a személyes emlékek kiolthatatlanul lángolnak benne.

*

Azért írok hogy halottaim jobban szeressenek

*

Minden vers alá minden oldal utolsó sora alá
finom fűrészporszórakódik Mint mészárszéken Minden oldal

alján a fűrészporszórakódik magába issza a vért
Fölötte mondatok véres tetemei lógnak

*

Simíts végig ujjaddal ki ezt most olvasod Simítsd végig
az oldal alját Érezd a szavak fűrészporába vegyült vért

& rázza a tested undor & sajnálat Ez az én vérem
Ez a te véred

*

Amikor az Úristen benyit ebbe a szómészárszékre
fejéhez kapja a kezét & megrökönyödve fölkiált: Te jó ég

ki matatott itt veletek? És amíg ő belemerül a káromkodásba
& javítgatásba & helyrepackolásba én elnyúlok a véres fűrészporon

És nézem hogy ring odafönt megannyi véres tetem & lóg
fölöttem a henteskampón az agyam Ahogy koponyámból

kigözlögnek a halottaim & a szavaim & körben kiülnek
a szívemre mint hab a kapucsínóra Halom ahogy az Úr

kapucsínójába kortyol káromkodik & rendezget Nézem
a halottaimat ahogy színes toppingokat mázolnak a versekre Minél

indulatosabb a káromkodás annál tarkább a topping Nincs az az isten
hogy ma végzek a fasz kivan ordibál az Úr Mi ez a trehányság

Valahol hibásnak érzem magam De föl is bosszant Mert tudom
hogy ezért többet fog kérni Inkább nem kelek föl Megvonom

a vállam Végezze csak el ő a piszkos munkát Ezért fizetem
Úgy kell neki ha nem tetszett neki a Könyv

*

Egyre cifrábban káromkodik az Úr Halottaim már
vanília- & csokihologramok csillámló extrafeltéttel

Az Úr irányából rothadó hús szaga lejt felém Halottaim
szaga vagy talán az én húsomé ami pergeltcukor-illatú

*

(Az hogy ezeket a verseket írom
még nem jelenti hogy élek)

*

Manetti & Vellutello a tizenhatodik században megalkotta Dante poklának geometriai ábrázolását (Manettinél egy egyenlő oldalú háromszög körbeforgatásával kapott kúp, Vellutellónál szeletekre osztott csonkakúp, amit karóként szúr keresztül egy henger, összekötve az egyes csonkakúpok középpontjait).

Modern mérnökök anyagszilárdsági vizsgálatokat végeztek ezeken a modelleken, & arra a következtetésre jutottak, hogy nem állnák meg a helyüket: abban a formában, ahogy Manetti & Vellutello mértana ábrázolta, a pokol összeomlana.

Szilárdságvizsgálat a pokol anyagán: nem ismerék pontosabb meghatározást az irodalomra.

*

Ki hallotta meg közületek ha sírtam
verseim Ki ringatta ölében a fertőzött

agyam Ki hozott közületek egy pohár vizet
az öreg szívnek aki fölnevelt titeket

Verseim ti elkényeztetett parvenük Verseim
ti sosem feküdtetek le korgó gyomorral Verseim

rátok sosem szállt úgy alá a lélek
mint rakéták egy ostromlott városra

*

(Az hogy ezeket a verseket írom
még nem jelenti hogy élek)

André Ferenc fordítása

RADU VANCU (1978, Nagyszeben, Románia) költő, író, műfordító, irodalomtudós, szerkesztő, a kortárs román irodalom egyik legnépszerűbb alakja. A szebeni Lucian Blaga Bölcsészettudományi Karának oktatója, a *Transilvania* folyóirat főszerkesztője, a *Poesis International* világirodalmi folyóirat szerkesztője. Az elmúlt húsz évben több mint tíz önálló verseskötete, egy regénye, két gyermekkönyve, valamint három naplókötete jelent meg. Ezra Pound teljes költői életművének fordításán dolgozik, továbbá W. B. Yeats és John Berryman munkásságát is románra tolmácsolta. Verseit több mint tíz nyelvre fordították, eddig egy kötete jelent meg magyarul, Mihók Tamás fordításában: *Hajnali négy. Házias cantók (4 A.M. Cantosuri domestice)*, Syllabux Kiadó, Budapest, 2016. Számos irodalmi, költészeti díj kitüntetettje. Legutóbbi kötete, a *Kaddish* (Max Blecher Kiadó, Bukarest) 2023-ban elnyerte az az Év Verseskötete díjat, valamint a Radio România Cultural díjat, továbbá jelölték az *Observator Cultural* folyóirat költészeti díjára is.

Karol Polak (PL): Szaturnusz felfalja gyermekét, 2024
(95 x 98 cm, tintasugaras nyomtatás). MAMŰ Társaság díja

Papp-Sebők Attila

JOG

Álltunk egy fánál. Temetésen lehettünk,
a kezedet fogtam, nem mondták,
hogyan amit teszünk: nem ildomos.

Éppúgy dörzsölted a nadrágod szegélyét,
éppúgy haraptál a szádba, édesem,
te is úgy fulladtál, mint bárki más.

Eltartottalak magamtól, mint
öklendező gyereket, eltartottalak,
és nem segítettetek.

LEHRBUCH

Előbb az öltözőben, majd a teremben.
Németen egyetlen szabad hely volt,
B. B. mellett, a leckekönyvem otthon
maradt. A kisujja súrolt, de az is
lehet, a ceruza éle, ahogy elém
csúsztatta saját „Lehrbuch”-ját,
keskeny, sárga szöveg, a betűk
szorosan, mint összeütött térdek.
Feltartottam a tollat, mintha újabb
levélre készülnék, bevallani, az előző
tréfa volt, és ne gondolja, hogy én
(aki sállal takarja a nyakát, nehogy
kigúnyolják a halványlilás foltért)
komolyan beszélek.

VITRIN

Forró szurok a gyerekkor, nekem
ez maradt meg. Emlékszel,
egyszer belerohantam mezítláb.

Utána visszamentünk, azóta a vitrinben
kiállítva a fénykép, az országra hasonlít,
ahol felnőttem: farokuszonya vízbe lóg.

NINCS KÖTELEZETTSÉGEM

Megmoccantál. Fölöttünk a ponyvát összehajtotta
az automatizált szerkezet. Nem ettem eleget,
alkoholt sem ittam, és végig azt ismétелgettem,
hogy „nem tudom”. Úgy ültem ott, ahogy
halottaimba kapaszkodom. Bizonytalanul.
Otthon aztán megnéztem egy Fellini-filmet,
a La dolce vitát. Egyetlen jelenet
élesen megmaradt: a Madonnát vizionáló
gyerekek térdeplése a zuhogó esőben,
szinte érzem a vihar szagát. Ekkor jöttem rá,
hogy a vallás felé nekem nincs kötelezettségem.
Pedig mennyiszer gondoltam elalvás előtt
töviskoronát viselő, vérző fejére,
hogy gézzel itatnám le bőréről a nedvet,
és tekerném át vele saját sebeimet,
kárpótlásul, hogy mást nem tehetek.
Nem mondaná, hogy kotródjak mellőle,
sőt szinte figyelné cselekedetem.

De mégis a gyerekek, akik utasítást kaptak,
hogy tűrjék a tébolyult tömeget, végül
a kiáltás, hogy egy szélről tépett fa
tövében látják, és az odacsődülők moraja,
sokkal többet számít.

Szikra János

TALÁN EGY TAVASZI ESTÉN...

Egyszer csak egy téli estén
összeesel valahol,
a diófa, a zuhany alatt –
egyszer csak egy nyári estén
bárhol, bárhogy, bármikor.

Egy decemberi éjszakán
kizárnak a házból,
mindketten részeg vagyok,
kihűlsz hajnalra a hóban,
vagy a kamrában, a szerelőaknában
ér az utolsó rándulás.

Talán egy tavaszi estén
összeesel valahol –
egyszer csak egy őszi estén
nem leszel sehol.

KÉT KORAVÉN VETERÁN

Törpe maradt, látjátok feleim, nyomorult
gnóm a hajdani nagyszájú, büszke Góliát,
óriásrovarok, drónok zümmögnek fölöttünk,
fejünkre bomba hull, akár az út szélén
kotorászó férgek tízezer éve megállás
nélkül a lószar –

Hol van a múltam? Nélkülem történik
újra az élet? Élet-e, élek-e még...? Nem az én
időm ez már, kihúzták alólam a lét futó-
szőnyegét, egyetlen lassított hanyatt esés

a jövő, mint mikor Imre barátommal
emberöltővel korábban éreztem először
ezt a világhiányos, világnagy kibaszást,
és Temesváron karácsony előtt, vérben
sikló tankok közt lehullt az első hó,
egy sorozattal a pokolba lőtték a rátarti
cipészt, aztán, akár egy kényes szoba-
növény, csöndesen elhervadt bennünk
a politika, nem jutott hozzá a Fórum
a szükséges jellem-oxigénhez, két koravén
veterán, néztünk egymásra és a hiábavaló
esőre Imrével a sarkon csöpörésző bolteresz
alól, elhervadt bennünk, de mások ablakán
újra virágozik ez a sorvasztó, örökzöld gaz,
hát zümmögjenek bátran a drónrovarok,
robbanjanak a lócitromok Ukrajna, Izrael
vagy házam fölött a Mezőföld egén,
kotorásszon a rabszolga háborítatlan
nyugalomban a tízezer éve hulló trágya-
kupacban –

Egyetemes béke és rend, kegyetlen,
bizánci rend volt Moszkva birtokán akkoriban,
időm jórészét ostobaságokra pazaroltam,
egy-két asszonyhoz gyönyörű verseket írtam
és széttéptem őket, beláttam: jobb lett volna,
ha inkább búfelejtő lányokra pazarlom fantáziám
és néhány sejtemet, úr voltam még, úr voltam
már, bár nem voltam egyetlen percig sem soha
a magam ura...

HÚSZÉVESEN ÖZVEGYEK

lassan bomló diólevél illata
szivárogozik a kertből, avarfüst szór
ezüst gyöngyöt a ritkán könnyező

asszonyok szemébe, özvegyek már
húszévesen, nemsokára húsukba
haraphat a rák – ki pirosít mosolyt
a szájukra? ki fésüli hajukba
a ciszterna esővizét éjszaka?

TISZAVIRÁG ÉVTIZEDEK

mintha még ma éjszaka is benned
lüktetnék álom negyven év után
egykori magamhoz méltót
valami hasznosat kéne csinálnom
leszedhetném a szilvát
hozhatnék kőbányait a boltból
nyírhatnék fűvet
buszozhatnék a városba csirkéért cukkiniért
olvasnék írnék fontoskodhatnék egész nap
fölöslegesen
sorsom kérészek sorsa
tiszavirág évszakok évek évtizedek
múltak számomra észrevétlenül
évmilliók emléktelen tonnái alatt
mintha verset írna egy elhalt idegszál
ezen az örökre-nélküled hajnalon
ahol csak képzeletben forgat benned az álom
mégis
mintha egy vízcseppből robbanna végtelenné az óceán
mintha még lilium lehetnél

Pál Andrea Bernadett

A CSEJTHEI RÉM

*Óvatos legyen a sebész,
tétje van a szikének:
finom metszés alatt
bűnös moccan – az Élet.
(Emily Dickinson 108 –
Halmi Tamás fordítása)*

SPANYOLCSIZMA

Vastag hórétteg ülte meg a Liptó vidékét, az égbe magasodó hegyek csúcsai fehéren csillogtak a délelőtti napsütésben. Csípős hideg volt, a szél füttyülve kanyargott a fák között, hogy könnyet és halvány pírt csaljon az emberek arcára. Aki arra járt, azt hihette, a fagyos fuvallatok nyomán egy pillanatra megállt az idő, s vele együtt halálra áldozott a természet is. Széles folyó törte útját a völgy felé, jégpáncélján néhány lék tátongott, olykor egy-egy nagyobb rianás rázta fel a környék csendjét. Árva volt a neve, mint ahogy a falunak is, amelynek határát mosta. A településre vezető széles országút egy ponton kettévált: egyik szárnya a főtérre vitte a betévedt látogatót, a másik pedig meredeken kanyargott felfelé. A sziklás hegyorom tetején állt Árva büszke vára. A vastag kőfalak között hatalmas kastély vonta magára a kíváncsi tekinteteket, északi részében pedig egy félig megépített kápolna várta, hogy ura mellett ő is legszebb pompájában tündökölhessen. A melléképületek alagsoraiban több fogda és kínvallatóterem kapott helyet.

A kihallgatósobában fiatal hadnagy foglalt helyet. Az ablaktalan helyiséget csupán néhány fáklya pislákoló fénye világította be, vastag falai között évtizedek fájdalmas jajveszékelései visszhangzottak. A sarokban kárpát ácsorgott, amelyre a bűnös lelkületűeket fektették, és kötéllel addig húzták végtagjaikat, amíg azok nyelve bőségesen meg nem eredt. Nyílt az ajtó, majd jól öltözött, szemmel láthatóan főnemesi címet viselő úriember lépett be – gróf Thurzó György, a királyság nádora, Árva vármegye főispánja, akit II. Mátyás király személyesen nevezett ki, hogy a többszörös gyilkosságok ügyében tisztességgel

eljárjon. Az ország második embere úgy döntött, a környékbeli tanúkat maga vallatja ki.

Fiatalokat és időseket egyaránt hoztak Csejthéről kihallgatásra. A tanúk lábát spanyolcsizmába tették, majd minden elhallgatott – vagy annak vélt – felelet után szorítottak rajta. Olykor már a faszerkezet látványa is elegendő volt, hogy szóra bírja a rettegő embereket. Az órákon át tartó kényszervallatás után kiderült, hogy a csejthei grófnő szépségének árát a falu népe vérdíjban fizette meg. A második tanú elmondása alapján, szomszédját egy éjszaka a kastélyba csempészték, három nappal később pedig új keresztfa állt a templomkertben. Egyesek szerint nyolc, de voltak olyanok, akik tíz gyilkosságra esküdtek, sőt mások talán még hatszázötvenet is fel tudtak volna sorolni. Vallották, ha valaki beteszi lábát a várkastélyba, többé nem jön ki onnan épségben.

Delet harangoztak, amikor megkezdték az utolsó kihallgatást. A lány nem lehetett több húszévesnél. Idegesen pillantott körbe a kis helyiségben, szeme Thurzóról a vérrel átitatott kínzóezközőkre vándorolt. Megborzongott, miközben igyekezett úrrá lenni lábai remegésén. A nádor tetőtől talpig végigmérte, majd nevét kérdezte.

– Molnár Ilona – rebegte a lány.

– Értesüléseim szerint te vagy Báthori grófnő komornája. Láttál már úrnőd keze nyomán meghalni embert? – érdeklődött a nádor.

Ilona egy pillanatra megszeppent, tanácstalanul nézett maga elé, azon tűnődve, mit is mondhatna.

– Nem – felelte elcsukló hangon.

Thurzó mélyen a kihallgatott szemébe nézett, szigorú tekintetétől feszengett a lány. A főispán intett a hadnagynak, hogy kezdheti a korbácsolást. Az első csattanást követően Ilona fájdalmában felkiáltott, majd a földre zuhant. A nádor ismét feltette a kérdést, ezúttal erőteljesebben:

– Hányan haltak meg?!

– Nem, én nem tudom – motyogta Ilona két ostorcsapás közt.

Kegyetlen pillanatok következtek, a kihallgatószoa Ilona keserves zokogásától visszhangzott.

– Soha nem vallok úrnőm ellen. Soha – suttogta, de szavait elnyelte a korbács elvetemült csattogása.

A szenvedő lányt ismét talpra állították, szaggatott ruháját vér és könnyek áztatták. Szemei duzzadtak, arca kivörösödött, testét sebek

borították. Ajkaival csak annyit bírt mondani: nyolcan. A nádor elégedetten bólintott, és szavait a hadnagyhoz intézte:

– Elfogatási parancsot adok özvegy Nádasdy Ferencné Báthori Erzsébet ellen. Kutassák át a kastélyt a holttestek után!

A TILTOTT SZOBA

Az első hó két hete érkezett, azóta többször megfordult Csejthe környékén, sőt, néhány napja tartósan ott is maradt. A csúcson hatalmas vár állott, hírnevét úrnőjének köszönhette, aki évtizedekkel ezelőtt férjétől kapta nászajándékba tizenkét falu társaságában. Az özvegy grófnő az erődítmény vastag falai közé zárkózott, s kastélyában leányiskolát alapított a hadiözvegyek és a hadiárvák számára. Meredek lejtő vezetett le a völgy felé, a jég márványként fagyott a hatalmas kövekre. Porhanyós hó ülte meg a dermedt fák ágait, fagyos ölelésében reszketett a gyertyán, didergett a bükk. Csupán a távoli hegyek fenyvesei voltak büszkék és délcegek. A cinege félve dugta ki csőrét a rejtekedő ágak közül, hogy meggyőződjön, messze még a tavasz.

A távolban kis szán közeledett, a ló szapora léptekkel ügetett az országúton, a kastélyhoz érve befordult az udvarba, majd megállt. A bakról fiatal cseléd lány ugrott le, arcán félelem és kétségbeesés tükröződött. Ilona hatodik éve szolgált már a Báthori-udvarban, s tudta, csak a grófnő segíthet testvére baján. Az ülésdeszkák között 30 év körüli hölgy feküdt nyöszörögve, arca sápadt és beesett volt, szeme körül mély ráncok húzódtak, tekintetével a távoli messzeségbe révedt. Ilona nehézkes mozdulattal kiemelte nővérét a szánból, a kocsis segítségével hordágyra fektette. A kastély egyik földszinti szobájába vitték a beteget, amelybe a személyzet közül csak Ilonának volt bejárása.

A helyiségbe Báthori Erzsébet nyitott be, földig érő bársonyruhát viselt, ami elé fehér kötényt kötött. Körbepillantott a tágas teremben, majd a haldoklóhoz lépett, akinek fakó szemében alig csillogott némi élet, sápadt arcbőre kiszáradt, színtelen ajkaival Istenhez fohászkodott. Erzsébet ügyet sem vetett az erőtlen könnyölgésre, nem volt baja Istennel, de tudta, a betegnek többre van szüksége néhány elmormolt rózsafüzernél. Utasította Ilonát, hogy vetköztesse le a nővérét. Amikor közelebb hajolt a forró testhez, orrát megcsapta a genny szaga, amibe egy pillanatra beleszédült. Tekintete a nő mellkasán vöröslő tenyérnyi duzzanatra vándorolt, kezével óvatosan hozzáért,

mire az asszony összerándult. Erzsébet mélyen elgondolkodott, szavait Ilonához intézte.

– Hozz törülközőt és pálinkát. Az almárium alsó fiókjában találsz kést, tűt és cérnát. Operálni fogunk.

– Mi baja? Meg lehet menteni?

– Felnyitjuk a tályogot, s bízunk Isten jóakarátában – válaszolta Erzsébet.

Pálinkával leöblítette a sebet, elvett egy kisebb kést, amelyet eleven láng fölött alaposan kiégetett, majd a daganatba szúrt. A nő sikítva rándult egyet fájdalmában, mellkasán genny és vér patakozott végig, amit Ilona törülköző segítségével igyekezett felitatni. Erzsébet alaposan kitisztította, majd himzőcérnával összevarrta a sebet. A szoba fülsiketítő üvöltésektől visszhangzott, míg végül a csend fátyolként borult a csejthei birtokra.

Egy hónappal később fegyveres erők törtek be özvegy Nádasdy Ferencné kastélyába. A többszörös gyilkossággal vádolt Erzsébetet a nádor parancsára azonnal letartóztatták.

TESTAMENTUM

Az ég alján látni lehetett, ahogy a nap első sugarai felbukkannak a vastag felhők között. Kora reggel volt, Csejthe környékén nyomasztó csend honolt. Gyászba öltözött a fűzfa, nesztelen reszketett a bükk, a büszke fenyvesek elvesztették üdeségüket, még a szél is csak lomhán fújdogált, mintha nehezeze esne felkavarni az útszéli havat. Senki sem járt arrafelé, csupán egy mókusz dugta ki fejét kétségbeesetten odúja biztonságából. A lovak búsan lógatták fejüket az istállóban, szalmában hemperegve szánakoztak a disznók, sőt még a kutyák is fájdalmasan nyüszítettek az udvarban, mintha halk siratóéneket zengtek volna. A házaik biztonságában megbúvó öregek és ifjak egyaránt suttogták: akasztás lesz.

Az árvai vár egyik szűkös szobájában raboskodott Erzsébet. Az ágyon ült, hidegtől átfagyott ujjait dörzsölgette, miközben az ablakon bekúszó fénycsóvát figyelte. Hátán különös borzongás futott végig, halottai nem keze nyomán, hanem Isten akaratából távoztak, mindössze nyolcan; ám ennél is többen voltak, akik meggyógyultak. Tudta, orvoslása előbb vagy utóbb a máglyára viheti, ezért meghagyta cselédjeinek, hogy arról, amit házon belül látnak és tapasztalnak, senkinek nem beszélhetnek. Ennek ellenére a pletyka hamar szárnyra kelt, bejárta a királyság teljes

területét. A környező falvakból, sőt még Pozsonyból is érkeztek hozzá betegek. Legtöbbjüket gyógynövényekkel, forró lábvízzel kezelte, de akadtak páran, akiket operálni kellett. Tudományát egy öreg apácától tanulta egyik erdélyi látogatása során. A nővért nem sokkal később kuruzslás és boszorkányság vádjával elégették.

Erzsébet felállt, körbejárta a kis helyiséget. Csupán pár lépést tehetett, de a séta felmelegítette hidegtől dermedt végtagjait. Kattant a zár, nyílt a börtönajtó, és két ór lépett be. Erzsébet kelleetlen hagyta, hogy kezeit megkötözzék. A vastag kötél véresre sértette csuklóját, miközben a nádor elé kísérték.

- A csejthei rém - jegyezte meg csípősen.

Erzsébet méltóságteljesen megállt, majd a szemébe nézett.

- Meglep, hogy éppen te indítasz ellenem nyomozást, György, megboldogult uram jó barátja.

- Cseléded maga vallott ellened.

- Nem vagyok gyilkos, te is tudod. Egykor gyógyítója voltam, ki ma hóhérom lesz - mondta Erzsébet, de úgy érezte, szavai súlytalanok.

- Gyilkos szerszám a kés, még ha a szándék nemes is. Nyolcan haltak meg kezeid között - közölte György, majd kis hallgatás után folytatta.

- Enyhíthetsz büntetéseden, ha vallomást teszel.

- Nincs mit meggyónnom. Legalábbis olyan bűnöm nincs, amiért halál a méltó büntetés - felelte Erzsébet konokul.

- Ha megteszed, kenyéren és vízen raboskodsz a budai várbörtönben, de ha nem, még ma felakasztanak - mondta a nádor.

Erzsébet eltöprengett a hallottakon, miközben Thurzó benyúlt az asztalfiókba, majd tollat, tintát és pergament vett elő, amit a vádlottnak adott. A grófnő elvette, és kis habozás után írni kezdett. Pár perc múlva felnézett a lapokból.

- Megírtam végrendeletem - jelentette ki Erzsébet.

Thurzó arcán döbbenet tükröződött, az asszony pedig folytatta:

- Egy tenyérnyi földért is öltek már embert. Nem az operációk szorítanak nyakamra kötelet, hanem a birtokaim.

A nádor mélyen eltöprengett, nem tudta, mi tévő legyen. Dühösen az asztalra csapott, majd felállt, járni kezdett a helyiségben, tekintetében harag lobogott. Erzsébet nyugodt tekintettel figyelte a kivörösödött arcú főispánt, aki hirtelen az asszony elé lépett, majd sóhajtva így szólt.

- Nem akasztalak fel. Menj haza, légy kastélyod foglya életed végéig!

Aniszi Kálmán

A FORMA DICSÉRETE

Hogyha írásba fogok, vagy készülődöm rá, gyakran szorongani kezdek, ami csak akkor múlik el, ha elkészülök vele. Azt is észrevettem, hogy a munka előrehaladtával – miközben húzok, betoldok, átírok, igyekszem pontosabbá tenni a közlendőt – kedélyállapotom is javul. Egy kis nyugtalanság azért még marad bennem: itt vagy ott netán másképp kellett volna; amit írtam, olyan lett-e, amilyennek gondoltam, szeretném?

Az Ismeretlen előtt toporgó érezhet hasonlót.

Gyermekkoromban, télvíz idején, amikor esténként rokonok vagy ismerősök látogattak hozzánk, ha csak tehettem, apám után osontam a pincébe: szerettem látni, hogy tölti ki a lopót a vörösbor rubinja. De ez az ebihal formájú valami az apám félrehúzott ujjá melletti résnyi nyíláson éppoly hirtelen el is tűnt, mint amilyen gyorsan keletkezett. Lehangolt, hogy az, ami az imént még a maga teljes valóságában szemem előtt ragyogott, szempillantás alatt elszállt, semmivé lett.

Miért van az, hogy ami keletkezik, csupán ideig-óráig való? Miért csak addig létezik valami, ameddig formája, alakja van? Szinte már hallom a suttogó választ: Azért, mert minden, ami van, létezik, a forma révén az, ami. A forma a dolog megjelenésének és létezésének a feltétele és garanciája. A dolgok (megannyi minőség) léte formájuktól függ, általuk vannak, és egyszerre, együtt enyésznek el.

No, és ha hibás, ha nem megfelelő, ha oda nem illő a forma, vele mi a helyzet? – kérdezhet vissza valaki. Amire a hozzáértő nyomban ezt felelhetné: Az bizony vagy egyáltalán nem, vagy csak részben, hiányosan fejez(het)i ki azt a tartalmat, költői üzenetet, sugallatot, amiért a művet az alkotó létre kívánta hozni. Megfelelő forma híján a művész elképzeléséből vagy fércmű lesz, vagy a legnagyobb szerűbb gondolat is meddő óhaj marad.

Benedetto Crocénak igaza volt, amikor azt mondta: nincs külön tartalom és külön forma, mert *„amit a költő mond, az mindig egyáltalán létezik azzal, ahogyan mondja”*. Harmadfél évezreddel előbb hasonló következtetésre jutott Konfuciusz is: *„Ha a nyelv nem pontos, akkor az,*

amit mondunk, nem azonos azzal, amit gondolunk, a művek nem jönnek létre” – mert egzisztenciálisan összefüggnek.

A természetben gyakran találkozunk tüneményesen szép formákkal. Ilyenkor elragadtatásunkban könnyen azt hihetnénk, hogy a gyönyörű látvány valaki Nagymester keze munkája, holott az egész ártatlan játék: tudattalan, törekvés nélküli valami az, ami lenyűgöz. A természetben a formák spontán keletkeznek, mi viszont többnyire küszködve, vajúdva hozzuk létre őket – mert a formák eszméink, érzelmünk, fájdalmaink... gyermekei. Németh László szerint a formaszabó ész révén valami bennünk levő győz azon, ami kívülünk van.

Viszont az a valami, ami bensőnkől kikíváncozik, csak akkor kap művészi rangot, ha megtaláljuk a neki leginkább megfelelő formát, alakot. A tökéletességhez a formateremtés meredekén haladva vezet az út, de a remekművek irdatlan csúcsaira csak a legnagyobbak, a lángelmék érnek fel, az alkotók nagytöbbsége kénytelen kevesebbel beérni. Legtöbbsen már a legalján feladják, sokan félúton, vagy valamivel fennebb fulladnak ki...

Honnan tudjuk, egyáltalán tudhatjuk-e, mihez milyen forma illik? Nehéz kérdés. Ami megtanulható, az mindössze a formaadás technikai része, a többi megérzés, tehetség dolga!

Mindenkiben él – kiben határozott, kiben bizonytalanabb – ösztönzés arra, hogy struktúrákat hozzon létre, formákat teremtsen. A formaadás képessége lényegében: emberi uralom, bírás, a szabadság egyféle inkarnációja.

A formateremtés alkotás, az alkotás pedig örömszerző. De csak akkor, ha az az egyén „belső ügye” marad: személyes és egyszeri. A gépies cselekvésből fájdalmasan hiányzik a gondolati és érzelmi gazdagság, a bensőségesség, ami maga a lényeg.

Persze, formákat nemcsak létrehozunk, hanem be is fogadunk. És ez a gyakoribb. Mi emberek, egyének pedig különbözünk egymástól, ezért más-más formák, minőségek iránt vagyunk érzékenyek, fogékonyak. Mitől függ az, mikor mire hangolódunk rá? Az alkattól, a neveltetéstől, a társadalomban elfoglalt helyunktől, a korszellemtől, a világérzésunktől? Bizonyára mindegyiktől. De ne siessünk túlságosan a válasszal! Közelítsük meg innen is, meg onnan is. Mostanában egyre gyakrabban visszakísértenek gyermekkori élmények. Olyankor elcsodálkozom azon, hogy anno mennyire tudtam örülni egészen egyszerű látványoknak is.

Az egykor-volt kedves pillanatok a múltó idővel, sajnos, örökre elszállnak/eltűnnek. Ami olykor felsejlik bennem, nem több halvány visszfénynél, amire néha egészen furcsa érzések vetnek ilyen-olyan, kisebb-nagyobb árnyékot.

Gyermekfejjel látogatóinkon azt vettem észre, hogy a bor ereje felvidítja őket, de a mámor elég hamar elszáll. Hát a szép gondolatok, képzelmek, igyekvések – kérdezem tétován magamtól –, az ő sorsuk mi lesz? A bizonyosságot keresőknek amolyan végszóként és vigasztalóul ezt mondanám: ha az életre hívandó gondolat tiszta, a szándék nemes, a művész pedig elég tehetséges ahhoz, hogy képes műves formába önteni elképzelését, akkor igyekezete áldásos lesz, műve pedig sikeresen néz farkasszemet az enyészettel – legalább egy darabon.

AZ OTTHONTALANNÁ ALÁZOTTAK DILEMMÁI

A Ceașescu-rezsim idején Erdélyben, Romániában mindenki nélkülözött, de szenvedni az intelligencia, az író- és művészársadalom szenvedett legtöbbet. Ami érthető, ha arra gondolunk, hogy a tollforgatók színe-virágának élet- és alkotói ideálja (sokuknál a kettő ugyanegy) mindenekelőtt a nemzeti közösség létállapotának, múltjának, jelenének és reménylett jövőjének írói-művészi kifejezése, az az értékteremtő tevékenység volt, aminek a gyakorlásától a totalitárius hatalom szinte teljesen megfosztotta. Attól tiltotta el, ami – kisebbségben, jogfosztottságban – a lehető legfontosabb mind az elnyomott közösségnek, mind a neki elkötelezett alkotó embereknek.

Az ismétlődő és szigorodó tiltások dacára, és annak ellenére, hogy a szocialista Magyarország legfelső politikai vezetése – erkölcsileg eléggé el nem ítélhető módon – évtizedekig teljesen magára hagyta a nemzet határon túlra szakadt részeit, az erdélyi és a mindenhonnan kisebbségi magyarok lelkiállapotának és aspirációinak legpontosabb barométere az íróársadalom volt.

Egyáltalán nem véletlen, hogy elsőként az ő soraiban érezték úgy a legtöbben, hogy szilenciumra, tétlenségre ítélve nemcsak méltatlan, de lehetetlen is élni. Az emberi méltóság és szabadság sárba tiprása ellen

személyes döntésükkel tiltakozók közül sokan azt sem tudták, mit hoz számukra a jövő, mégis arra törekedtek, hogy minél előbb véget vessenek kiszolgáltatottságuknak. Látva az egymás nyomába lépő menekülőket, az erdélyi magyarok elűzésének kiagyalói epés mosollyal dörzsölhették tenyerüket, hisz elérték, amit tervbe vettek: ismét kevesebb lett Erdélyben a magyar.

Gyakoriak voltak akkoriban a gyötrelmes nappalok és a kínzó fehér éjszakák a transzilván magyarok körében. Sokan úgy döntöttek, hogy véget vetnek a megalázásoknak, családotól áttelepülnek Magyarországra vagy máshova. Akik elszánták magukat a nagy lépésre, a hatalom nyomban eltávolította munkahelyükről a kivándorolni készülőket. Ha valaki úgy döntött, végleg távozik Romániából, és másutt próbál otthonot találni magának, számíthatott rá, hogy legalább másfél-két évig kulimunkával kell hogy megkeresse a betevő falatot magának és családjának. Aki felkerült a véglegesen távozók listájára, az a központi és a helyi potentátok, illetve a sovinizmus mákonyával elbutított többségek szemében „hazaáruló” lett. Nyilvánosan utálható, sőt, utálandó ellenség. A hivatal azt a luxust is megenged(het)te magának, hogy esetenként igen sokáig utálkozzék. A diktátor adott a látszatokra: hivatalnokok hada, felső utasításra, húzta-halasztotta az ügyintézacskit, hadd lássák a sárguló boldogabb felén, hogy a szocialista Románia „nehéz szívvel” válik meg még a „legelvetemültebb” polgáraitól is. Berendelve a remény és a kétségbeesés közt vergődő szerencsétlent, megkísérelték „meggyőzni”: ugyan miért távozna hazájából, hisz az a társadalom, amelyben él, „a létező világok legjobbika”. Kelet Svájcban „jogegyenlőség” van, amit az „őshonos” románok mellett a „más ajkú románok” is élvez(het)nek. Persze a homogén nemzetállam álomképét kergető totalitárius hatalom a színpad mögött már jóval azelőtt, semhogy e galád színjátékot eljátszatta volna a menekülőkkel – minden kisebbségi viszonylatában, kiváltképp, ha a kitelepülő magyar volt –, eleve eldöntötte: „mehetsz, távozz, sőt, takarodj!”

Akik a súlyosbodó nyomor és lelki tiprás ellenére is otthon maradtak (ők a nagytöbbség), erkölcsileg és megmaradás tekintetében helyesen, erényesen cselekedtek. Mindegy, ki miért maradt. Azért-e, mert földje volt, és földjét senki sem veheti a hátára, vagy olyan volt a hivatása, hivatala, hogy – gondolva egyet – nem húzhatott „nyúlcipőt”, esetleg úgy gondolta, ha sikerül gyermekeit biztonságba helyezni, ő egyelőre

marad; netán ősei csontjai, az emlékek kötötték elszakíthatatlanul az ősi röghöz, avagy elég erőt érzett magában ahhoz, hogy a reménylett győzelem hitével továbbra is farkasszemet nézzon a kimérával: a lényegyet illetően mellékes. Aki maradt, az pusztá jelenlétével is a helytállók táborát gyarapította, eleink vérrel-verejtékkal megvett ősi földjét őrzi.

A múlt század nyolcvanas éveinek második felében, amikor a kiűzetés tömegessé vált, az erdélyi magyar ember mellett ijesztő gyorsan ritkultak az ismerős arcok. Barátok tűntek el egyik hétről a másíkra, tátongó űrt és fokozódó idegenség-érzést hagyva maguk után.

Mint említettük, elsőként, nagyobb számban, az értelmiségíek szán-ták el magukat az áttelepülésre, kivándorlásra. Életviteléből következ-ően a társadalom valamennyi kategóriája közül az intelligencia a legmoz-gékonyabb. Igazat mondunk, ha azt állítjuk, hogy a diktatúra, ember-telen intézkedéseivel, a társadalom egészét megnyomorította, de a legsúlyosabb csapásokat a magyar kisebbségre, közelebbről az értelmi-ségére mérte, amikor sátáni tiltásaival elviselhetetlenné tette helyzetét. A magyar író, történész nem írhatott saját történelméről, szellemi, művelődési örökségünket tabuvá téve, számos azonosságtudatot erősítő kulcsfontosságú mű nem születhetett meg.

A hetvenes évek vége felé egy kávéházi négy szemközti beszélgetésen egy igen jelentős erdélyi magyar epikus a szó szoros értelmében sírva fakadt:

– *Itt van a fejemben, teljesen készen, egy történelmi regény, és nem tudom megírni.*

– Miért? – hüledezett partnere.

– *Azért, mert azt, amit el kellene mondani, nem szabad, amit pedig szabad, azt nem érdemes.*

(A regény a kommunizmus bukása után, a kilencvenes években jelent meg Kolozsvárt, Bábel toronyháza címmel).

Voltak, akik kivárára rendezkedtek be, és az asztalfióknak dolgoztak – igaz, nagyon kevesen. Tudniillik megfelelő alkotói légkörhöz nélkülözhetetlen az író és az olvasó közti élő kapcsolat, a folyamatos visszajelzés, különben az író, a művész nagyon könnyen egy bénító, süket vákuumba kerülhet.

A totális diktatúra eredendően nem a fellező piacot tette tönkre, az alkotót nem engedte kibontakozni, aminek szükségképpen következ-ménye lett a fellező piac tönkremenetele. A nyolcvanas években szinte

egyetlen igazán jelentős új magyar irodalmi mű sem volt kapható az erdélyi könyvesboltokban. A két világháború között még virágzó kisebbségi magyar szellemi élet a nyolcvanas évek második felére teljesen kiszorult az agoráról, jobb időkre várva magánműhelyekbe, szűk baráti körökbe húzódott vissza. A szellem munkását kiemelték lételeméből, elvették tőle a hiteles értékek teremtésének a lehetőségét, a tömegeket pedig arra kárhoztatták, hogy – képletesen szólva – egy közlekedési jelzőtáblák nélküli, kátyúkkal teli országúton meneteljenek, reménytelenül. A felső pártvezetés feltett szándéka volt: megfosztani a nyájat a pásztoroktól, hogy mielőbb szerteszéledjen, vagy ha ez nem megy, könnyűszerrel elbánhassanak vele.

Az erdélyi magyar (alkotó) értelmiségi – döntően – nem azért hagyta el szülőföldjét, hogy másutt kényelmesebb, jobb egzisztenciát biztosítson magának. Mindig is voltak és lesznek olyan emberek, akik méltóságuktól megfosztva, megalázott állapotban nem tudnak, vagy nem hajlandók tovább ott élni. Az is igaz persze, hogy tömegével voltak szerencselovagok is.

Ha igaz az a megállapítás, hogy az író – kevés kivételtől eltekintve – nemigen tud szívből másról írni, mint annak a közösségnek a küzdelmeiről, bánatairól és örömeiről, amelyből maga is vétetett, akkor az is igaz, hogy a Magyarországra, vagy távolibb országokba távozott erdélyi alkotók általában továbbra is ugyanazt a közösséget szolgálták/szolgálják, amelyből kényszerűen kiszakadtak, amelyet akkor is ugyanúgy szolgálták volna, ha történetesen otthon maradnak.

A menni vagy maradni dilemmáját fájdalom és megrázkódtatások nélkül nemigen döntheti el senki. Ugyan ki ne tette volna fel magában a szívbe markoló kérdést: szabad-e otthagynom azokat, akikkel sorsközösséget vállaltam? Bonyolítja a helyzetet, hogy a menni vagy maradni kínzó kérdése nemcsak az egyén, a család és a közösség oldaláról közelíthető meg, hanem a közösség, a nemzetrész felől is. Ráadásul mindezek még össze is fonód(hat)nak. Ha elfogadjuk, hogy az egyén és a család vonatkozásában ez jobbára magánügy, a nemzetrész tekintetében a kérdés így is megfogalmazható: szabad-e cserben hagyni egy nemzetrészt akkor, amikor annak legnagyobb szüksége van a segítségre?

De cserbenhagyás-e a kényszerhelyzetben tett lépés, ha, mint látjuk, egyféle belső kényszer hatására, az író, a művész idegenben is ugyanazt

a közösséget szolgálja, amelyből fizikailag kilépett ugyan, de lélekben és cselekedeteiben végleg eggyé forrt vele? És az is igaz, hogy nem mindenféle helyben maradás feltétlen helytállás. A helytállásnak nem a fizikai jelenlét az egyetlen és legfőbb ismérve. A helytállás tudatosságot feltételez, átgondolt küzdelmet jelent egy magasabb rendű célért. Vannak dolgok, amelyekért valóban csak helyben lehet eredményesen küzdeni, de vannak olyan helyzetek is, amikor a kítűzött célokért másutt eredményesebben lehet síkra szállni. Túl bonyolult dolgok ezek ahhoz, semhogy megkísérelnénk, akár csak futólag, megnyugtatóan megválaszolni. A végső számvetést mindenkinek magának kell elvégezni.

FIAIM, HÁT NEM ITT A HELYEM KÖZTETEK?

– Történt Kolozsvárt, 1973-ban, Kós Károly 90. születésnapján –

A Házsongárdi panteon kaptatóján haladva, jobbra, az ösvény mellett, művészi kivitelű síremlék ötlík a látogató szemébe. Az abakusz szigorú síkjába szökő dór oszlopok a maguk nyelvén tudatják, hogy építő ember nyugszik e jel alatt, a nagyobb család, szerettei között. Az elhunyt nagysága valóban építő volt, a szó közvetlen és átvitt értelmében egyaránt. Nemcsak kőből, fából álmodott senki máséival össze nem téveszthető kies lakokat, múzeumot, istenházát és egyéb műtárgyakat, hanem hön szeretett népének fájdalmaiból és örömeiből, küszködéseiből és győzelmeiből, históriájából is katedrális emelt a betűk világában. Épített, mert tudta, hogy a trianoni gyalázat után árván maradt erdélyi magyarság megmaradásának egyetlen esélye, ha – ocsúdva a sokkos bénultságból – szerveződésbe fog, építkezni kezd, számban, lélekben, javakban, mindekben gyarapszik.

Ha hirtelenében azt kérdeznéd, mi időtállóbb szerfölött gazdag életművében, azt válaszolnám, hasztalan tudakolod, bízd inkább az időre, az majd eldönti. Lelki habitusáról azonban bizton elmondhatjuk: amerre lényeglátó tekintete, cselekvő személyisége fordult, ott oszlott a sötétség, sarjadt a remény, ébredt az élet. Nyáját vigyázva, minden tettével annak hasznát kereste, szeretetből fakadó gesztusaiból nagyra becsült értékek születtek a közösség egésze s a kései maradék javára.

Hogyha a trianoni diktátum döbbenetében valaki, akár rokonszenvvel, akár fájdalommal ejtette ki e szót, Erdély, mindenki másénál előbb az Ő neve tolult az ajkakra. Az volt Ő az idegenbe dobott közel hárommilliónyi erdélyi magyarnak, mint kisgyermeknek az anyaöl – nyugtató biztonság. A mindenhova, ezért szívből sehova se tartozó világpolgár el sem tudja képzelni, hogy van az, hogy valaki, akire a székes fővárosban biztos egyetemi katedra várt, aki magas tudományos elismerések várományosa volt, a nagy nemzeti kataklizma után egyszer csak úgy dönt, otthagy csapot-papot, hazamegy az idegen hatalom fennhatósága alá került kisebbik hazába. A biztos jólétből a majdnem semmibe.

Hazament, mert hittel hitte, ott kell segíteni, ahol legnagyobb a baj. Hazatért, mert úgy gondolta, szorult helyzetében nem hagyhatja magára elárvult népét, azt a közösséget, amelyből maga is vétetett. Született építő volt. De nemcsak övéi lelkéből fakadó otthonokat, istenházakat álmodott és emelt – országépítő is volt. A tetszhalott Transsylvániából századok alatt egymáshoz hangolódott népek Erdélyországát akarta megteremteni. Erőt adni árvaságra jutott testvéreinek, életet lehelni beléjük, hogy idegenbe dobottan is mindenben gyarapodjanak, el ne vesszenek:

„A régi Magyarország nincs többé a számunkra; de Erdély, Ardeal, Siebenbürgen, Transsylvania, vagy bármi nyelven nevezte és nevezi a világ: feltámadt és van, aminthogy volt akkor is, amikor azt hittük mi magunk, mert akartuk hinni, hogy nincs, és csak Magyarország van. Akkor is volt, de most is van, és akárhogyan is akarja akármilyen akarat, lesz örökkön-örökké! (...) Fölbredtünk. Látni akartunk tisztán. Szembe akarunk nézni az Élettel, tisztában akarunk lenni helyzetünkkel. Önismerni akarjuk magunkat. (...) Építenünk kell! (...)” – vallotta.

Valamennyi szándékát, tettét kisebb hazájának, jelesül szűkebb pátriájának szeretete mozgatta. Nekik, nekünk írt, faragott, értünk gondolkodott, szervezett, irányított és épített. Kezdeményezője és életben tartója volt minden hasznos, jobbító szándéknak. És ha – a körülmények hatalma folytán – egyik-másik terve füstbe ment is, maga sohase tört meg. Nem csüggedt, mert neki nem volt szabad se csüggedni, se feladni, se meghasonulni! A nagy szolgálattevők fajtájából való volt, arccal mindig mások felé fordulva élt. Népének ébresztő szelleme, önépítkezésének cselekvő részese, egy személyben: Vezére, Szolgálója,

Krónikása és Példaképe volt. Aki hitt és akart. És amiben hitt, és amit akart, az tiszta volt és nemes. Ezért nőtt hozzá kitörölhetetlenül minden igaz (magyar) ember szívéhez. Nem pusztán népe külső világát vigyázta, lelküket is formálta, pallérozta. Amit mondhatatlanul nehezített, hogy sok minden, amit vagy szándékában állt megcselekedni, vagy tényként fel tudott mutatni, az az atyafiságosnak egyáltalán nem nevezhető korabeli hatalom szemében nemkívánatosnak vagy ellenségesnek, esetenként üldözendőnek minősült. De a gúzsba kötve „táncolás” drámaisága növelte a küzdés becsét, emelte szépségét.

Elismerve és tudomásul véve a többségi hatalom fennhatóságát, teljes tudásával, bölcsességével eszköztelemmé vált nemzeti közösségének magára találását szorgalmazta, önállóságának és emberi méltóságának megőrzésén munkálkodott. Amivel az újdonsült honszerzők szemében „bünt” követett el.

És amilyen mértékben az új bizantin hatalom egyre inkább otthon érezte magát az ajándékul kapott országrészben, úgy zsugorította fokról fokra az őshonos lakosság jogait, cselekvési körét, lehetőségeit. Míg nem érkezett a pillanat, amikor rávicsoroghatott a magános küzdőre, és – szilenciumra ítélve – holtvágányra tolta őt. A túlerő csatát nyert, de győzni nem győzhetett.

Közhelyet szaporítunk, mondván, a múltó idő rajta hagyja keze nyomát a világ dolgain. A Nagy Őreg ábrázatára is rárajzolta a maga szaporodó évgyűrűit, még karakteresebbé téve azt. Az évtizedek múlásával egyre nőtt és mélyült az iránta érzett feltétlen tisztelet és szeretet azok szívében, akiknek anno önzetlen szolgálatába szegődött. Amikor átlépte az élemedett kor határát, amikor már maga is aggastyánnak titulálta magát, az emberi sorosokat ábrázoló, felvonultató Szamos-parti intézmény – tisztelgő főhajtásként – egész estét betöltő Kós-estet készített ünneplésére. Saját műveiből. Viszont addigra a magyarság számára oly idegen bizantin hatalom annyira türelmetlenné, sőt, kizárólagossá és gyűlölködővé vált a kisebbségi sorba került őshonos lakossággal szemben (szemükben ez a nemzeti minoritás volt a legnagyobb szálka, a homogenizálódó nemzetáalom egységére az erdélyi magyarság jelentette a legnagyobb „veszélyt”), hogy a Kárpátok Génusza szigorúan megtiltott mindenféle megnyilatkozást, ami a magyar történelemre, a magyar múltra vonatkozott. Írónk pedig többnyire e történelmi régió letűnt időinek tanúival, eleinkkel társalkodott regényeiben, műveiben.

A kisebb, ám még tolerálható „vétségeken” túl, megbocsáthatatlan bűnül rótták fel, hogy ifjabb éveiben álmodott egy regényt államalapító királyunkról. A regnáló hatalom büszkeségét semmi sem zavarta, biztonságérzetét sem „fenyegette” annyira semmi, mint egy olyan írói munka, amelyben ország-világ tudtára adatik, hogy azon a helyen, amit mi Erdélyországnak nevezünk, bő ezer esztendőn át más nép élt, lakott, más volt itt az úr, nem a mai. Ezért az az idő szerinti intoleráns rezsím, annak a „bölcsségnek” a szellemében, hogy amiről nem beszélünk, nincs, úgy gondolta, magyar múltról nem eshet szó többé a kincses város magyar teátrumában. Remélve, hogy akinek nincs múltja, annak jövője se lesz, a többségi hatalom mindent elkövetett, hogy az erdélyi magyarok emlékezetéből mihamarabb kitörölje saját múltjukat.

Hogy is engedhették volna meg, hogy egy ilyen veszélyes gondolatot közönség elé vigyenek a színháziak, hisz immár közel száz esztendeje zsenge kortól azt tanítják az ifjúságnak, azt hirdetik az ország népének, hogy Erdélyben mindig minden úgy volt, mint ahogyan most van. Ahogy kitudódott a színházi szándék, rögvest érkezett is fentről a tiltás: az ünnepi esten *Az országépítő*ből nem hangozhat el egyetlen mondat sem. A teátrum megtarthatja ugyan a rendezvényt, de *Az országépítő* említése nélkül. Csakhogy a Nagy Öreg életműve e mestermű nélkül olyan, mint Vörösmarty a *Szózat* nélkül – elképzelhetetlen. Patthelyzet.

A hatalom verdiktjét a színház megüzente a családnak. Az Ünnepelt, aki ennél különbeket is megtapasztalt már igen hosszú élete folyamán, bölcs emberhez méltóan, hangos-haragosan nem tiltakozott, legfeljebb visszakérdezett: „Mégis mi baj van avval a regénnyel?” A kérdésre, természetesen, fentről sohase kapott választ. Színházi körökben és másutt azt beszélték, hogy a családban valaki, aki roppantul sérelmezte a tiltást – aminthogy az is volt: gyalázatos sértés! – visszaüzent: *Az országépítő* nélkül az Ünnepelt távol marad a rendezvénytől.

Micsoda szégyen! Mekkora blama! Mit szól majd a világ!? – rémüldöztek az ügybe belebonyolódottak. Valamivel később az a hír érkezett a színházhoz, hogy a Nagy Öreg eltűnt otthonról. Nem tudhatni, hova ment, azt se, mikor tér haza. Pedig az emberek már kivették az ünneplőt a szekrényekből, elárvult lelküket is kezdték ünneplőbe öltöztetni. Az idő telt, a közönség egyre csak gyűlt, mindenki Őt várta. Keressék meg! Kerítsék elő a föld fenekéből is! – mozgósította embereit a színház.

Keresték hát itt is, ott is – eredménytelenül. Felkutattak minden zugot, faggatták a rokonságot, a baráti kört, az ismerősöket, sehol nem akadtak a nyomára. Ellopták! Lehet, hogy már nincs is a városban! – röppent fel az ellenőrizhetetlen hír.

A színházias újabb kísérletet tettek a feltételezett Illetékes meggyőzésére vagy inkább megpuhítására: az ukázt – magyarázták nekik – a legfelső körök adták ki, senki se tudja kivédeni. (De bárhogy keménykednek is odafent, nem érhetnek célt, hisz aki meg akarja ismerni a Nagy Őreg ritka-szép regényét, úgy is szert tesz rá, és mindenképpen elolvassa.) A hatalomnak megalázó, gyalázatos volt a verdiktje, a megalázott jogos sértődöttsége jéghegyének csúcsáig sem jutottak el a békéltető napsugarak. Beesteledett. A színház zsúfolásig telt előcsarnokában a közönség egyre türelmetlenebb volt. „Hol késik!?” „Miért nem mennek érte!?” A hangosbemondó beszólította a publikumot a terembe. A tisztelgő, főhajtó rendezvény elkezdődött. Kevéssel később a széksorok belső szélén ülők azt vették észre, hogy a sötétben valaki lassan halad a színpad felé.

– Nem Ő az? – kérdezte valaki a szomszédjától.

– Minthogyha az Ő járása volna! – felelte jóváhagyólag amaz.

Aztán többen is, egyre hangosabban:

– Ő az! Bizisten Ő! Hirtelen erős fény árasztotta el a nézőteret. Felállva, a közönség hatalmas tapsviharral, ovációval üdvözölte a Nagy Őregét. Az előadás szünetében tucatnyian szorongtak a vendéglátó, nem túl tágas, direktori szobában. És ahogy az lenni szokott – mert a kíváncsiság furdalja ám az emberek oldalát –, valaki nekibátorodva megkérdezte:

– Károly bácsi, merre tetszett jární, hogy késve érkezett?

– Merre jártam, merre jártam!? Inkább merre ültem!? Egy szobában... Egymagam... Nagyon dühös volt ám rá... (aki elrejtette – szerk.) Azt mondta, ha nincs *Az országépítő*, Te se méész. És távozáskor ráfordította a kulcsot a zárban.

– És hogy jutott ki onnan?

– Épp azon gondolkoztam, hogy az ablakon által kéne valahogy megszökni, amikor értem jött. Elég baj az, hogy így van – mondta az illető –, de úgy illik, hogy Te mégiscsak ott legyél azok között, akik téged ünnepelnek, rajongásig szeretnek. – Fiaim, hát nem itt a helyem köztetek!?

A jelenlévők szivacsaként szívták magukba tűnt idők nagy tanújának bölcs szavait. Aki, társalogván a jelenlévő meghívottakkal, ivott egy feketét és elszívott egy cigarettát. Az emberek tudni vélték, hogy a szivarkáit mindig saját készítésű cseresznyefaszipkákból szívta. Esetenként egy-egy felet. Most is kettétört egy szálat, és gyakorlott mozdulattal már nyomta is be a szipkába, végezvén pedig avval együtt dobta el a csikket. Ahány fél cigarettát füstölt el, ugyanannyi szipkát dobott el. Az alkalmi társaság kellemesen múlatta az időt, mely repült, mint a szélvész. Nem sokkal később újabb kérés érkezett:

– Kedveseim, ihatnék még egy kávé? – S már nyomta is a szipkába a következő fél cigit. Kapadohányból készült erős cigarettákat szívott. Ahhoz volt szokva. És mintha állnék az idő – folytatódott a jóízű beszélgetés. Amikor pedig már majd’ mindenki azt gondolta, nagyon itt az ideje az előadás folytatásának, a Kedves Vendég megint megszólalt:

– Fiaim, nem kaphatnék még egy feketét?

A jelenlévők tanácstalanul összenéztek: három kávé egyetlen szünetben?

– Hogyne, hogyne, Károly bácsi!... – mondták többen is, és udvarias-sietősen tolták elé az újabb csésze kávé.

Felbátorodva iménti merészségén, a dramaturg – tekintettel az Ünnepelel előrehaladott korára – megkérdezte:

– Nem lesz sok, Károly bácsi?

– Micsoda, fiam?

– A cigaretta.

Merthogy épp egy újabb szálat préselt a cseresznyefaszipkába.

A Nagy Öreg gondolkodón maga elé nézett, majd kisvártatva ezt mondta:

– Fiaim, véssétek jól a fejetekbe: azt már a régi öregek jól tudták, hogy a legjobb tartósítószer a füst.

Az előadás folytatódott.

Egy nagy Ember itt járt közöttünk...

Itt járt? Itt volt?

Nem!

Ő itt van, és itt lesz közöttünk, velünk és értünk, amíg édes anyanyelvünkön dicsérjük az Urat.

Magyarosi Sándor

KRIZBAI KATONÁK
AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚBAN

BEVEZETÉS

Az első világháborúnak a magyarokra gyakorolt hatását nehéz lenne túlhangsúlyozni, az azonban már kevésbé ismeretes, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia magyarországi sorozású katonái közül 660 821 meghalt, 734 316 hadifogságba esett, 743 359 pedig megsebesült a háború alatt (a teljes veszteség együtt mintegy 2 138 496 főre rúgott).¹ Nyilván ez a veszteség eloszlott az ország települései, egy-egy településen belül pedig az egyes családok között, mint ahogyan leszereléskor a hazatérő alakulatok is feloszlottak: az életben maradt katonák hazatértek azokba a falvakba és városokba, ahonnan behívták őket. Az utóbbiak magukkal hozták a történeteiket, és gyakran ők számoltak be azokról is, akik a harctéren meghaltak vagy fogságba estek. Természetesen akadtak olyanok is, akik nem tértek haza, és arról sem hozott hírt senki, hogy meghaltak volna. Néha előfordult, hogy évek múltán egy-egy ilyen katona váratlanul előkerült valahonnan, ám legtöbbjük valóban eltűnt: családjuk soha többé nem hallott felőlük.

Az idő múlásával megfakult az első világháború emlékezete: egyrészt felülírták az újabb világháború történései, valamint az azt követő társadalmi-politikai változások, másrészt pedig fokozatosan kihalt az a generáció, amelynek tagjai személyesen is megtapasztalták az első világégés borzalmait. A túlélők tapasztalatokkal átítatott, jelen lévő múltjából egy tiszta, önmagát a megtapasztalás alól kivonó múlt lett.² Ez a hétköznapi szintjén abban nyilvánult meg, hogy a világháborús emlékműveken feltüntetett nevek pusztá nevekké, a túlélők emlékét fenntartani hivatott tárgyak – például a fotók – üres, szinte semmilyen

-
- 1 Pollman Ferenc – Balla Tibor: Az Osztrák–Magyar Monarchia az első világháborúban (1914–1918). In Hermann Róbert (szerk.): *Magyarország hadtörténete III. Magyarország a Habsburg Monarchiában 1918–1919*. Budapest, 2016, Zrínyi Kiadó, 336. p.
 - 2 A megfogalmazás Reinhart Kosellecktől származik. Bővebben lásd N. Kovács Tímea: Emlékezet, identitás, történelem. *Tabula*, 3. évf. (2000) 1. sz., 115–126. p.

üzenetet nem hordozó tárgyakká váltak – egyszóval elvesztették azt a képességüket, hogy valós személyek emlékét idézzék meg. Jelen írás, amely hét első világháborús katona – Sándor Mihály, Sala József, Köncke József, Giró György, Deák András, Fazakas István és Barcsa Márton – (esetenként meglehetősen vázlatos) élettörténetét mutatja be, részben ilyen tárgyi emléktöredékekre támaszkodik. Ezek egyetlen faluhoz, a Barcaságban fekvő Krizbához kötődnek, és egy ún. kéziratos katonakönyv mellett több olyan fénykép vagy levél is található közöttük, amelyet a felsorolt katonák a családjuknak küldtek haza. Az említett tárgyak legtöbbször a kiüresedési folyamat befejeződése előtt kerültek kapcsolatba: általában még sikerült beszélnem olyan személlyel, aki emlékezett rá, kit ábrázol egy-egy fénykép, és esetleg néhány olyan történetet is elmesélt, amelyet az illetőtől/illetőről hallott. Van továbbá a felhasznált források között egy olyan levelezés, amelyet egy elesett katona leszármazottai a Hadtörténeti Intézet és Múzeumnak az Osztrák Hadilevéltár mellett működő Állandó Levéltári Kirendeltségével folytattak, hogy többet megtudjanak családtagjuk halálának körülményeiről, és amelyet Veres Emese-Gyöngyvér bocsátott rendelkezésemre. Végül említést kell tenni arról az interjúról is, amely 1958-ban készült egy egykori katonával, és amelyre teljesen véletlenül bukkantam rá.

Arról, hogy e szöveg megírásához milyen kutatást folytattam, azért lehetetlen beszélni, mert az írás folyamatát megelőzően tulajdonképpen nem került sor célzott kutatásra. Ezért is fogalmaztam úgy korábban, hogy „kapcsolatba kerültem” a fentebb tárgyalt forrásokkal, amelyeket elsősorban egy helyszín – a barcasági Krizba –, egy történelmi esemény – az első világháború –, valamint az a tény köt össze, hogy szakmámból kifolyólag érdekel a történelem (ezen belül pedig az első világháború). Mindehhez még annyit kell hozzátenni, hogy Krizba az a falu, ahol születtem, az említett adatok pedig nagyrészt a személyes kötődésből adódóan, többnyire véletlenszerűen találtak meg engem. Például úgy, hogy egy-egy, más témában készített interjú során elhangzottak olyan történetek is, amelyeket akkor nem tudtam hová tenni, de azért felvettem őket. Előfordult, hogy egy ismerős, aki sejtett valamit arról, mivel foglalkozom, mutatott egy fényképet, amit digitalizáltam. Az is megtörtént néha, hogy egy informális beszélgetés során valaki olyan témát vetett fel, ami érdekesnek tűnt számomra, és ez okból – de különösebb cél nélkül – megkértem az illetőt, hogy interjút készíthessek

vele. Végül nem kis részben azok a beszélgetések is hozzájárultak e szöveg születéséhez, amelyeket anyai nagyanyámmal, Szócs (született Barcsa) Irmával éveken át folytattam.

A források összegyűjtésének véletlenszerű jellege azonban csak addig tartott, amíg már elegendő anyag állt rendelkezésemre ahhoz, hogy valamiféle feldolgozást követően publikálható legyen. Amint a közreadás ötlete felmerült, már célzott kutatást kellett folytatnom, hogy az egyes személyek élettörténete – ha mégoly vázlatosan is – megírható legyen. Az efféle megközelítésnek azonban megvannak a maga korlátai, amelyek a téma mikrodimenziójából is adódnak, ugyanis igen valószínű, hogy egyes élettörténetek kapcsán egyszerűen nem maradt fenn elegendő közvetlen forrás, amelyek alapján egy koherens narratíva megírható lenne. Natalie Zemon Daviest parafrázálva ez az írás tehát részben saját alkotó fantáziám szüleménye, amelyet azonban a múltbeli források és a témával foglalkozó szakirodalom segítségével tartottam ellenőrzés alatt.³ Ezért használok gyakran olyan kifejezéseket, mint a „feltehetően” és a „valószínűleg”. Az említett korlátok ugyanakkor kihívást is jelentenek: azt a kérdést feszegetik, meddig lehet elmenni ahhoz, hogy hangot adjunk a történelem azon szereplőinek, akik általában nem hallatják a hangjukat.

KRIZBAIAK RÉSZVÉTELE A VILÁGHÁBORÚBAN

Krizba lakosságát az 1910-es népszámlálás adatai szerint 1211 magyar, 680 román és 6 német alkotta (a magyarok aránya 63 százalék volt), leszámítva az ugyancsak ide tartozó Kutastelepet, ahol további 123 román anyanyelvű lakót regisztráltak.⁴ A világháborút megelőző években a falubeli (és kutastelepi) férfiak kötelező katonai szolgálatukat többnyire a Brassóban állomásozó csapattestek valamelyikében – császári és királyi 2. gyalogezredben, a 24. honvéd gyalogezredben vagy a császári és királyi 34. tábori ágyúsezredben – töltötték le. Kisebb számban előfordulhattak a császári és királyi 2. huszárezred vagy a magyar királyi 9. honvéd huszárezred soraiban is, mindazokat pedig, akiknek valamilyen mesterségük volt, valamelyik műszaki alakulatba

3 Natalie Zemon Davies: *Martin Guerre visszatérése*. Budapest, 1999, Osiris, 16. p.

4 A település, amelyet a helyiek csak Kútosnak hívtak, tulajdonképpen a falu romatelepe volt, és román anyanyelvű romák lakták.

hívták be. Amint erről a továbbiakban lesz még szó, a katonaköteles korú férfiak közül nem mindenkinek kellett sorkatonai szolgálatra bevonulnia.

Ma már aligha lehet megállapítani, hogy a falu és Kutastelep lakói közül hányan vettek részt az első világháborúban, viszont számos információ fennmaradt azokra vonatkozóan, akik meghaltak, eltűntek, megsebesültek vagy fogságba estek a háború alatt. Koszta István 2004-ben írta meg a helyi evangélikus egyház történetét: kutatásai szerint az egyház feljegyzéseiben huszonhét elesett és tizenegy eltűnt katona neve szerepel. Ezek az adatok azonban csak a falubeli magyarokra vonatkoznak, és közülük is csupán arra a 38 személyre, akik nem tértek haza.⁵ A tágabb régió – a barcasági magyar falvak⁶ – világháborús veszteségeivel Hochbauer Gyula foglalkozott bővebben Bálint András *Számadás. Barcaságiak az I. világháborúban*⁷ című, 2021-ben kiadott könyvében. A szerzőként megjelölt Bálint András bácsfalusi tanító az 1920-as évek elején községi jegyzőktől, lelkészekről és tanítóktól gyűjtötte össze a tárgyalt falvak világháborús veszteségeire vonatkozó adatokat, amelyeket a *Csángó Naptár* 1924-es kiadásában közzé is tett, azonban a könyvbeli anyagot illetően a munka oroszlanrészét Hochbauer végezte el, aki a 2020-as évektől hozzáférhető internetes adatbázisokra támaszkodva egészítette ki a Bálint által összeállított listát.⁸ Míg a Bálint-féle összesítésben csupán az a 29 krizbai magyar férfi szerepel, akik meghaltak a háborúban, Hochbauer a faluban lakó mindhárom etnikai csoport adataival számol. Ezeket az adatokat az 1. táblázatban tüntettem fel.

5 Koszta István: *A krizbai magyar evangélikus-lutheránus egyházközség története*. Krizba, 2004, kiadó nélkül, 30–31. p.

6 Az egykori Brassó vármegyében fekvő Barcaság Tízfaluként is ismert magyar falvairól van szó (ezek: Hétfalu – Bácsfalva, Türkös, Csernátfalva, Hosszúfalva, Tatráng, Zajzon, Pürkerec –, valamint Barcaújfalu, Krizba és Apáca).

7 Bálint András: *Számadás. Barcaságiak az I. világháborúban*. Budapest–Négyfalva, 2021, Barca Kiadó.

8 A Magyar Hadtörténeti Intézet és Múzeum katonahoseink.hu címen elérhető adatbázisa, az Osztárak Nemzeti Könyvtár honlapján elérhető bécsi veszteséglisták, az Arcanum Digitális Tudománytár online anyagában elérhető bécsi veszteséglisták, stb.

1. táblázat

<i>A Krizbára vonatkozó veszteségi adatok etnikumok szerinti megoszlása</i>			
Magyar	Román	Roma	Összesen ⁹
159	52	7	218

Érdeemes áttekintenünk azt is, hogy a Hochbauer által személyi veszteségként tárgyalt adatok konkrétan mire vonatkoznak.

2. táblázat

<i>Az adatok megoszlása a veszteség típusa szerint</i>	
Elesett	47
Sebesülés, betegség, fogság, internálás következtében meghalt	18
Sebesülés	59
Eltűnt	25
Kórházban kezelt	28
Fogságba esett	41
Összesen	218

A 2. táblázatból az derül ki, hogy összesen 65 krizbai férfi halt meg a világháború következtében. Hochbauer úgy tudja, az eltűntek közül senki sem került elő a háború után, a tíz barcasági faluban regisztrált 357 hadifogolyból pedig csak 6-ról jegyezték fel, hogy hazatért. (Ennek némileg ellentmondani látszik, hogy Deák András, egykori hadifogoly szerint Krizbára csak ketten jöttek haza.) Amennyiben Hochbauer logikája helyes, 25 eltűntet és 41 hadifoglyot is az esetetekhez kell(ene) számolnunk. Így a végeredmény 131 halott lenne, ez a szám azonban első látásra meglehetősen magasnak tűnik.

Az alábbi élettörténetek számszerű kérdések megválaszolására nem alkalmasak, de nem is ezt a célt szolgálják. Ehelyett olyan személyek sorsának alakulását igyekeznek felvillantani, akiknek az emléke lassan üres nevekké vagy számokká fakult. Ha időben nézzük az általuk befutott életpályákat, azok bizonyos értelemben több mint száz évet ölelnek fel: a legidősebb katona 1879-ban született, az pedig, aki a

9 Ebben nincs benne az a 16 olyan eset, amelyek kapcsán nem derül ki, hogy az illető, akire az adott bejegyzés vonatkozik, melyik hadseregben szolgált.

legtovább élt, 1985-ben halt meg. Valamelyest hasonló a helyzet térbelileg is: ha a legkeletebbi és a legnyugatibb pontot vesszük azok közül, ameddig egy-egy katonánk eljutott – keleten Asztrahánról, nyugaton pedig Detroitról van szó –, e pontok között mintegy 8974 kilométernyi távolság van. Ezek az emberek azonban több okból kifolyólag is csoportnak tekinthetők: közülük a legfiatalabb és a legidősebb is mintegy tizenhét éven át élt egymás mellett ugyanabban a faluban, mindannyian szolgáltak osztrák–magyar hadseregben, és mind részt vettek az első világháborúban is. Történeteik mégis sokban különböznek egymástól; talán éppen ezáltal alkalmasak arra, hogy valamelyest utaljanak a háborús tapasztalat sokféleségére.

Sándor Mihály

Sándor Mihály 1885-ben született Krizbán, katonai szolgálatát pedig valószínűleg 1906 és 1909 között teljesítette. A tárgyalt időszakban nem mindenkinek kellett három évre bevonulnia. A sorozást megelőző évben november végéig összeírták a hadköteleseket, akik a sorozáson sorszámat húztak. A legnagyobb számot húzók a közös hadseregbe vagy a honvédséghez vonultak be, a közepes számot húzók póttartalékosok lettek. Az előbbieket három évet szolgáltak, az utóbbiak kiképzési ideje viszont 1882 és 1912 között csak nyolc (később tíz) hét volt, ezt követően pedig mindössze néhány fegyvergyakorlatra hívták be őket. A sorozáson legkisebb számot húzókat a népfelkelésbe osztották be.¹⁰ Az érvényben lévő törvények szerint a védkötelezettség tizenkét év volt, ebből azonban csak a már említett hármat, később két évet kellett ténylegesen leszolgálni. A leszerelt katona hét éven át tartalékosnak minősült, ezt követően pedig – szintén tartalékosként – átkerült a közös hadseregtől a honvédség állományába.¹¹ Mindezeket az információkat a tárgyalt korból fennmaradt díszes végelbocsátó leveleken is feltüntették.

10 19-től 42 éves korig minden férfi népfelkelő szolgálatra volt kötelezhető (ez a világháború alatt módosult); az I. osztályba tartozó 19–37 éves népfelkelőket a cs. és kir. hadsereg és a m. kir. honvédség pótlására, valamint vár- és helyőrségi szolgálatra, hadtápvonalak biztosítására szánták. Lásd: Kiss Gábor: *Népfelkelők szolgálatban. Különféle népfelkelő alakulatok szervezése az I. világháború első éveiben*. https://nagyhaboru.blog.hu/2023/01/12/nepfelkelok_szolgalatban (Utolsó letöltés: 2024. 11. 15.)

11 Balla Tibor: A dualizmus korának hadtörténete (1867–1914). In Hermann Róbert (szerk.): *Magyarország hadtörténete III. Magyarország a Habsburg Monarchiában 1918–1919*. Budapest, 2016, Zrínyi Kiadó, 230. p.

Sándor Mihály azok közé tartozott, akiknek három évet kellett szolgálniuk, és azt is tudni, hogy Nagyszebenbe, a császári és királyi 2. gyalogezred I. zászlóaljához vonult be, ahol a 16. századba került.¹² Katonai szolgálata idején ún. katonakönyvet vezetett, amely – egy-két oldalt leszámítva – meglehetősen épen fenn is maradt. Ezek a népi kéziratos könyvek, amelyek leginkább Ferenc József uralkodása alatt terjedtek el, a katonáskodás időszakában születtek, és a szolgálat különféle aspektusairól szóló, többnyire verses szövegeket tartalmaznak. A katonák szívesen olvastak fel belőlük, és időnként kölcsön is adták egymásnak a sajátjukat. Amint Katona Imre írja, egy-egy ilyen kézzel írt füzet tartalma feltűnően vegyes, azonban a bemásolt darabok többsége vers, amelyek között magyar műdalok vagy nóták szövegeit is megtaláljuk. Kedveltnek számítottak az ún. kaszárnyanóták és a különféle rigmusok is, amelyekben gyakran kerül sor az első év nehézségeinek számbavételére, a felszerelés és a fegyver szidalmazására, az újonc kioktatására. Végül meg kell említenünk a különféle búcsúztatókat is, amelyekben többnyire vagy az anya búcsúztatja bevonuló fiát, vagy maga a fiú búcsúzik a civil élettől.¹³

Sándor Mihály katonakönyve eredetileg kilencven számozott oldalból állt – ezekből több is hiányzik –, és amellett, hogy a fentebb leírtak mind érvényesek rá, van néhány sajátos jellegzetessége is. Ezek egyike, hogy Sándor valószínűleg már katonai szolgálata előtt is lejegyzett dalszövegeket, verseket, és ezek egy részének a *Lied*, a többinek a *Dal* címet adta. Az előbbi címadás azért furcsa, mert mindössze három német nyelvű szöveg szerepel a füzetben. Ezek egymás után következnek, mégpedig oly módon, hogy az első a 46. oldalon kezdődik, míg az utolsó az 56. oldalon ér véget, és egyiknek sem *Lied* a címe. A válogatásba bekerült egy rövid szindarab is, a katonakönyv érdekességét azonban leginkább az a négy vers adja, amely valóban a katonaeletről szól.¹⁴ Ezek közül hármat minden bizonnyal maga Sándor Mihály írt, egy pedig – abból ítélve, hogy valamivel legkiforrottabb a többinél –

12 Az ezred teljes neve császári és királyi 2. „I. Sándor orosz cár” gyalogezred volt.

13 Katona Imre: *Katonakönyv*. Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar néprajzi lexikon. Második kötet, F–Ka*. Budapest, 1979, Akadémiai Kiadó.

<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-neprajzi-lexikon-71DCC/k-72CDA/katonakonyv-72DEA/> (Utolsó letöltés: 2024. 11. 15.)

14 Szerepel a füzetben egy olyan dal szövege is, amely a kecskeméti császári és királyi 38. gyalogezred katonáiról, az ún. Mollináry-bakákról szól.

feltehetően a korabeli katonafolklór része lehetett (ennek némileg ellentmond, hogy Sándor ez alatt is szerzőként tüntette fel magát). *A baka bújdosása* című szöveg egyértelműen a búcsúztatóknak azon típusához sorolható, amelyben a bevonuló legény búcsúzkodik, és szinte kizárólag jellegzetes népdalfordulatokból épül fel. Kivételt talán csak azok a sorok képeznek, amelyek a korábban ismertetett sorozási gyakorlatra utalnak:

Egye meg a fene azt a német orvost, aki egyet bevett s tízet elhagyott.

Rezervást hagyott honn a lányoknak, s tőlünk a szép lányokat elzárja.

Ugyanígy tipikusnak mondható *A baka sorsa* című szöveg is. Műfajilag valahol a kaszárnyadal és az újonc kioktatása között helyezkedik el, és a katonaelet nehézségeiről – a szigorú fegyelemlről, a bezártságról, a pénztelenségről, a szűkös élelmezésről, valamint az anya szeretetének és a lányok, barátok társaságának hiányáról – szól.

Van a katonaeletnek egy olyan aspektusa is, amelyről a katonakönyv mondhatni a szerző tudtán kívül tanúskodik. Katonák és hadtörténészek számára régóta ismeretes, hogy a különféle hadseregek kisebb egységeinek emberei között – részben a közös megpróbáltatásoknak, részben pedig a fölöttesek tudatos törekvésének köszönhetően – meglehetősen szoros kötelékek jöhetnek létre, amelyeket általában a bajtársiasság fogalmával szokás leírni. A jelenséggel foglalkozó kutatók arra is felfigyeltek, hogy a hadseregben a civil életüktől elzárt fiatal férfiak igyekeznek olyan kapcsolatokat kialakítani, amelyek valamiféle módon pótolják mindazt, amitől a katonai szolgálat elszakította őket. Erről a jelenségről – hogy katonáskodása alatt barátságok is kialakulhatnak – Sándor Mihály nem ír, azonban az a tény, hogy katonakönyve lapjait két katonatársa is aláírta, egyértelműen tanúsítja, hogy a vele együtt katonáskodók között kettő is akadt, aki közelebb állt hozzá a többieknél. Ezek egyike a kézdialmási Kádár Béla, a másik pedig egy Moldovan nevű botfalusi katona, aki az 5. században szolgált. Mindkettőjük bejegyzése arra utal, hogy mikor Sándor katonakönyve a kezükbe került, a katonalét az ő indentitásuk szempontjából is kiemelt jelentőséggel bírt: Kádár az infanterist – gyalogos – szót, Moldovan pedig korp. rövidítést írta a neve mellé (az utóbbi a tizedes jelentésű korporal rövidítése).

De térjünk vissza a kéziratos könyv két fennmaradó katonatémájú verséhez. Ezek közül mindkettő az ún. szabadságos katonadalok kate-

góriájába tartozik, a *Búcsú a leszerelésről* című pedig más szempontból is tipikusnak tekinthető, ugyanis a szerző sorra veszi benne felszerelése darabjait, de csak a sapkára, a csinos vitézkötéses nadrágra, a szuronyra és a kulacsra vonatkozóan vannak pozitív töltetű emlékei; a szöveg többi része a felszerelés egyéb elemeinek humoros szidalmazására épül. Végül az a vers, mely mind közül a legkiforrottabbnak tekinthető, szintén a civil életbe való visszatérés örömét fejezi ki:

*Jertek, fiúk, kik egyszerre rukkoltunk,
Kik egyszerre komisz ruhát faszoltunk,
Aféroljuk be a csákót, a sajkát.
Három évig hat krajcárért ne szolgáljuk
a császárt.*

*Jertek, fiúk, menjünk le a kantinba,
Igyunk rája az őszi szabadságra.
Szervusz, pajtás, ezt sem hittem az elébb,
Hogy eltelik ez a három
esztendő.*

*Jertek, lányok, öltözzünk fel fehérbe,
Menjünk el a nagy kaszárnya elébe,
Nyissuk ki a nagy kaszárnya kapuját,
Eresszük ki a négybeli
regutát.*

*Jertek, fiúk, menjünk az állomásra,
Üljünk fel a hármasszámú kocsiba,
Konduktor úr, most már mehet a vonat,
Hogy sírjanak, zokogjanak a szebeni
leányok.*

A Monarchia magyar katonanyelvében a faszolni kifejezés a vételezést, az aférolni pedig a kincstári felszerelés leadását jelenti, és talán nem túlzás kijelenteni, hogy e kifejezéseknek köszönhetően leginkább ez a szöveg adja vissza a korabeli katonaélet hangulatát, mint ahogyan azt a túlárado örömet is, amit a szolgálati idő leteltével a sorkatonai szolgálatra kötelezettek általában érezni szoktak.

*Sándor Mihály a császári és királyi
2. gyalogezred katonájaként*

Leszerelése után Sándor Mihály – akárcsak legtöbb kortársa – készen állt arra, hogy megkezdje felnőtt életét, és ezt is tette: feleségül vette a nála öt évvel fiatalabb Deák Ilonát. Első gyermekük, akit anyja után szintén Ilonának kereszteltek, 1913-ban született. Aztán egy évre rá kitört az első világháború.

A közös 2. gyalogezredet, ahová Sándornak is be kellett vonulnia, augusztus 12-én indították útnak a keleti frontra. Az ezredtörténet szerint elvonulásuk a háború elejére jellemző euforikus hangulatban zajlott: a brassóiak virágessóval búcsúztatták a harctérre induló katonákat, akik augusztus 26-án, az ún. zloczowi csatában estek át a tűzkeresztségen. Ezt követően a kettősök 1915 januárjáig szinte folya-

matosan harccselekményekben vettek részt, amelyeket Sándor Mihálynak sikerült sértetlenül megúsznia. Január 13-án kivonták az ezredet az arcvonalból, és február 11-éig pihenőben voltak, majd újra állásba kerültek, de az általuk megszállt szakaszon egészen májusig nem voltak harcok.¹⁵ A sors iróniája, hogy Sándor ebben a csendes időszakban sérült meg először. Sebesülésének dátumaként Bálint András korábban idézett munkája 1915. április 13-át adja meg, a veszteségi adatokból pedig csak annyi derül ki, hogy a férfi kórházi kezelésre szorult.¹⁶ Nem tudni, mikor tért vissza korábbi alakulatához; ebből az időszakból csak az ezredre vonatkozóan van információnk. A kettősöket 1916. augusztus 18-án átvezényelték az olasz frontra, ahol a 8., 9. és 10. isonzói csatákban rettenetes veszteségeket szenvedtek: 1917 májusának végére

15 Nyáry Iván: Brassói cs. és kir. 2. gyalogezred. In Deseő Lajos (szerk.): *Erdélyi ezredek a világháborúban*. Budapest, 1941, Ardó Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat, 8–14. p.

16 Bálint: i. m. 162. p.

mindössze kilencvenen maradtak életben közülük. Ennek a súlyát akkor értjük meg igazán, ha figyelembe vesszük, hogy egy teljes feltöltöttségű ezred 4500 főt számlált (bár általában a huzamosabb ideig harcban álló ezredekben ennél jóval kevesebb katona szolgált).¹⁷ Ezek után szinte hihetetlennek tűnik, hogy a június folyamán kapott feltöltésből három új zászlóaljat állítottak fel, valamint hogy még ebben a hónapban ismét az orosz frontra vezényelték az ily módon újjáélesztett csapattestet.¹⁸

Sándor Mihály sorsáról ebben az időszakban semmit nem tudunk. Előfordulhat, hogy ő is az a kilencven ember közé tartozott, akik átéltek az isonzói poklot, de ugyanígy az sem kizárható, hogy első sebesülése után egy másik alakulathoz osztották be (fia, akit szintén Sándor Mihálynak hívtak, egy 2005-ben vele készült interjúbán határozottan állította, hogy apja a közös kettősöknél szolgált a végig a háborút, ezt azonban más források inkább cáfolni, mint megerősíteni látszanak). Második sebesülése viszont biztosan 1918-ban történt, és az olasz fronthoz köthető, ahová a 2. gyalogezredet 1918. április 8-án ismét átvezényelték. A kettősök április 27-én San Michele környékére érkeztek meg, de az új hadszíntéren nem vetették be őket azonnal: előbb kiegészítették a felszerelésüket, júniusban pár napi előképzést is kaptak, és csak ezek után kellett átvenniük az Asiagótól délkeletre elhelyezkedő osztrák–magyar állásokat. A Monarchia utolsó offenzívájában, amelyre 1918. június 15-én került sor, ezredtartalékként vettek részt, azonban a velük szemben álló franciák ellentámadása miatt végül őket is előrevonták. Ezt követően nagyobb csata ebben a térségben nem volt, de – amint az ezredtörténet írja – többnyire helyi jellegű, sokszor vesztésgtéljes betörések és ellentámadások tették változatossá azt az októberig tartó időszakot, amit az ezrednek Asiago körül kellett eltöltenie.¹⁹ Valószínűleg ekkoriban, 1918 nyarán sebesülhetett meg Sándor Mihály is. „Lövést kapott, s a derekát elszakította, kérem – emlékezett fia a vele készült interjúbán. – Szöcs Gyula [egy falubelije], kérem, mikor [utólag] meglátta, elszörnyülködött, hogy hogy néz ki az oldala. Ahogy ott abba’ az időbe’ mögoperálták, kérem, Budapesten. És

17 Nyáry: i. m. 20. p. Az ezred létszámára vonatkozóan lásd: Szijj Jolán (főszerk.): *Magyarország az első világháborúban – Lexikon A–Zs.* Budapest, 2000, PETIT REAL Könyvkiadó, 164. p.

18 Nyáry: i. m. 21. p.

19 Nyáry: i. m. 23. p.

még azért bírt dolgozni is...” A férfi további sorsát illetően még ennél is kevesebb információval rendelkezünk: csak azt tudjuk, hogy felgyógyulása után egy olyan alakulathoz került, amelynek a csellengő katonák összeszedését szabták feladatul. Ez biztosan nem a közös 2. gyalogezred alárendeltségébe tartozott, ugyanis a kettősök egészen októberig az olasz fronton maradtak. Nem kizárt, hogy a férfit a 38. honvéd hadosztály valamelyik gyalogezredébe osztották be: erre utal, hogy fennmaradt róla egy fénykép, amelyen a honvédség magyar címeres övcsatját viseli, és az is ismeretes, hogy az említett seregest 24. gyalogezredét a júniusi offenzíva után karhatalmi feladatokkal előbb Zágrábba, majd Budapestre vezényelték, egyes részeit pedig Erdélybe, a Zsil-völgyi bányaterületre szállították.²⁰ Fia úgy tudja, apja ebben az időszakban többször is volt szabadságon, sőt, egy alkalommal Bukarestben dajkaként dolgozó feleségét is meglátogatta.

Annak, hogy a háború végét Sándor Mihály a császári és királyi 2. vagy a 24. honvéd gyalogezred kötelékében érte-e meg, szinte nincs is jelentősége. Október végén, november elején mindkét ezredet kivonták az arcvonalból; így elkerülték, hogy a fegyverszünet dátumának eltérő értelmezésére hivatkozva az olaszok fogságba vessék őket, és sikerült anélkül hazaindítani a két csapattestet, hogy felbomlottak volna. A háborúba belefáradt katonák nehéz és viszontagságos utazást követően érték el Brassót, ahol kezdetét vette az általános leszerelés.²¹ A leszerelőknek valamennyi zsoldot is kifizettek: fia úgy tudja, Sándor Mihály két tinót vásárolt ebből a pénzből. Az újrakezdés szempontjából ez különösen nagy jelentőséggel bírt, ugyanis az 1916-os román betörés hírére Sándor családja is elmenekült Krizbáról, aminek az lett a következménye, hogy házukat távollétükben teljesen kifosztották. Deák Ilonával kötött házasságából – a már említett Ilona nevű lányát leszámítva – további három gyermek született: Mihály (1919), valamint két lány, akik közül egyik mindössze huszonnégy évet élt, a másik pedig meg sem érte a felnőttkort. A férfi 1960-ban, hetvenöt éves korában halt meg: negyvenkét évvel élte túl a világháborút.

20 Ajtay Endre: M. kir. brassói 24. honvéd gyalogezred. In Deseő Lajos (szerk.): *Erdélyi ezredek a világháborúban*. Budapest, 1941, Ardói Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat, 145. p.

21 Nyáry: i. m. 23. p.; Ajtay: i. m. 145. p.

Sala József

Sala József 1879. július 8-án született Krizbán. Katonai szolgálatát valamikor 1900 és 1905 között teljesíthette, 1905. február 25-én pedig házasságot kötött az 1883-as születésű Mózes Máriával. A házaspárnak a háború kitörését megelőzően öt gyereke született, de ezek közül kettő korán meghalt, így a férfinak 1914 nyarán egy öt- és egy kétéves lánya, valamint egy mindössze néhány hónapos fia volt (az utóbbi csak két évet élt).

Salának valószínűleg már a mozgósításkor be kellett vonulnia, és a bécsi Kriegsarchivban fellelhető adatok alapján azt is tudni, hogy a császári és királyi 34. tábori ágyúezred 1. lőszeroszlopához került. A háború kezdeti szakaszában ez a Brassóban állomásozó, öt üteget számláló ezred – a magyar királyi 5. honvéd tábori ágyúezred négy ütegevel együtt – a 38. tüzérdandárt, azaz a kolozsvári 38. honvéd hadosztály tüzérségét alkotta. Az általános mozgósításra 1914. július 31-én került sor, a csapattestet pedig augusztus 19-én útnak indították Galícia (a mai Ukrajna) felé. Sala József az indulást megelőző héten még levelet küldött feleségének, amelyben a következőket írta:

Édes feleségem,

Elfelejtettem, hogy megkérdezzelek, hogy Sala András feleségétől... cin-kust kérj, és húzasd ki a fehér ökröket az irodából. [É]des társam, úgy van, hogy most szeredán elmegyünk, vagy csütörtök reggel, és légy szíves, ha tudnál küldeni a küsker[t]ből egy kevés virágot; ha valaki jőne hónapra Brassóba, hát akkor küldenél egy bokrétácskát... [E]gy kicsi bokrétácskát szednétek tük a leánkákkal – és te a kezetekkel, és a leánkák is a saját kezikkel – amelyiket a sapkámba tegyem – mert mindenki fölvirágozza magát, és úgy mennek a csatába. [M]er' én is elvinném a csatatérre azt a virágot, amelyiket tük küldenének, és ha nem kaptok, hát kapunk valahol. Isten Veletek

Hát hídd be a leánkákat a kertbe, és ők is szedjenek virágot az Édes Apjuknak.

*Ez az adresz: Kolonne..., ötödik cug.*²²

Szakács Sala József

Euvel az adresszel megkap akárki. A banki könyvecskét... tedd jó he[ly]ré.

22 Az eredeti szövegben a czuk szó szerepel. Sala valószínűleg a szakasz jelentésű német Zug szót írta le így.

Az 1914. évben augusztus tizenkilencedike, amikor a 34. tábori ágyúszereget bevagonírozták, valóban egy szerdai napra esett. A csapatot a 38. gyaloghadosztály részeként Kelet-Galíciába, a keleti front jobbszárnyára került, ahol az osztrák–magyar katonáknak jelentős túlerővel kellett szembenéznük. Az erdélyi magyar ezredek történetét feldolgozó munka tüzérekről szóló fejezete egyik elesett tiszt kapcsán kitér a lőszerutánpótlást szállítók helyzetére is: „Gernya Gábor főhadnagy! – Így a szöveg. – Neked nem a szorosán vett harc volt ezekben a csatákban a feladatod. Lőszertelepparancsnok lévén te feleltél érte, hogy elől a lőszer soha ki ne fogyjon. Nem rajtad múlt, hogy ez nem mindig sikerült úgy, ahogyan azt lelkiismereted megkövetelte. Ami felett rendelkezél, azt is csak részben tudtad eljuttatni oda, ahol arra szükség volt. Lőszerkocsijaid egy része emberestül, lovastul martaléka lett az orosz tűzérségi tűznek, még mielőtt feladatát teljesíthette volna. Másik részét a feladat teljesítése után viszsztatérőben pusztította el az orosz gránát vagy az orosz lovasság.”²³

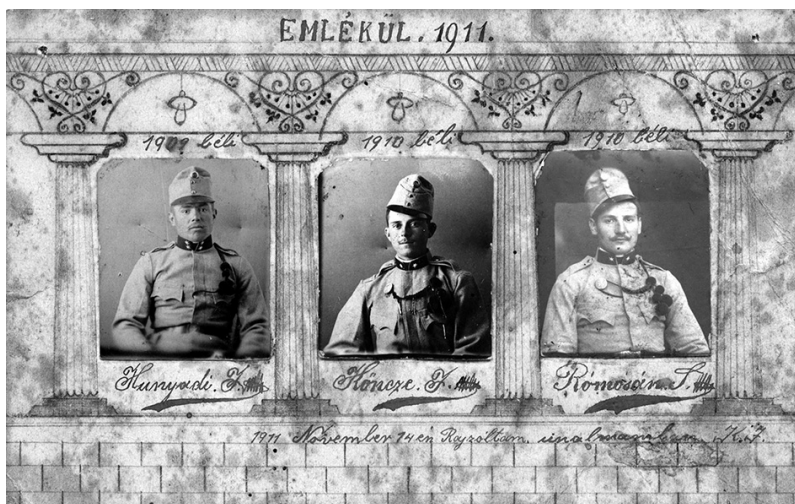
Úgy tűnik, Sala ép bőrrel úszta meg a kezdeti harcokat: szeptember 11-én, mikor az osztrák–magyar főparancsnokság elrendelte a keleti fronton harcoló erők számára a visszavonulást, még feltehetőleg semmi baja nem volt. Csapatteste kezdeti tapasztalatai azonban nem voltak túl biztatóak, és az sem tett jót a katonák moráljának, hogy a visszavonulás megkezdése után az időjárás is elromlott: esni kezdett az eső, tönkretéve az amúgy is túlságosan igénybevett utakat. Az igazi veszélyt azonban az jelentette, hogy a katonák között felütötte a fejét a kolera. A járvány terjedésének alakulását a 24. gyalogezred esetében részletesen ismerjük: szeptember 18-án a 12. század jelezte az első megbetegedéseket, 22-étől pedig, amikor a csapatot emberei újra magyar területre léptek, már nem volt nap, hogy legalább tizenöten ne betegedtek volna meg. Mivel más csapattesteknél – így a tüzéreknél is – hasonló volt a helyzet, az általuk érintett falvak megteltek kolerabetegekkel. 25-én és 26-án az 24. gyalogezred pihenőt tartott, majd 27-én Szinnán át Ladomérbe menetelt. Ekkor már meglehetősen nagy volt a baj: csak Nagykemencén 152 kolerabeteget hagytak hátra, ami az addigi megbe-

23 Solth Imre: Tüzeink. In Deseő Lajos (szerk.): *Erdélyi ezredek a világháborúban*. Budapest, 1941, Ardói Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat, 281–282. p.

tegedéseknek valamivel több mint a felét tette ki.²⁴ A visszavonulás során Sala József is megbetegedett, és a szinnai²⁵ járványkórházba került. Családja úgy tudja, 1914. szeptember 26-án halt meg, a levéltári adatokból pedig az derül ki, hogy az említett település járványtemetőjébe temették el.²⁶ Amennyiben a család által birtokolt adatok helyesek, a brassói bíróság csak 1969. augusztus 5-én nyilvánította hivatalosan eltűntté a férfit.

Köncze József

Köncze József 1889. május 4-én született Bukarestben, a krizbai születésű Köncze Ilona törvénytelen gyermekeként. Születését követően anyja valószínűleg visszaköltözött Krizbára, ugyanis a fiú egyik falubeli kovácsnál, Szócs Tamásnál tanulta ki a kovácsmesterséget. Katonai szolgálatát feltehetően 1910 és 1913 között töltötte le; foglalkozásának köszönhetően a gyulafehérvári állomáshelyű császári és

Köncze József saját készítésű rajzos katonai emléklapja

24 Ajtay: i. m. 132. p.

25 A település ma Szlovákiában található, szlovák neve Snina.

26 A Sala Józsefre vonatkozó adatokat Sala leszármazottainak kérésére dr. Lenkefi Ferenc kereste ki a bécsi Kriegsarchivban, aki ebben az időszakban a magyar kirendeltség vezetőjének helyetteseként dolgozott az említett levéltárban.

királyi 12. árkász (Sappeur) zászlóaljhoz került. Leszerelése után, 1913. november 2-án házasságot kötött Rab Ágnessel, akitől több gyermeke is született. Ezek közül kettő nem érte meg a felnőttkort, és a férfi a későbbiek során a feleségét is elveszítette. Egy idő után másodszor is megnősült – Sándor Máriát vette feleségül –, és a kovácsmesteri cím mellé valamiféle állategészségügyi képesítést is sikerült megszereznie. Sajnálatos módon a fenti életeseményekre vonatkozó információk eléggé hiányosak, így ezek kapcsán nem is mindig lehet megállapítani, hogy a háború előtt vagy után került-e sor rájuk.

A háború kitörését követően Könczét ismét behívták; korábbi alakulatához, a 12. árkász zászlóaljhoz kellett bevonulnia. A csapattest történetéről meglehetősen keveset tudunk: mikor a Monarchia összeomlását követően a tisztikar magyar tagjai kb. 180 fő legénységgel kivonultak gyulafehérvári laktanyájukból, az irattárat nem vitték magukkal: egyrészt úgy vélték, csupán ideiglenesen kell elhagyniuk a várost, másrészt pedig a visszamaradó – feltehetőleg román nemzeti-ségű – bajtársaik vállalkoztak rá, hogy gondosan megőrzik az iratanyagot.²⁷ Azt tudjuk, hogy a 3/12. század, amelynek kötelékébe Köncze is tartozott, a mozgósítást követően az augusztus 8-ról 9-re virradó éjjelen vonult el a keleti frontra, azt viszont már nem, hogy pontosan hová osztották be a századot. Hobbey Gusztáv, aki a két háború között megírta a zászlóalj történetét, csak arra tér ki, hogy az 5/12. és 6/12. század – akárcsak a császári és királyi 2. és a magyar királyi 24. honvéd gyalogezred – a XII. (Nagyszebeni) hadtest kötelékében maradt, és hol közvetlenül a hadtestnek, hol pedig a 16. vagy 35. hadosztálynak rendelték alá őket.²⁸ (Az előbbi hadosztály egyik csapatteste éppen a brassói 2. gyalogezred volt, amely egy másik székely ezreddel – a székelyudvarhelyi 82. gyalogezreddel – alkotott egy dandárt.) „A századok a világháború valamennyi harcterein ott voltak – írja a zászlóalj katonáiról a már említett Hobbey –, s bár eredeti hivatásuk főleg a szárazföldi műszaki harc (robbantás, erődítés, aknaharc, várharc, víárok azaz Sappenarbeit, stb.) volt, mégis a szükséghídépítésen túl, az áthajózás és hadihídverés mesterei is voltak, különösen a kis folyókon

27 Hobbey Gusztáv: A 12. gyulafehérvári árkász zászlóalj. In Jacobi Ágost (szerk.): *Magyar műszaki parancsnokságok, csapatok és alakulatok a világháborúban*. Budapest, 1938, Közlekedési Nyomda K. F. T. kiadása, 283. p.

28 Hobbey: i. m. 284. p.

való átkelésnél. Előnyomulásnál az elővédnél voltak beosztva, megállásoknál állásépítés, támadásnál, vállalkozások végrehajtásánál az ellenséges akadályok robbantása, elhárítása és áthidalása volt a feladatuk, szóval mindenkor a harcoló gyalogság útját egyengették, s névtelen segítőtársai voltak annak a győzelem kivívásában. Nem egy esetben pedig – parancsra vagy anélkül – gyalogsági harcban is részt vettek, s ott is bebizonyították, hogy legények a gáton.²⁹

Köncze Józsefről csak annyit tudunk, hogy valamikor 1915 tavaszán megsebesült, és ez is csak arról a képeslapról derül ki, amelyet május 22-én írt Aradról, ahol a polgári leányiskolában berendezett tartalékkórházban lábadozott. (A Monarchia hadügyminisztériuma által kiadott *Veszteség lajstrom* csak a június 9-én megjelenő 191. számban hozta le a sebesülés hírért). Köncze háborús szereplését azonban nem sebesülése teszi emlékezetessé, hanem az a tény, hogy a hét katona közül ő volt az egyetlen, aki állítólag felvette a kapcsolatot egy elesett ellenséges tiszt családjával. Fia, Köncze Gyula egy 2006. március 15-én készült interjúbán a következőket mesélte erről: apja egy alkalommal olyan erős tűzbe került, hogy kénytelen volt egy elesett orosz tiszt holtteste mögött fedezéket keresni. A veszély elmúltával magához vette a tiszt kitüntetéseit, rendfokozati jelzéseit, zseboráját – egy szóval mindent, ami a halott zsebében volt. Valószínű, hogy Köncze egy vagy több levelet is találhatott, ugyanis a háború után állítólag írt az elesett orosz tiszt özvegyének, és azt is felajánlotta a nőnek, hogy szívesen eljuttatja neki néhai férje értéktárgyait. Fia szerint az özvegy azt válaszolta, hogy a polgárháborús állapotok miatt Oroszor-

A fotó, amelyet Köncze József az elesett orosz tiszt zsebében talált

szágban a posta meglehetősen megbízhatatlan, és felajánlotta apjának, hogy tartsa meg az említett tárgyakat, amelyek úgyis elvesznének, ha megpróbálná visszaküldeni őket. Mindössze annyit kért, hogy ne hadizsákmányként, hanem háborús emlékként tekintsen rájuk. 2016-ban, amikor Köncze Gyulával a már említett interjút készítettem, az orosz tiszt dolgaiból csupán egyetlen fénykép volt meg, amelynek a hátára cirill betűkkel egykor a következőket írták: *Szép emlékül aranyos és drága fiának a szeretett Sura anyától és Maria Polamari részéről. 1914. év, szeptember 3.*

Giró György

Giró György 1890-ben született Krizbán, a 106. házszám alatt, és 1910-ben lett húszéves. 1914-ben, a Monarchia hadba lépésekor valószínűleg már mögötte volt a katonai szolgálat, tartalékosnak számított. A háború kitörését követően a császári és királyi 2. gyalogezredhez kellett bevonulnia, és egy szüleinek címzett rövid leveléből, amelyet egy hazaküldött fénykép hátára írt, az is kiderül, hogy a 8. menetászólalj 3. századának katonájaként 1915. március 17-én Prágából indították el a harctér felé. Giróval kapcsolatban meglehetősen kevés adat maradt fenn, viszont egy másik barcasági katona, a zajzoni Jakab István részletes naplót hagyott hátra háborús élményeiről. Jakab ugyan nem tartalékos volt, hanem rendes katonai szolgálatát kellett letöltenie, azonban feljegyzései alapján némi fogalmat alkothatunk arról, mi történt a barcasági férfiakkal bevonulásuk és frontra kerülésük között. Jakabot 1915. március 15-én, egy hétfői napon sorozták be; amint írja, ebből az alkalomból a falu elöljárósága „egy asztalt rendezett” számukra, ahol mindenki egy tányér paprikást és egy üveg sört kapott. A besorozottnak május 14-én kellett bevonulniuk. Ennek az alkalomnak is megvolt a maga ceremóniája: az érintett fiatalok összegyűltek és nótaszóval, csoportosan járták végig a falut, majd ezt követően mentek be Brassóba, hogy jelentkezzenek a számukra kijelölt laktanyában. Itt mindössze két napig maradtak, hogy megvárják, míg minden behívott megérkezik: május 16-án Brassó, Kolozsvár, Budapest, Bécs útvonalon Prágába szállították őket, ahová a háború kitörését követően a közös 2. gyalogezred kiképzőkeretét áthelyezték. Jakab emlékei szerint körülbelül ötezren érkeztek meg a cseh fővárosba, ahol a magyar katonák nem voltak túl népszerűek: míg az állomásra a laktanyáig értek, ketten is megsérültek a közjük dobott sörösüvegektől.

A kiképzés május 28-tól július végéig, tehát körülbelül két hónapon át tartott (az alapkiképzés időtartama békeidőben is nyolc hét volt). Ezt követően Jakabot beosztották a 14. menetzászlóaljba, amelynek tagjai 1915. augusztus 30-án megkapták harctéri felszerelésüket, 31-én pedig útnak indították őket a harctér felé.³⁰ A seregtest története alapján tudjuk, hogy a 2. gyalogezred 1914. augusztus 12-én indult a frontra, augusztus 23-áról pedig fennmaradt egy fénykép, amely már az 1. menetszázadot ábrázolja, szintén a frontra indulás előtt. Giró levele szerint a 8. menetzászlóalj, melynek maga is tagja volt, 1915. március 17-én hagyta el Prágát, Jakabék pedig már a 14. menetzászlóaljat alkották. Mindebből az derül ki, hogy körülbelül egy év alatt – 1914 augusztusa és 1915 augusztusa között – mintegy tizennégy menetalakulatot irányítottak a fronton harcoló ezredhez az elszenvedett veszteségek pótlására. De térjünk vissza Giró Györgyhöz. Előfordulhat, hogy neki tartalékosként Jakabhoz képest jóval kevesebb időt kellett kiképzéssel töltenie, azonban valószínűleg ők is a frontra indulás előtt egy nappal kapták meg a felszerelésüket, és feltehetően az indulás napjának eseményei is ahhoz hasonlóan zajlottak, ahogyan azokat Jakab leírta. A reggeli készülődés után került sor az eskütételre – ez Jakab szerint az ő esetükben mindaddig elég nyomott hangulatban zajlott, míg a zenekar rá nem zendített egy magyar nótára –, aztán az alakulat kivonult a pályaudvarra, és beszálltak a számukra kijelölt vasúti kocsikba. Itt egy magyar tiszt még utoljára elbúcsúztatta a menetzászlóalj tagjait, akik háromszor éljent kiáltottak, majd a zenekar a „Szépen szól a kettősök bandája” című ezrednótát kezdte játszani, a vonat pedig lassan elindult, és maga mögött hagyta az állomást. Nem lehetett ez másképp Giróék indulásakor sem, azt leszámítva, hogy a fiatalembernek aznap még sikerült feladnia a már említett levelet, amelyet egy fénykép hátára írt. Íme a levél:

Tisztelt édes Szüleim,

Értesítem, hogy én jól vagyok, melyhez [hasonló] jó egészséget kívánok magiknak is a jóistentől, és értesítem, hogy mi éppen máma indulunk el a harctérre. Hogy merre megyünk, nem írhatom, mert nem szabad, és a pénzt

30 Bővebben lásd: Jakab István első világháborús naplója (szerkesztette és jegyzetekkel ellátta Magyarosi Sándor) https://nagyhaboru.blog.hu/2022/03/27/jakab_istvan_első_vilaghaborus_naploja (Utolsó letöltés: 2024. 10. 06.)

megkaptam, 10 koronát, azelőtt való nap. Jólesett, mert be tudtam vásárolni, amire szükségem is volt, és köszönöm a szívességet. Isten velük.

Tisztelettel, György. Csókolom mindnyájukat.

Prága, 1915. III. 17-én.

Egy hónap sem telt el a levél feladását követően, és Giró György már halott volt: a veszteségi adatbázisban 1915. április 11. szerepel az elhalálozás dátumaként. Az ezred történetében erről az időszakról a következőket olvashatjuk: „Egyhónapi pihenés után, 1915. február 11-én az ezred felváltotta az állásban levő 82. ezredet. De csak pár napig maradt abban a vonalban, mert már február 17-én észak felé tolták el, és február 19-éről 20-ára virradó éjjel pedig a 31. gyaloghadosztály csapatait váltotta fel Rozenek és Wojczin közötti állásaiban. Itten volt az ezred március, április havában és május elején. Kisebb átcsoportosításoktól eltekintve, különösebb esemény nem fordult elő.”³¹

Deák András

Deák András 1896. július 12-én született, és 1915. március 15-én, tizenkilenc éves korában sorozták be. Abban az interjúban, amelyet Murádin László 1958. október 27-én készített vele, úgy emlékszik, ugyanazon év júliusának 15. napján bevonult a brassói 24. honvéd gyalogezredhez, és egyetlen hónapnyi kiképzés után már ki is vezényelték a harctérre.³² Az interjú mintegy 43 évvel a felidézett események után készült; ennek fényében nem zárható ki teljesen, hogy a férfi néhány hetet tévedett, az azonban biztosan kijelenthető, hogy 1915 szeptemberében-októberében már valóban a harctéren volt.

Ebben az időszakban a Monarchia hadseregének helyzete a keleti fronton különösen jól alakult: a május 2-i gorlicei áttörést követően az oroszok kénytelenek voltak feladni kárpáti állásaikat, majd a további hadműveletek szeptember derekára a Riga és a román határ közötti képzelt vonalig³³ szorították vissza őket. Itt azonban sikerült megvet-

31 Nyáry: i. m. 14. p.

32 Az említett interjút az ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézetének Dialektológiai Archívumában őrzik.

33 Egészen pontosan a Riga–Dünaburg–Baranovicsi–Pinszk–Dubno–Tarnopol–Csernovitz vonalról van szó.

niük a lábukat: a felek beásták magukat, a mozgó háború véget ért.³⁴ A 24. gyalogezredet ebben az időszakban a mai Nyugat-Ukrajna területén, a Szeret folyó vidékén találjuk: szeptember 22-én Seredyncére³⁵ vonultak, hogy a közös 23. gyalogezredet felváltsák azon a szakaszon, ahol a későbbiek folyamán Deák is fogságba esett. Az új állás Hladky és Vorobiovka községek mellett húzódott, és vonala majdnem derékszögben tört meg. Az ezredtörténet szerint egyike volt a legrosszabb állásoknak, amellyel a csapattest katonáinak mindaddig dolga akadt.³⁶ Az ellenség szeptember 26-án és 27-én is támadást kísérelt meg az itt védekező huszonnégyesek ellen, amely során az orosz gyalogosok helyenként a drótakadályokig is eljutottak, végül azonban a védők géppuskái lekaszálták őket.³⁷ A honvédek a harcok közti nyugodtabb időszakokban a védelem megerősítésén dolgoztak: összekötő árkokat, farkasvermeket építettek, és helyenként hat-nyolcszoros drótakadályt húztak a mellvéd elé.³⁸ A következő támadásra, amely főként a III. zászlóalj ellen irányult, október 7-én került sor. Az ezred ugyan tudomást szerzett arról, hogy az oroszok támadni fognak, de csak annyit tehettek, hogy az ellenség anyagi és számbeli fölénye ellenére is felveszik a harcot.

Az oroszok tüzérségi előkészítése reggel hatkor vette kezdetét – állítólag közel negyven löveg lőtte a huszonnégyesek vonalát –, délelőtt tíz körül pedig már azt jelentették, hogy az ellenséges gyalogság egyenként előre gyülekezik. Annak ellenére, hogy a honvédek tüzérsége is hevesen lőtte a gyülekezési helyeket, az oroszok több hullámban, irtózatos veszteségeket szenvedve törtek előre az árkokig. 17 órára elérték a III. zászlóalj drótakadályait, amelyeket tüzérségük addigra már sikeresen szétrombolt, és egy órával később betörték a magyarok által védett állásokba. Ahogy Deák András meséli, „...az orosz olyan nagy támadást tölt, a tüzérségivel úgy összevert münköt, hogy alig maradtunk egy páran.

34 Baja Benedek – Pilch Jenő – Lukinich Imre – Zilahy Lajos (szerk.): *Hadifogoly magyarok története 2. kötet*. Budapest, 1930, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat kiadása, 30. p.

35 Település a mai Ukrajna Ternopili területén. Ukrán neve Seredynsti.

36 Hlyadky és Vorobivka települések a mai Ukrajna Ternopili területén.

37 Bíró Lajos – Antal Áron – Nemesdy Ernő: *A volt m. kir. brassói 24. honvéd gyalogezred, népfőlkelő gyalogezred és pótzászlóalj története*. Székelyudvarhely, 1943, ifj. Dr. Jodál Gábor könyvnyomdája, 54. p.

38 Ajtay: i. m. 141. p.

S akkor a 10. századnál a frontot átalították, s münköt bekerítették.” A tüzéségi tűz megrongálta a telefonvezetékeket – így megszűnt minden összeköttetés –, Hladky község épületei pedig lángokban álltak, de a 10. századból életben maradt harminchét ember, a századparancsnok, Csánky főhadnagy vezetésével, még így, magára hagyatva is megpróbálta felvenni a harcot az ellenséggel. A véres kézitusába torkolló küzdelem hajnali 3 körül tartott. Mikor a hadosztály végül elrendelte a visszavonulást, a zászlóaljából mindössze negyvenöt ember volt életben: a többiek meghaltak vagy fogságba estek.³⁹ (Az első világháború idején egy hadilétszámra emelt zászlóalj 1400-1500 főt számlált. A 24. gyalogezred III. zászlóaljának létszáma – tekintve, hogy huzamosabb ideig vettek részt harcban – ennél lényegesen kevesebb lehetett, azonban a veszteségek így is rendkívül súlyosak voltak.) A nagy áldozatokkal járó küzdelem semmiféle jelentős eredménnyel nem járt: az ezred megmaradt részei másnap két német századdal megerősítve sikeres ellentámadást hajtottak végre a betörés felszámolására, amely elől az oroszok eredeti állásaikba vonultak vissza.⁴⁰

Arról, hogy mi történt mindazokkal, akik fogságba estek, a Deák Andrással készített interjúból értesülhetünk. Deák arra nem tér ki, hogy mennyien lehettek, mindössze arról számol be, hogy Kijevig gyalog mentek – azaz a fogságba esés helyétől számítva valamivel kevesebb mint ötszáz kilométert kellett gyalogolniuk. Kijevben négy nap megfigyelés után bevagonírozták a foglyokat – minden vagonba ötvenkét embert –, és átszállították őket az Asztraháni területre, a Kaszpi-tenger partjára, egy meg nem nevezett fogolytáborba. Erre az időszakra vonatkozóan semmi másról nem történik említés; az interjú azzal folytatódik, hogy 1916. február 15-én felajánlották a magyaroknak, hogy mindazok, akik szeretnének dolgozni, elhagyhatják a táborot. Az önként jelentkezőket kiválogatták, majd az Észak-Kaukázus területén fekvő Sztavropoli kormányzóságba szállították őket, ahol parasztgazdaságokba kerültek. A munkára vezénylésből – amellet, hogy megszábadultak a táborok kegyetlenkedő őreitől – a foglyoknak egyéb előnye is származott: a két világháború között a témát feldolgozó egyik legjelentősebb kiadvány szerzői szerint „[t]étlenségre kárhozott hadifogoly

39 Bíró et al.: i. m. 35–36. p.; Ajtay: i. m. 141. p.

40 Bíró et al.: i. m. 36. p.

legénységünknek lelki szükséglet volt a munka, mely a teljes lelki felörlődéstől mentette meg őket. Nem utolsó következménye volt a munkára való menetelnek az sem, hogy embereink lassanként elsajátították az orosz nyelvet, ami az idők folyamán nagy előnyükre szolgált.⁴¹

1917-ben Oroszországban forradalom tört ki, és 1918 tavaszán egyre gyakoribbá váltak azok a híresztelések, hogy a hadifoglyok szabadon mehetnek, amerre akarnak. Deák András ekkor indult először haza, azonban 1921-ig, míg végül valóban hazaért, összesen ötször kellett nekivágnia az útnak. Az első kísérlet során mintegy 100-200 kilométert tett meg, ám ekkor, mivel a vonat elérte az éppen zajló polgárháború egyik hadszínterét, a további utazás lehetetlenné vált. A vörösök hátában levő foglyok újra lágerbe kerültek, mígnem két hét után Deák meggyőzte Lőrincz György nevű, szintén Krizbáról származó fogolytársát, hogy ne tengődjenek tovább a nyomorúságos táborkörülmények között, hanem térjenek vissza a gazdához, akinél korábban dolgoztak.

A következő hazatérési kísérletre 1918. augusztus 15-én került sor. Ezúttal Deákék egy Szirmai/Szirmay Jenő nevű, szintén hadifogoly, egykori újságíró biztatására indultak el, aki azt állította, hogy szabad az út, lehet hazamenni. A híresztelés most is hamisnak bizonyult: Armavir környékén – a város a Kaukázus előterében, a Krasznodari határterületen fekszik – a térségben tartózkodó fehér erők tüzésége lőni kezdte a főként nyitott kocsikból álló, emberekkel telezsúfolt szerelvényt, amelyen Deákék is utaztak. Hősünknek nem maradt más választása, minthogy önként bevonuljon az armaviri táborba, ahol mintegy kétezer főnyi hadifogoly tartózkodhatott. Deák emlékei szerint egy-két hétnyi várakozás után egyértelművé vált számukra, hogy ezúttal sem tudnak tovább menni, úgyhogy ismét visszatértek a gazdához, akihez eredetileg kerültek.

1919 januárjában községük a fehérek – Deák megnevezésével élve: az úri párt – ellenőrzése alá került, akik nagy meglepetéssel tapasztalták, hogy a helyieken kívül hetvenöt hadifogoly is tartózkodik a településen. Mivel semmi kifogásuk nem volt az ellen, hogy hazaengedjék őket, egy ezredes – valószínűleg a községet megszálló erők parancsnoka – mindannyiukat ellátta a szükséges papírokkal, aztán elbocsátot-

ta őket. Deákék 50-60 kilométerrel jutottak távolabbra, mint korábban bármikor, de végül egy kozák alakulat, amellyel kapcsolatban nem derül ki, hogy a fehérek vagy vörösök oldalán harcolt-e, a menlevelek ellenére ismét egy táborba kísérte a hányattatott sorsú foglyokat. A táborban tifuszbírávány tört ki, ami az újonnan jötteket sem kímélte: mintegy ötvenen közülük belehaltak a betegségbe. Azoknak is hihetetlen nehézségekkel kellett szembenézniük, akiknek a szervezete végül leküzdötte a kórt: fekvőhelyük csupasz deszkáin hátuk-faruk gyakran kisebesedett, míg gyógyulásuk érdekében feküdniük kellett.

A tifuszt Deák is elkapta; körülbelül két hónapba telt, míg kilábalt a betegségből. Ezt követően egy oroszországi németnél vállalt munkát: az volt a feladata, hogy két lóval a Kubán folyó partjáról tűzifát fuvarozzon egy meg nem nevezett város házához, amiért cserébe havi száz rubel fizetést kapott (hogy ebbe a táborparancsnok is beleegyezzen, a németnek további száz rubelt kellett fizetnie). Deák 1919 novemberéig dolgozott itt. Ekkor adták hírül, hogy Erdélyt már Romániához csatolták, és hogy mindazokat, akik Romániába kívánnak visszatérni, tengeri úton fogják hazaszállítani. Ehhez a foglyoknak az ugyancsak a Krasznodari határegyenleten fekvő Novorosszijszkba kellett menniük (a város a Fekete-tenger egyik legnagyobb kikötőjének számított). Az erdélyiek együtt utaztak a kikötővárosba, azonban ezúttal sem volt szerencsájük: az ottani láger annyira tele volt, hogy csak az udvaron kaptak helyet. Miután három hétig a szabadban aludtak, de a hajóról még mindig nem volt semmi hír, Deák úgy döntött, nem vár tovább, és ismét visszamegy ahhoz a gazdához, akihez fogságba esését követően került. Érkezésével nagy meglepetést okozott, a férfi ugyanis azt hitte, már régen hazatért, de újra befogadta a csontra soványodott hadifoglyot. Deák egészen 1921 júniusáig maradt nála, és csak akkor indult haza, mikor a fehérek fölött győzedelmeskedő vörösök kihírdették: hazaszállítják az országban rekedt hadifoglyokat. Ezúttal a hír igaznak bizonyult: Novorosszijszkban az amerikai vöröskereszt ruhával látta el őket, és a várva várt hajó is megérkezett. Az út – mivel Isztambul érintésével áthajóztak a Földközi-tengerre – nyolc napon és nyolc éjszakán át tartott, és Trieszt kikötőjében ért véget, ahol a hazatérőket minden érintett ország részéről egy-egy kiküldött várta. Az erdélyieket innen Bécsbe irányították, ahol még városnézésre is elvitték őket: „...vót egy őrmestör, aki jól tudott magyarul – emlékezett Deák –, az münköt a városban villamossal

möghordozott, mögmútatott mindön épületöt. Mögmútatta a királyi palotát, mög őfelséginek a szobrát.” Bécsből Deákék Pozsony, majd Kárpátalja felé mentek tovább, végül pedig Halminál léptek Románia területére. Nem teljesen világos, hogy miért ezen az úton szállították őket, de az útvonalválasztás alapján olybá tűnik, mintha a repatriálásban érintett hatóságok nem szerették volna, hogy a hadifoglyok magyar területen haladjanak át. Miután átlépték a csehszlovák–román határt, a foglyok egy Szatmárnémetiben felállított táborba kerültek, ahol tizenöt napig megfigyelés alatt tartották őket. „De ennyi üdö alatt... – idézi fel Deák –, négy álló esztendeig nem es tudtam írni levelet. Se idehazunnótt nem kaptam, se én onnan nem írtam. Már a szüleim azt gondolták, hogy már rég halott vagyok. Onnót a lágerből se írtam azétt, hogy [ha] már négy évig nem tudtam írni, hogy lepiem mög a szüleimöt, mikor hazamegyek.” Végül a korábban már említett falubelijével, Lőrincz Györggyel és két hosszúfalusi fogolytársukkal indultak el Brassó felé, a sors azonban még egyszer utoljára megréfalta őket: túlmentek a Krizbához legközelebb eső földvári állomáson, és csak Botfalunál szálltak le a vonatról. Így még jó tizenöt kilométert kellett gyalogolniuk, hogy hat viszontagságos év után végre hazaérjenek.

Fazakas István

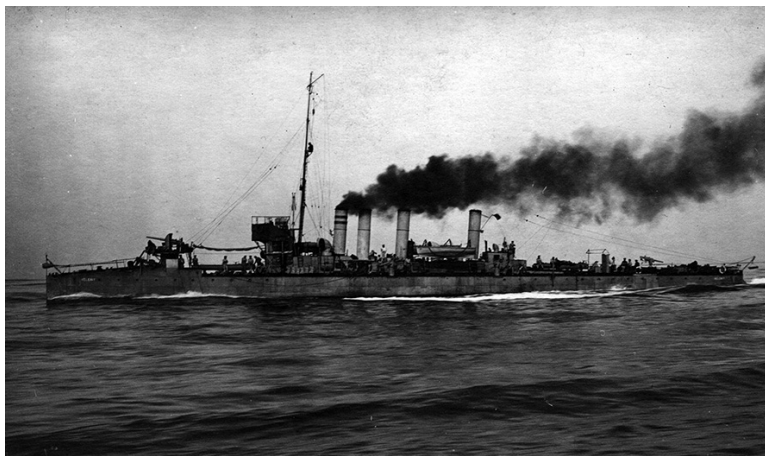
Fazakas István 1897. szeptember 22-én született, és feltehetően 18 éves korában – tehát 1915-ben – jelentkezett az osztrák–magyar haditengerészetbe Dezső György nevű, szintén krizbai születésű unokatestvérével együtt. Valószínűleg az adott korban sem volt mindennapos dolog, hogy valaki egy Brassó környéki faluból tengerésznek álljon, de talán annyira szokatlanak se számított, mint amennyire mai szemmel annak tűnik. A szárazföldi ezredekkel ellentétben a császári és királyi haditengerészetnek nem volt meghatározott sorozási körzete: a birodalom egész területéről toboroztak, és sokan önként, kalandvágyból döntöttek úgy, hogy a hadiflottánál töltik le kötelező katonai szolgálatukat. Ennek következtében a személyi állományban a Monarchia minden nemzetét meg lehetett találni.⁴² Legtöbben a horvátok voltak, utánuk sorrendben a németek, az olaszok, a magyarok, a csehek és a

42 Győri Lajos: *A Császári és Királyi Haditengerészet békében és háborúban*. Debrecen, 1935, Nagy Károly és Társai grafikai műintézete, 51. p.

szlovének következtek. 1913-ban a legénységnek 20,4 százaléka (1111 fő), a tisztikarnak pedig 17 százaléka volt magyar. A nemzetiségek között egyfajta nem hivatalos munkamegosztás is kialakult: a magyarok például főként a közepes lövegeket és a géppuskákat kezelték.⁴³

Az újoncoknak Polába kellett bevonulniuk, ahol előbb négyhetes szárazföldi kiképzésen vettek részt, ezt követően pedig a részben szárazföldi épületekben, részben pedig a part melletti régi hajókon elhelyezett tizenhétféle különleges kiképző század valamelyikéhez kerültek. A kiképzésnek ez a része 3 hónaptól 6 hónapig tartott, és arra szolgált, hogy a leendő tengerészek a hajókon végzendő különféle feladatokat elsajátítsák. Jól érzékelteti a szárazföldi haderővel szembeni különbséget az is, hogy a hajókon minden parancsot kürtjelekkel adtak a legénység tudtára, amelyeket a fedélközben síppal továbbítottak. Az osztrák–magyar haditengerészetben használatos 308 kürtjelet minden embernek ismerni kellett.⁴⁴

Fazakas Istvánról tudjuk, hogy a kiképzést követően az *SMS Velebit* nevű rombolóra került. Ebből a típusból – vagyis a Huszár-osztályba

Fazakas István hajója, az SMS Velebit romboló

43 Sipos Péter: Horthy Miklós az I. világháborúban. *Történelmi Szemle*, 35. évf. (1993), 1–2. sz. 81. p.

44 Győri: i. m. 55. p.

tartozó rombolóból – a Monarchia összesen 14 egységgel rendelkezett az első világháború alatt. A 67 m hosszúságú és 6,26 m széles hajón 4 tiszt és 61 matróz szolgált. Fegyverzetét egy, az orrban elhelyezett 7 cm/L44 gorstüzelő löveg, öt darab 7 cm/L30 löveg, valamint két 45 cm-es torpedóvetőcső alkotta. A különféle hadihajók tervezésekor – mivel főként a gépeknek és a fegyverzetnek kellett a hely – az emberi tényező másodlagos szerepet játszott, és ez az elv a tengeralattjárókon, illetve a kisméretű rombolókon igen hangsúlyosan érvényesült. Abban viszont a flotta minden egysége hasonlított egymáshoz, hogy a legénység élete pontosan meghatározott napirend szerint zajlott, amely az egyes hajók működtetése és a gyakorlatozás mellett azok tisztán tartását, illetve a fegyverzet karbantartását foglalta magában. A tengeri hadviseléssel foglalkozó történészek szerint a Monarchia haditengerészeinek kiképzése igen magas szintű volt: a legénység hozzáértése fontos szerepet játszott abban, hogy a hajók gyorsak voltak, ágyúik pedig többnyire még hatótávolságuk peremén is meglehetősen pontosnak bizonyultak. A haditengerészeket szokványos feladataik mellett szárazföldi harcra is kiképezték: a hajók tisztikara és legénysége heti egy alkalommal teljes felszereléssel – ebbe ágyúk is beletartoztak – partra szállt gyakorlatozni. A kiképzés egy partvidék esetleges megszállása céljából történt; a hajó tisztjei ennek megfelelően a szárazföldi haderő gyalogysági és tüzérségi előírásai szerint vezették a gyakorlatot.⁴⁵

Ahhoz, hogy megérthessük, Fazakas István minek volt a részese a világháború alatt, egyrészt azt kell megnéznünk, hogy a hajótípust, amelybe az *SMS Velebit* is tartozott, milyen feladatokra szánták, másrészt pedig át kell tekintenünk, hogy az osztrák–magyar hadiflotta milyen harcokban vett részt a háború folyamán. A Velebit, mint már volt szó róla, a rombolók típusába tartozott. Ezeket a gyors, viszonylag kis méretű hadihajókat a 19. század végén, a 20. század elején arra tervezték, hogy a nagyobb egységeket biztosítsák a torpedónaszádok és tengeralattjárók ellen. A tengeri felderítés, illetve az ellenfél rombolóival való harc szintén rájuk hárult, ugyanakkor maguk is kilőhettek torpedókat az ellenséges cirkálók vagy csatahajók elpusztítására. Az osztrák–magyar rombolók feladatköre az első világháború idején ennél némileg szélesebb volt.

A Monarchia haditengerészete már a háború kitörésekor meglehetősen sajátos helyzetbe került: Olaszország – a haditengerészeti együttműködést is felmondva – a semlegesség mellett döntött. Ezzel az osztrák–magyar hadihajók számára megszűnt az esetleges Földközi-tengeri tevékenység lehetősége, ugyanis ahhoz, hogy saját bázisaiktól ilyen távolságban működhessenek, olasz kikötőkben kellett volna fűtőanyagot vételezniük. (Sok esélyük, tegyük hozzá, amúgy sem lett volna a jelentős erőfölényben lévő francia és angol hadiflotta ellen.) Végül 1915. május 23-án az olaszok is hadat üzentek a Monarchiának. A császári és királyi flotta mozgástere így tehát gyakorlatilag az Adriára korlátozódott, fő feladata pedig a saját partok védelme lett. Az osztrák–magyar hadihajók természetesen különféle egyéb akciókban is részt vettek, a flotta teljes ereje azonban mindössze két alkalommal – 1915 májusában és 1918 júniusában – futott ki támadó hadműveletre. A közbeeső időszakban az ellenséges partok ellen indított rajtaütések végrehajtása, a tengerészeti repülőgépek akcióinak támogatása, valamint az otrantói tengerzár ellen indított kisebb támadások végrehajtása főként a könnyű egységekre – gyorscirkálókra, rombolókra, stb. – hárult.⁴⁶

A leglátványosabb tengeri összecsapás, amelyben a *Velebit* tengerészeként valószínűleg Fazakas István is részt vehetett, az otrantói tengerzár ellen indított egyik támadás során bontakozott ki. Ahhoz, hogy megérthessük, miről is van szó, érdemes bővebben is kitérnünk az említett támadás tágabb kontextusára. Az angolokhoz és a franciákhoz képest gyengébb flottával rendelkező Németország már viszonylag korán úgy döntött, hogy ellenfelei kereskedelmi hajózása ellen tengeralattjáró-háborút indít, amelynek súlypontja 1915 második felétől a Földközi-tengerre helyeződött át. A német tengeralattjárók úgy érhatték el a legkönnyebben a számukra kijelölt célterületet, ha osztrák–magyar kikötőket használtak bázisul. Az első kisebb méretű német búvárhajók 1915-ben szétszedve, vasúton érkeztek Polába; ezek hatósugara még annyira kicsi volt, hogy többnyire egy-egy felszíni egység vontatta őket annak a zónának a közelébe, ahol tevékenységüket kifejtették. 1917-re már 48 tengeralattjáróról tudunk a térségben (ebből 32 volt német és 14 osztrák–magyar); eredményességükről mi sem tanúskodik jobban, mint az, hogy a háború időtartama alatt az antant teljes hajóvesztésé-

gének kb. 26 százalékát a Földközi-tengeren elsüllyesztett több mint 1400 hajó tette ki (a Monarchia 27 tengeralattjárójának összesen 131 ellenséges hajó – főként szállítógőzös – esett áldozatul.⁴⁷

Mivel a tengeralattjárók az Otrantói-szoroson át jutottak ki a Földközi-tengerre, az antant haditengerészeti vezetése már 1915 őszétől úgy döntött, hogy lezárja ezt a mintegy 57 km széles és 120 km hosszú víziutat. A döntés értelmében 1916 végéig megközelítőleg 120 halászhajó érkezett az olasz kikötőkbe. Ezek egy részét a franciák biztosították, a többit pedig a britek Norvégiától, Spanyolországtól és az Egyesült Államoktól vásárolták. A tengerzár tulajdonképpen úgy működött, hogy a szorosban egyszerre hat ilyen (valamelyest felfegyverzett) halászhajó haladt lassú menetben, egymást követve, nyugatról keletre, és mindegyik egy-egy, közel 1000 méter hosszú, 20 (később 40) m mélyre nyúló, jelzőberendezésekkel és érintőaknákkal is ellátott drótkötélhálót vontatott maga után. A halászhajók védelmét a közeli kikötőkben készenlétben álló, valamint a szorosban járőröző cirkálók, rombolók és víziparancsnokok látták el. 1916-ban a Földközi-tenger és az Égei-tenger partvidékén az otrantói zár volt az antant legfontosabb hadművelete, és 1917. május 15-én az egyik ellene indított támadásból bontakozott ki az Adrián vívott legjelentősebb ütközet is.⁴⁸ A *Velebit* és Fazakas István szempontjából azonban inkább a második otrantói ütközetet érdemes megemlítenünk, amelyre 1916. december 22–23-án került sor. Az összecsapásban a *Dinara*, a *Réka*, a Scharfschütze és a *Velebit* rombolók vettek részt. Az volt a feladatuk, hogy megkönnyítsék az *U-52-es* és az *U-38-as* német tengeralattjárók visszatérését a Földközi-tengerről (ilyen jellegű feladatok elvégzésére általában cirkálókat szoktak alkalmazni – tulajdonképpen erre is tervezték őket –, a háborús körülmények hatására azonban ez is a rombolókra hárult).⁴⁹

47 Csonkaréti Károly: Az Osztrák–Magyar Monarchia haditengerészetének hadműveletei az első világháborúban. Összesítések, táblázatok. In *Hadtörténelmi Közlemények*, 1992. 4. sz. 147. p.

48 Csonkaréti Károly: Az Osztrák–Magyar Monarchia haditengerészetének hadműveletei az első világháborúban 1916–1917. In *Hadtörténelmi Közlemények*, 1989. 1. sz. 61. p.; Sipos: i. m. 85. p.

49 Az Osztrák–Magyar Monarchia Huszár-osztályú rombolói (szerző nélkül). <https://militaria.hu/digitalis-hadtortenelem-hadtorteneti-oktatasi-csomagok-iskolak-szamara/elso-vilaghaboru-tortenete/elso-vilaghaboru-tortenete-fegyverzet-had-felszerelés/az-osztrak-magyar-monarchia-romboloi> (Utolsó letöltés: 2024. 10. 06.)

A hadihajók dél körül futottak ki Cattaro/Kotor kikötőjéből, és 18 óra előtt áthatolhatatlan ködbe kerültek. A zárat működtető első két egységet 21 óra 18 perckor látták meg, és 21 óra 30 perckor nyitottak tüzet rájuk. A halászhajók elengedték a hálóikat, és viszonozták a tüzet, de egyikük percekben belül találatot kapott, és süllyedni kezdett, 21 óra 40 perckor pedig a másik is elsüllyedt. Eközben a *Scharfschütze* az északon látott fények irányába fordult. A *Réka* követte, de a *Velebit* és a *Dinara* már nem tudott felzárkózni a másik két rombolóhoz. 21 óra 37 perckor észak-északnyugaton újabb fényjeleket észleltek: ezek hat francia rombolótól származtak, amelyek mindenáron meg akarták akadályozni, hogy az osztrák–magyar egységek visszajussanak Cattaro kikötőjébe. Csonkaréti Károly így írja le az ütközetet, amely 21 óra 40 perckor vette kezdetét: „A rombolók közelharcot vívtak, s a sötétséget időnként felvillanó fényszórók sugárnyalábjai tették még áthatolhatatlanabbá. A kémény- és lőporfüstben [a felek] nem látták a találatokat, sőt a parancsnokok már az ellenséget sem tudták megkülönböztetni a baráttól.”⁵⁰ A sötétben egymás mellett elszáguldó rombolókat sokszor csak az általuk kibocsátott füstől lehetett megismerni – az osztrák–magyar egységek köszén-, a francia rombolók olajtüzelésűek voltak –, és a zűrzavarhoz az is hozzájárult, hogy a hajóknak – az ellenséges torpedókat elkerülendő – időnként hirtelen fordulatokat kellett végrehajtaniuk. A francia Protêt parancsnoka egy adott pillanatban úgy érezte, hogy ellenség és barát egyaránt az ő hajóját lövi, és bizonyos értelemben nem is járt messze az igazságtól: az ütközet folyamán ugyanis tényleg előfordult, hogy a Riviére tévedésből a baráti halászgöcsökre is tüzelt.

A Csonkaréti által idézett források szerint a *Scharfschütze* 21 óra 58 perckor siklott át az ellenséges hajók között. Mögötte a sűrű lőporfüstből időnként kibontakozó *Réka* torkolattüzei villogtak, és a romboló parancsnoka azt is látta, amint a *Dinara* és a Riviére mintegy 100 méternyi távolságból felveszi egymással a harcot. Az előbbi nyugat felé fordulva elszakadt a társaitól, és többé már nem is találta meg a többieket. A *Velebit* 22 óra körül utolérte a csoportot, a mögötte közeledő árnyékról azonban gyorsan kiderült, hogy nem a *Dinara*, mint

50 Csonkaréti 1989, 64. p.

ahogy eleinte hitték. A barátinak vélt francia hadihajó felkapcsolta a fényszóróját, és előbb egy torpedóval próbálta megsemmisíteni ellenfelét, majd le akarta gázolni a *Velebitet*, de a hajó egyik magyar lövegkezelője kilőtte a franciák fényszóróját.

Az akciót követően úgy tűnt, az osztrák–magyar csoportnak sikerült leráznia üldözőit, 23 óra előtt néhány perccel azonban egy másik francia romboló, a *Casque* ismét utolérte őket. A már idézett szemtanú szerint a francia egység a *Réka* mögött 50 méternyire száguldott tova, miközben két torpedója – részben a *Velebit* feléje irányzott fényszórója miatt – célt tévesztett. Az osztrák–magyar rombolók körülbelül százméternyi távolságból nyitottak tüzet a hirtelen előbukkanó francia hajóra, ez azonban hihetetlen sebességgel eltűnt a szemük elől. Ezt követően a három romboló zavartalanul folytatta útját, bár a franciák kódolt rádióforgalmát hallgatva az volt az érzésük, hogy bekerítették őket. A valóságban a közöttük korábban átrohanó *Casque* volt az utolsó francia egység, ami rájuk támadt, és mivel az összecsapás során két kazánja is megsérült, ez a romboló sem volt már képes folytatni a harcot. (Később a franciák segítségére siető olasz–brit kötelék egyik tagja, az *Abba* cirkáló is belefutott, akárcsak egy másik rombolóba; az utóbbit az ütközést követően vontatókötélre kellett venni.) Az osztrák–magyar rombolócsoporthoz ezzel szemben elérte a kitűzött célt: a két német tengeralattjáró sértetlenül futott be a kikötőbe. Bár egyikük, az *U-38-as* a Földközi-tengerről visszatérve beleakadt egy hálóba, a rombolók támadását követően a halászgőzösöknek már nem volt idejük a német búvárhajóval foglalkozni: egyszerűen leoldották hálójukat, és Valonába menekültek.⁵¹

A *Velebit* számos további akcióban is részt vett a háború folyamán. 1917. szeptember 29-én például annak a négy rombolóból és négy torpedónaszádból álló csoportnak a részeként hagyta el Pola kikötőjét, amelynek aznap a Ferrarát bombázó négy vízirepülőgépet kellett biztosítania. Az osztrák–magyar hajók ezúttal egy olasz rombolócsoporthoz találkoztak össze, amely szintén nyolc egységet számlált. Az ellenfelek 3000 méterről nyitottak tüzet egymásra, majd a köztük levő távolság fokozatosan 2000 méterre csökkent. A küzdelem során az olaszok vezérhajója találatot kapott, és ki kellett állnia a tűzvonalból,

51 Csonkaréti 1989, 63–66. p.

mire a többiek is abbahagyták a harcot. Az osztrák–magyar hajók közül kettőnek az antennáit érték találatok, a *Velebiten* pedig tűz ütött ki, és a kormány is felmondta a szolgálatot, úgyhogy a *Steiner* nevű rombolónak vontatókötéltre kellett vennie. Látna, hogy a sérült társát vontató *Steiner* némileg lemaradt a többiektől, két olasz romboló visszatért, és mintegy ezer méterre megközelítette a két osztrák–magyar egységet, azonban mikor ezek – több torpedónaszáddal egyetemben – tüzet nyitottak rájuk, inkább visszafordultak, bár közben még viszonzták a tüzet.⁵²

Amint a fenti esetekből is látható, a Monarchia rombolói meglehetősen aktívak voltak a háború ideje alatt. A Veperdi András által összegyűjtött adatokból tudjuk, hogy a *Velebit* vadászott ellenséges tengeralattjárókra, keresett aknát, vontatott saját tengeralattjárót egyik kikötőből a másikba, konvojokat kísért, légitámadást biztosított, és olasz szárazföldi célpontok ellen is hajtott végre támadásokat.⁵³ Azt, hogy Fazakas István mennyi időn át szolgált a rombolón, aligha lehet pontosan megállapítani, de mivel állítólag már 18 évesen – azaz 1915-ben – jelentkezett haditengerésznek, az 1916-os és 1917-es eseményeket szinte biztosan a hajó legénységének tagjaként élte meg. Lánya, Fehér (szül. Fazakas) Ida egy vele készült interjúban így emlékezett arra, amit apja háborús kalandjairól mesélt: „Hogy a harc hogy mőnt, nem tudom. Me’, azt mondja [apám], sokszor így a hajót célozták, bombázták, vagy hogy... nem bombázásnak mondják. De lőttek ők ős szömbe.” Bár első pillantásra nem teljesen egyértelmű, az idézett szövegrész mégis tengeri, hajók között zajló összecsapásokra vonatkozik, ugyanis az interjú egy másik részében egy olyan esetről is történik említés, mikor a *Velebit* repülőtémadást kapott, és ebben az esetben az interjúalany nem a bombázás kifejezést használja. Az utóbbi esetre valószínűleg Polában kerülhetett sor: az olaszok a háború alatt 41

52 Csonkaréti Károly: Az Osztrák–Magyar Monarchia haditengerészetének hadműveletei az első világháborúban 1917–1918. In *Hadtörténelmi Közlemények*, 1991. 4. sz. 62. p.

53 Veperdi András: Fejezetek a cs. és kir. rombolók világháborús tevékenységéből. *Hajózástörténelmi Közlemények (internetes folyóirat)*, 2006. 2. sz. (<https://kriegsmarine.hu/hk/va00601.html>) (Utolsó letöltés: 2024. 10. 06.).
Uő: Az Osztrák–Magyar Flotta rombolói (<https://www.mateinfo.hu/oldmate/rombolok.pdf>) (Utolsó letöltés: 2024. 10. 06.).

nagyobb légitámadást intéztek a kikötő ellen, amelyekben összesen 391 repülőgép vett részt.⁵⁴

A háború utolsó éve kapcsán két olyan eseményt kell megemlítenünk, amely nagy fontossággal bírt a flotta vonatkozásában. Ezek egyike a rövid életű cattarói matrózlázadás volt, amely 1918. február 1-jén robbant ki. Hogy ez a *Velebitet* hogyan érintette, nem tudni, azonban az állandó bevetéseket teljesítő kiscirkálók, torpedórombolók és torpedónaszádok legénysége eleve sokkal kevésbé volt elégedetlen helyzetével, mint a kikötőkben rostokló nagyobb hajókon szolgáló bajtársaik.⁵⁵ A másik fontos esemény a Korfu-hadművelet volt, amely az otrantói tengerzár felszámolására irányult, és június 8–11. között kellett volna lezajlania. A tervezett hadművelet, amelynek részeként a *Tegetthoff* és a *Szent István* csatahajók június 9-én este, hat torpedónaszád és a *Velebit* kíséretében hagyták el Pola kikötőjét, a *Szent István* megtorpedózása és elsüllyedése miatt vált ismertté.⁵⁶ Fazakas azonban ekkor már valószínűleg nem volt a *Velebiten*: lánya elmondása szerint a háború utolsó hat hónapja alatt – azaz körülbelül 1918 áprilisától vagy májusától októberig – egy zöldségeskertben dolgozott, ahová azért helyezték át a rombolóról, mert értett a földműveléshez. Erről az időszakról csak annyit tudni, hogy összebarátkozott a kert szomszédságában lakó olasz nemzetiségű rendőr két gyerekével, akiktől valamelyest olaszul is megtanult. Egy idő után a rendőr felesége neki is küldött az ételekből, amelyeket családjának főzött, ő pedig a kertben termő zöldségekkel hálálta meg a gesztust. A kikötővárosban ekkoriban már meglehetősen szűkös volt az élelmiszer: Fazakas háborús emlékeit felidézve gyakran emlegette, hogy egy-egy gabonaszállító teherhajó kirakodását követően még az előkelő hölgyek sem szégyellték a retiküljükbe összegyűjteni a rakparton szétszóródott kukoricaszemeket.⁵⁷

1918 októberében a Monarchia haditengerészete számára véget ért a háború, de a matrózok az engedelmesség megtagadásával már azt megelőzően kierőszakolták a leszerelés elfogadását, hogy a fegyverszü-

54 Kaiser Ferenc: A Császári és Királyi Haditengerészet „csatahajói” az első világháborúban. *Aetas*, 2014. 3. sz. 54. p.

55 Kaiser: i. m. 55. p.

56 Bővebben lásd: Krámlí, Mihály: A Szent István csatahajó elsüllyesztése (1918. június 10.). *Honvédségi Szemle*, 2008. 5. sz. 116–127. p.

57 Fehér Ida interjú.

netet formálisan megkötötték volna. A tisztekkel folytatott tárgyalásokhoz bizottságokat hoztak létre, és a későbbiek folyamán hazaszállításukról is nemzeti alapon szerveződött bizottságok gondoskodtak. A magyarok első csoportjait október 31-én indították útnak – elsőként a könnyű betegeket és az arzenálmunkásokat, és csak utánuk kerültek sorra hajóegységenként az egészséges matrózok.⁵⁸ Ekkor már az osztrák–magyar hadiflotta nem létezett: egy nappal korábban IV. Károly elrendelte, hogy minden hadihajót át kell adni a jugoszlávoknak. Valószínűleg valamikor november folyamán érkezhetett haza Fazakas István is. Miután a falu román uralom alá került, a két egykori haditengerész közül egyik, Dezső György úgy döntött, hogy Magyarországra költözik. Fazakas István otthon maradt: 1920-ban megnősült, két lánya született. 1985-ben hunyt el; 88 évet élt.

Barcsa Márton

Barcsa Márton 1895. március 30-án született Krizbán, fiatalsága azonban részben a román többségű Vledényhez köthető: apját, mivel rangon alul nősült, szülei kitagadták, mire a férfi egy idő után úgy döntött, hogy feleségével együtt elköltözik a faluból. Házasságából három fiú és három leány született; a fiúk egyike a bennünket érdeklő Barcsa Márton volt. A család Vledényben telepedett le, ahol az apa kerekese mesterségéből viszonylag jól meg tudtak élni, de gyermekeiket – vagy legalábbis közülük néhányat – Krizbán járatták iskolába, és mindegyiket ide küldték vissza konfirmálni is (a család evangélikus vallású volt). Ez a gyakorlat Márton öccsének, Józsefnek a családjában is fennmaradt; a vallási előírások betartása mellett azt a célt szolgálta, hogy a vledényi román közegben felnövő gyermekek anyanyelve a magyar maradjon.

Mindazok az információk, amelyek Barcsa Márton fiatalkorára vonatkoznak, abból az interjúból származnak, amely 2004. március 1-jén Márton testvérének lányával, Szócs (született Barcsa) Irmával készült. Tulajdonképpen néhány, a tágabb családban fennmaradt anekdotáról van szó, amelyek részben a férfi szakmai hozzáértésére, részben pedig verekedős természetére vonatkoznak. Az egyik ilyen történet arról szól,

58 Kóváry Géza – Letocha József – Hertelendy Andor: *A polai matróz-forradalom története*. Budapest, 1918, Wodianer F. és Fiai Könyvnyomdája.

hogy Márton, aki már gyerekként is apja mellett inaskodott, az így felszedett tudást hasznosítva fiútestvéreivel közösen működőképes biciklit épített – fából. Ami a verekedéseket illeti, feltételezhető, hogy ezek főként a háború utáni időszakban eshettek meg.

A háború kitörésekor Márton 19 éves volt. Azt nem tudni, mikor hívhatták be, viszont testvére családja megőrizte egy fotóját, amelyen egyenruhában látható. Erről az derül ki, hogy a krizbai férfiak egy részéhez hasonlóan ő is a császári és királyi 2. gyalogezredhez vonult be, ahol géppuskás kiképzést kapott. A fényképen viselt három kitüntetés közül kettő vitézségi érem – az egyik bronz, a másik az ún. kisezüst⁵⁹ –, és abból, hogy az utóbbin Ferenc József arcképe látható, tudni lehet, hogy mindkettőt 1916-ban vagy korábban kapta meg valamilyen kiemelkedő cselekedetért (az idős császár halála után a vitézségi érmekre az új uralkodó, Károly arcképe került). A harmadik kitüntetés az 1916 végén alapított Károly csapatkereszt, amelyet tizenkét heti folyamatos frontszolgálat teljesítésével lehetett kiérdemelni. A sapkán az ezred száma és az FJI feliratú sapkarózsán⁶⁰ kívül egy fémből készült csillag, mellette pedig az osztrák–magyar katonák által olyannyira kedvelt sapkajelvények valamelyike látható (ezeket a sapka bal oldalára tűzték fel). A csillag eredetileg az olasz katonák egyenruhájának része volt – ők a gallérjukon hordták –, de a korabeli fényképeken gyakran előbukkan az osztrák–magyar katonák fejfedőjén is, mintegy demonstrálva: viselője annyira közel került az ellenséghez, hogy elvehette tőle. A sapkajelvényből túl kevés látszik ahhoz, hogy bármit meg lehessen állapítani róla (bár formájából és méreteiből adódóan első pillantásra az igencsak közkedveltnek számító, Isonzo-Armee feliratú jelvény ötlík a hozzáértő szemlélő eszébe). A fotó és Barcsa életkora alapján a férfi harctéri szolgálatát illetően is megkövethető néhány feltételezés: igen valószínű, hogy 1916. augusztus 18-án, mikor a császári és királyi 2. gyalogezredet a keleti hadszíntérről az olasz frontra szállították át, Barcsa már a csapattest katonája volt, és így ő is részt vett a hatalmas veszteséggel járó 8., 9. és 10. isonzói

59 Az ezüst vitézségi érem II. fokozata.

60 Az FJI a Franz Joseph I rövidítése, és a császári és királyi ezredek sapkarózsáján szerepelt. A honvédek sapkarózsáján az uralkodó iniciáléi – IFJ – a magyar írásmóddhoz – I. Ferenc József – igazodtak. Ferenc József halála után a sapkarózsákra egységesen a Károly névnek kezdőbetűje került.

csatákban. Mivel a sebesülési adatbázisban nem szerepel, 1917 júniusában visszakerülhetett az orosz frontra, ahonnan az ezredet 1918 áprilisában újra az olasz hadszíntérre vezényelték. Amint már a korábbiakban volt szó róla, a kettősök itt érték meg a háború végét, illetve innen indultak haza, ahol végül leszerelték őket.

Túl sokat arról sem tudunk, hogy mi történt Barcsával a háború után, az újonnan berendezkedő román uralom alatt. Valószínűleg ebben az időszakban kerülhetett sor azokra az összetűzésekre, amelyek a családi emlékezetben oly élénken fennmaradtak. Egyik ilyen eset Szűnyogszéken, egy Krizba közelében fekvő román többségű faluban történt, egy lakodalom alkalmával. A helyi román közösség szokásai szerint a násznép éppen az utcán táncolt, amikor a csendőrök valamiért összehúzózkodtak Mártonnal, aki maga is a lakodalmi vigasság meghívottjaként lehetett a településen. A vita végül annyira elfajult, hogy a férfi megverte a csendőröket. Egy másik mulatság alkalmával, amelyet Krizbán tartottak, a tanítókat verte meg, majd, mint aki jól végezte dolgát, hazafelé indult. Útközben a verekedés miatt riasztott csendőrökkel is összefutott, akik állítólag tőle kérdezték meg, mi történt a mulatságban, ő pedig azt válaszolta: siessenek, mert valaki nagyon üti a tanítókat. Mindezeknek az ügyeknek természetesen következménye is lett: unokahúga szerint Mártonnak egy alkalommal csak úgy sikerült megúsznia a letartóztatást, hogy anyja a kemencében felhalmozott rőzse mögé bújtatta el. Nem valószínű, hogy a férfi csupán ezek az ügyek miatt döntötte volna el, hogy kivándorol Amerikába, azonban joggal feltételezhető, hogy valamiért ellenérzéssel viseltetett bizonyos falubeli románok iránt: állítólag az elmenése előtti napokban azt hangoztatta, hogy ők fognak a legjobban sírni utána, ha elmegy. A családi emlékezet szerint bizonyos értelemben ez is történt: azzal az ürüggyel, hogy valamelyik nagyobb vásárból árut hoz számukra, néhány román falubelijétől különböző pénzüsségeket vett fel, de az említett vásárból sohasem tért haza. Hogy mindebből mennyi igaz, nem tudni; annyi biztos, hogy 1923 telén Brémába utazott, ahol december 6-án felszállt az *America* nevű óceánjáróra.⁶¹ Az Egyesült Államok beván-

61 Az *America* indulásának dátumairól bővebben itt lehet tájékozódni: <https://www.public-juling.de/auswanderung/abfahrtsdaten/passagen.php?s=s&v=America&la ng=en> (Utolsó letöltés: 2024. 11. 15.)

dorlási hivatalának adatai szerint december 15-én érkezett meg New Yorkba, ahol Martin Barcsaként regisztrálták.⁶²

Nem valószínű, hogy tudott volna róla, de a hajónak, amelyen utazott, szintén meglehetősen hányattatott sorsa volt. Akárcsak később a *Titanic*, a Harland & Wolff hajógyár belfasti üzemében épült 1905-ben egy német transzatlanti hajózási vállalat, a *Hamburg-Amerikanische Packetfahrt-Actien-Gesellschaft* (HAPAG) megrendelésére. Az eredetileg *Amerika* névre keresztelt személyszállító ugyanazon az útvonalon közlekedett, amelyen 1912-ben a *Titanic* is elindult az Egyesült Államok felé. A két óceánjáró az említett évben április 14-én, a tragédia napján több órányi távolságra haladt egymástól; mi több, az *Amerika* délelőtt 11.45-kor rádióüzenetben két jéghegyet is jelzett abban a térségben, ahol 23.40-kor a *Titanic* jéghegynek ütközött, majd elsüllyedt.

Az *Amerika* további történetének számos jelentős mozzanata – akárcsak Barcsa életéé – az első világháborúhoz köthető. Mindössze néhány órával az ellenségeskedés kitörése előtt az amerikai hatóságok lefoglalták a hajót, nevét az angol írásmódnak megfelelően megváltoztatták, a későbbiekben pedig csapatszállításra használták. 1918-ig, míg Hoboken előtt kikötés közben elsüllyedt, közel negyvenezer katonát szállított Franciaországba. Sérülései nem lehettek különösen súlyosak; viszonylag hamar kiemelték, helyreállították, és még időben üzembe helyezték ahhoz, hogy a háború végét követően az amerikai csapatok hazaszállításában is részt vegyen. 1920-ban az amerikai haderő az *United States Mail Steamship Company* nevű vállalatnak engedte át a főlöslegessé vált óceánjárót, amely a vállalat megszűnése után az *United States Line* tulajdonába került, és a Bréma–New York útvonalon közlekedett. Mindössze három évvel azután, hogy Barcsa Amerikába utazott rajta, egy olajszivárgásnak köszönhetően pusztító tűzvész ütött ki a hajón, és bár viszonylag gyorsan kijavították, 1931-ben mégis kivonták a forgalomból. Pályafutása azonban még ekkor sem ért véget: 1940-ben

62 Az Ellis Islanden felvett adatokra a következő oldalon lehet rákeresni: <https://heritage.statueofliberty.org/passenger>. A keresés eredményeként csak a bevándorló nevét, érkezésének évét és születésének helyét tudhatjuk meg. Egy 2018. 03. 13-i keresés ennél jóval részletesebb adatokkal szolgált.

csapatszállító hajóvá alakítva, *Edmund B. Alexander* néven állították újra szolgálatba.⁶³

De térjünk vissza Barcsa Mártonhoz, aki 1923 decemberében érkezett meg az újvilágba. Ezt követően nevét több különböző dokumentumban is megtalálni: ilyen például az *America* utaslistája, az 1930-as népszámlálás egyik adatrögzítő listája, vagy a férfi 1942-ben kitöltött katonai kártyája is. Az 1930-as népszámlálás adatai szerint Márton az adatfelvétel idején Detroitban, a Riopelle Street 13 571. számú épületében bérelt szobát, egyedülálló volt, és egy autógyárban dolgozott. A kanadai határon fekvő város körülbelül abban az időszakban vált az amerikai autógyártás központjává, amikor a férfi az újvilágba érkezett: 1924-ben három nagy autógyár – a General Motors, Ford és a Chrysler – is működött itt, amelyek az átlagosnál magasabb fizetést kínáltak.⁶⁴ Egy bevándorló számára, különösen ha kétkezi munkás volt, itt dolgozni az amerikai álom megvalósulásának tűnhetett, és bizonyos értelemben ezt hősrünk is így érezhette. Valószínűleg ebben az időszakban döntött úgy, hogy megvásárolja özvegy anyja számára egy másik amerikai házba. „Sokáig nem írt akkor... – idézi fel Szócs Irma a csak hallomásból ismert történetet a vele készült interjúban. – Ott, Amerikába vőtte mög a házat egy Szócs Isvántól, az ő ott vót, s akkor az eladta, s [Márton] küdte készön a szörződést nagyanyámnak... Nagyanyám erőst szerette Mártont...” Hogy mit jelenthetett megszerezni és megtartani egy autógyári munkahelyet, akkor tudjuk igazán értékelni, ha figyelembe vesszük, hogy a férfi az autóipar igencsak negatívan érintő gazdasági válság idején érkezett az Egyesült Államokba.

63 A hajó története, illetve a *Titanic* elsüllyedésének napján leadott rádiótávirat kapcsán lásd:

<https://web.archive.org/web/20100116081330/http://www.maritimematters.com/amerika.html> (Utolsó letöltés: 2024. 11. 15.)

64 Tim Marklew: How Detroit Got Its Nickname: Motor City [Hogyan kapta Detroit a Motor City nevet].

<https://theculturetrip.com/north-america/usa/michigan/articles/how-detroit-got-its-nickname-motor-city> (Utolsó letöltés: 2024. 11. 15.)

A következő dokumentum, amely szintén sokat elárul Márton életének alakulásáról, az az 1942-es datálású katonai karton, amit valószínűleg ő maga töltött ki. Ebből az derül ki, hogy az említett évben a *Ford Motor Company*nak dolgozott egy Detroit vonzáskörzetébe tartozó városban, Dearbornban, ugyanitt lakott a Salina 2878. szám alatt, és telefonnal is rendelkezett. Arra vonatkozóan, hogy lakását bérelte-e vagy pedig saját tulajdona volt, a karton nem tartalmaz információt, az azonban teljesen biztos, hogy jelentősen jobb körülmények között élt, mint 1930-ban. Amerika ekkorra kilábalta a gazdasági válságból, a háború kitörésével az autógyárak haditermelésre álltak át – a Ford például a híressé vált Liberator bombázók motorját gyártotta –, és 1941-ben, a munkások több éves küzdelmének eredményeként Henry Ford kötelezte magát, hogy magasabb béreket és juttatásokat, valamint jobb munkahelyi körülményeket biztosít cége dolgozói számára.⁶⁵

REGISTRATION CARD—(Men born on or after April 28, 1877 and on or before February 16, 1897)					
SERIAL NUMBER U55507		1. NAME (Print) MARTIN (NONE) BARCSA			ORDER NUMBER
2. PLACE OF RESIDENCE (Print) 2878 SALINA DEARBORN WAYNE MICH					
[THE PLACE OF RESIDENCE GIVEN ON THE LINE ABOVE WILL DETERMINE LOCAL BOARD JURISDICTION; LINE 2 OF REGISTRATION CERTIFICATE WILL BE IDENTICAL]					
3. MAILING ADDRESS SAME					
4. TELEPHONE VI 170.38		5. AGE IN YEARS 47		6. PLACE OF BIRTH BRASOV	
DATE OF BIRTH MAY 30 1895		ROMANIA			
7. NAME AND ADDRESS OF PERSON WHO WILL ALWAYS KNOW YOUR ADDRESS JOSEPH LAISCA (MD) BUFFALO, N.Y.					
8. EMPLOYER'S NAME AND ADDRESS HENRY FORD DEARBORN					
9. PLACE OF EMPLOYMENT OR BUSINESS FORD MOTOR CO DEARBORN WAYNE MICH					
I AFFIRM THAT I HAVE VERIFIED ABOVE ANSWERS AND THAT THEY ARE TRUE.					
D. S. S. Form 1 (Revised 4-1-42)		16-21630-2		Martin Barcsa (Registrant's signature)	

Barcsa Márton 1942-es datálású katonai kartonja, a férfi saját kezű aláírásával

65 A Ford Motor Company pontokba szedett történetére vonatkozóan lásd: <https://corporate.ford.com/about/history/company-timeline.html> (Utolsó letöltés: 2024. 11. 15.)

Barcsa Márton 1946. szeptember 29-én halt meg, ötvenegy éves korában. Arra vonatkozóan, hogy előtte betegeskedett-e, vagy hirtelen halála volt, a vele kapcsolatos dokumentumokban nincs információ; csak annyit tudunk, hogy több testvére is viszonylag fiatalon meghalt szívbetegségben.⁶⁶

Martin Barcsaként egy Detroitban készült fotón

66 Az *America* utaslistájának, az 1930-as népszámlálás adatrögzítő listájának és Barcsa Márton 1942-es katonai kartonjának fotója itt elérhető: <https://www.familysearch.org/> (Utolsó letöltés: 2024. 11. 15.). Ugyancsak ezen az oldalon lehet rákeresni Barcsa halálának időpontjára és az elhalálozással kapcsolatos adatokra. (A név ebben az esetben így jelenik meg: Martin Barcho or Barcsa; a halotti bizonyítványnak csak a lelőhelyét tüntették fel, fotó – feltehetően adatvédelmi okokból – nem készült róla.)

Borcsa János

CSEKE PÉTER, A MÚLTTEREMTŐ¹

„A *Tizenegyek* és *Nyugat* hasábjain indult Jancsó Béla esztétának és irodalomszervezőnek köszönhetem, hogy átélhetővé vált számomra a két világháború között eszmélkedő nemzedékek életmodell-teremtő jövőkeresése az akkori kisebbségi léthelyzetben. A nyolcvanas évek derekán történt ez, amikor egy műltfaggató s jövőépítő Kriterion-kiadvány megalapozása érdekében leletmentő s tényfeltáró munkát végeztem.”

Nem egy alkalommal találkozni Cseke Péter utóbbi időben született irodalomtörténeti tanulmányaiban személyes jellegű megnyilatkozásokkal – akár családi emléktöredékek felidézésével is – vagy éppen magára a szerzőre irányuló önreflexiókkal, de még ezek közül is kitűnik a fent idézett önvallomás. A szerző által leletmentőnek és tényfeltárónak nevezett munka azóta is tart részéről, s azt gondolom, mindezt a jelenben való eligazodás reményében s a jövőtervezés megalapozása végett folytatja Cseke Péter. Egyik tanulmánya élére, mottó gyanánt Illyés Gyulának a múltteremtés fontosságát hangsúlyozó gondolatát választotta, miszerint „a rosszul elrendezett, rosszul megírt múlt föltámad, visszajár, állandóan zavarja az embert.”

A múlt teremtése Cseke Péter esetében a 20. században kisebbségbe került erdélyi magyarság eszme- és irodalomtörténeti eseményeinek és jelenségeinek úgymond elrendezése, valamint a 21. század első évtizedeiben kihívásként felmerülő, ugyancsak kisebbségi helyzetben folyta-

1 A *Székelgyöld* szerkesztősége szeretettel köszönti a 80 éves Cseke Pétert!

tandó kulturális építkezés terén zajlik. Ő maga az 1960-as évek második felében beérkezett, második Forrás-nemzedékként számon tartott költőkkel jelentkezett. Versekkel van jelen a *Vitorlaének* című antológiában (1967), de igazi műfaja az irodalmi riport. Ezt művelte mindenek előtt mintegy két évtizedig, amelyet 1976-tól kezdődően megjelent kötetei dokumentálnak (*Víznyugattól vízkeletig, Látóhegyi töprengések, Hazatérő szavak, Könyv és kenyér*).

Ami aztán ama Kriterion-kiadvány „kilétét” illeti, elmondható arról, hogy az éppen egy alaposan előkészített eszme- és irodalomtörténeti vállalkozás volt, amelynek tető alá hozásában Cseke Pétert bizonyára az a közösségi, társadalmi elköteleződés motiválta, amely alapvetően jellemezte saját írói nemzedékét. Választott és vállalt értékrendje így meghatározhatta kutatása tárgyát, az 1930-as évek erdélyi magyar irodalom- és eszmetörténeti törekvéseinek feltárását, a múltteremtés jegyében való feldolgozását és közreadását. Ennek az időszaknak azok a szereplői kerültek Cseke Péter kutatásainak középpontjába, akik elsősorban az önismereti irodalom művelése, valamint a szellemi-kulturális építkezés területén vállaltak szerepet (Jancsó Béla, László Dezső, Balázs Ferenc, Debreczeni László, Mikó Imre, Vita Zsigmond és mások). Mának szóló üzenetük tehát az önismeretigény folyamatos megújításában foglalható össze, szem előtt tartva egy szerves kulturális építkezés igényét. Megjegyzendő, Cseke Péter is ezt a utat választotta egykor, s máig nem tért le róla...

Az *Erdélyi Fiatalok – dokumentumok, viták (1930–1940)* című kötet 1986-ban kerülhetett volna a könyvpiacra, ha nem ítélték volna bezúzásra a korabeli kommunista hatóságok, hogy aztán a rendszerváltozás után „Tiltott könyvek – szabadon” feliratos „haskötővel” ellátva váljon hozzáférhetővé.

Ezt a munkát követően is persze készültek tanulmányok Cseke Péter műhelyében, az *Erdélyi Fiatalok* tárgykörében, amelyekben felhívta a figyelmet, hogy „jelenbeli kisebbségi gondjainknak nincsen úgyszólván egyetlen olyan vetülete sem, amelyre ne kerestek és találtak volna megfelelő megoldást elődeink.” A feltárt és feldolgozott dokumentumok alapján utólag az a következtetés fogalmazódott meg szerzőnkben, hogy az 1929–30-ban fellepett erdélyi magyar írói-értelmiségi nemzedék legjobbjai mintegy tíz éves működésük során „a kisebbségi társadalom demokratikus önszervezésének modelljét teremtették meg számunkra.”

Aztán ennek a fórumnak és mozgalomnak az előzményeire is kiterjesztette kutatásait Cseke Péter, folytatva az önismeret jegyében vállalt leletmentést és tényfeltárást, s eljutott az előzményekig, a hőskornak nevezett időszakban, vagyis az 1920-as évek elején fellépő írói nemzedék számbavételéig, akik – ezúttal Balázs Ferenc, Jancsó Béla, Kacsó Sándor, Kemény János, Tamási Áron nevét emelném ki – a *Tizenegyek* című antológiával (Kolozsvár, 1923) tettek meg döntő lépéseket a kisebbségi viszonyok között szerveződő erdélyi magyar kulturális életben. Esetükben is egy szerves építkezés jegyeit fedezte fel, s így fogott egy újabb, az előzőhöz mérhető s ugyancsak a Kritérion Könyvkiadó által felkarolt vállalkozásba, amelynek kiadói eredménye 2003-ban egy kétkötetes munka lett: az egyik magának a fiatal írók antológiájának a hasonmás kiadása (*Versek, elbeszélések, tanulmányok TIZENEGY fiatal erdélyi írótól, erdélyi művészek rajzaival*), a másik pedig ennek az elő- és utóéletét tekinti át levelezések, visszaemlékezések, valamint elemző-értékelő irodalomtörténeti tanulmányok közreadásával (*A Tizenegyek. Egy antológia elő- és utóélete 1923–2003*).

Cseke Péter kutatásai nyomán immár történelmi ténynek tekinthetjük, hogy ama szerves építkezés fő letéteményese Jancsó Béla (1903–1967) esszéíró volt, akit mindkét nemzedék fontos szereplőjeként kell számon tartanunk, s aki mintegy negyed századon át az erdélyi magyar szellemi élet egyik legfőbb – Németh László kifejezésével élve – organizátora volt.

Jancsó Béla az a kulcsszereplő volt, akinek szellemi környezetében a két világháború közötti kultúránk sok jeles értelmiségije kezdte vagy folytatta pályáját – tehetséggondozó is volt tehát –, s többük bemutatására tanulmányokat szentelt Cseke Péter. Ezek egy része a *Kisebbségi összhangzattan* című új, tíz év (2012–2022) eszmetörténeti írásaiból összeállított kötetében² került az olvasó elé.

Kiemelném a Mester Miklós, Lükő Gábor pályaképét felvázoló írásokat, a Bözödi György, Kemény János írói munkásságáról készült tanulmányokat, nemkülönben az *Erdélyi Helikon* egyik, 1930-ban rendezett, anyaországi és kisebbségben élő fiatal magyar írókat megszólaltató ankétjának (*Fiatal magyarok. Vallomás és vélemény a magyar irodalom hivatásáról*) feldolgozását.

2 Cseke Péter: *Kisebbségi összhangzattan. Eszmetörténeti tanulmányok* (2012–2022). Budapest, 2024, Nap Kiadó.

Természetesnek tekintjük a szorgalom, a tényisztelet, az alapos tájékozottság és az alázat jelenlétét az irodalomtörténeti munkálkodás esetében, mindezek mellett Cseke Péter írásainak van egy erős oldala, amely egy-egy pályakép vagy jelenség kidolgozásában igen nagy hangsúlyt kap, s ez pedig nem más, mint egy-egy kapcsolati háló körültkéntő felvázolása. Ennek köszönhetően aztán a tárgyalt időszakban való alapos tájékozódáshoz, az egyes szereplők által hozott döntések, továbbá az események és történések indítóokainak jobb megértéséhez segíthet hozzá, s nem mellékesen, fokozza az olvasó érdeklődését a tárgyalt kérdés iránt. Tulajdonképpen a múlt hiteles teremtményére tesz mindannyiszor komoly kísérletet a szerző.

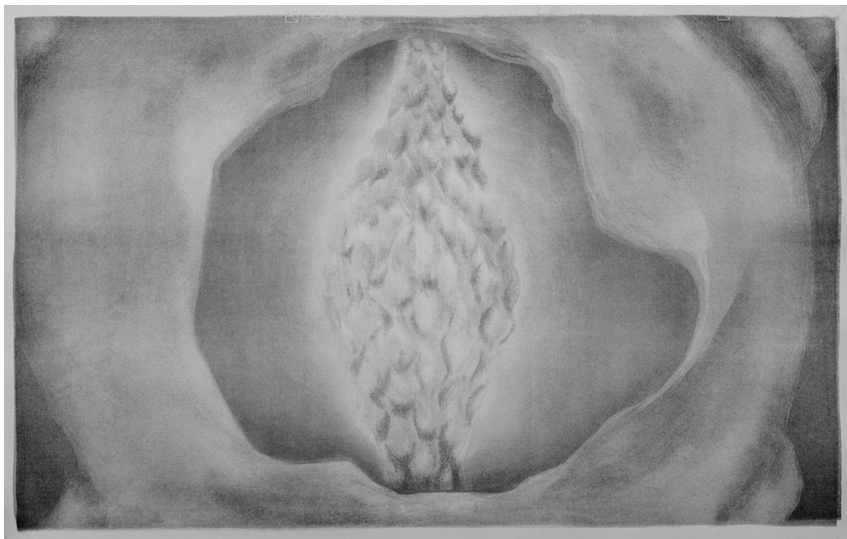
Cseke Péter az 1920–30-as évek irodalmi-kulturális életét pásztázva kimutatja, hogy szinte minden szál Jancsó Bélától indult ki vagy hozzá vezetett az adott időszakban. Mint kritikust Benedek Marcellhez, Kuncz Aladárhoz és Molter Károlyhoz mérhetőnek tartja, aki úgymond össz-művészeti látásmódjának horizontjából közelített az erdélyi művészethez (vö. 154. p.), s aki hangsúlyozta például, hogy „a műteremtés folyamatában az alkotónak nemcsak a kisebbségi helyzettel kell szembenéznie – a művészi kifejezés esztétikai kívánalmainak is meg kell felelnie.” (147. p.) 1935-ben arra mutatott rá, hogy veszélyeket rejt a művész politikai-ideológiai elkötelezettsége: „Mihelyt tudatosan keres (és nem megérez!) társadalmi feladatokat, mihelyt nem a maga lelkiismerete, hanem külső szempontok, közönségizlés, politikai vagy világnézeti programok értelmében [alkot], legmélyebb személyi és legmélyebb társadalmi (emberiségi) hivatását adja fel.” (159–160. p.)

Mintegy erre az álláspontra, mondhatnám, hangra erősített rá Tamási Áron, ugyancsak 1935-ben, a marosvécsi írói találkozón elmondott beszédében. Ekkor hangzott el a kijelentés: „alkalmazunk mindig szigorú mértéket: erkölcsit, ha cselekedeteikről van szó, s az erkölcsi mellett a legnagyobb művészt, ha írásokkal állunk szemben.” (12. p.)

Az *Erdélyi Helikon* 1930-as ankétján az irodalom hivatásáról kérdezték a fiatal költőket, köztük Dsida Jenőt és József Attilát. Előbbi úgy látta, hogy a fiatal alkotóknak azt kell írniuk, ami modern, haladó és korszerű, ugyanakkor kijelentette, hogy „a szép mindig korszerű. A cselekedet nem mindig irodalom, de az igazi irodalom már magában véve is mindig cselekedet.” (242–243. p.) József Attila véleménye pedig mintegy előre utal Jancsó Bélának előbb idézett álláspontjára, amit a

külső elvárásokat kiszolgáló művészetről állított. „A napi gondok sokaságát kell megritkítani – írta –, hogy a művészetnek s az igazság megismerésének életértelmű örömét mindenki szívéig szíhassa, mint a levegőt. Amit írok, ezért írom. Költészetet a költészetért, igazságot az igazságért, értéket az értékért. Ennél több nincs, mást nem vállalhatok semmiféle szándék jegyében (...)” (245. p.)

Azt gondolom, a kisebbségi létet értelmező Cseke Péter a szerves építkezés követelményeit – amelyeket bizonyára a két világháború közötti szellemi-kulturális életünket kutatva fogalmazott meg – éppen a múltteremtő kísérleteivel támaszthatja alá. Ezt az elvárást már magának az új tanulmánykötetnek a metaforikus címe is magában foglalja, hiszen egy ilyen kulturális építkezés a többféle, de egymást ki nem oltó törekvések és értékek együttesétől nem tekinthet el, azaz csakis az összhangzat jegyében képzelhető el...

*Czuczor Laura (HU): Dióhéjban II., 2023
(96 x 60 cm, litográfia). Nagy Imre-díj*

Túros Eszter

EGYENSÚLYBA RENDEZŐDŐ GRAFIKAI TENDENCIÁK

– A 8. Székelyföldi Grafikai Biennálé kiállításairól –

Október elején startolt a 8. Székelyföldi Grafikai Biennálé, több helyszínen, több kiállítással.

Ahogy az már szokássá vált, a rendezvénysorozatot a biennálé korábbi fődíjasának kiállítása nyitotta meg. A sepsiszentgyörgyi Lábasházban Nastazja Ciupa (PL) *My non-places (A nem-helyeim)* című kiállítását láhatta a közönség, sorozatba rendeződő litográfiákat, a mulandóság és a kiüresedés kérdéseit járva körül régi bányák, elhagyatott sziléziai gyárak, szürke épülettömgék, struktúrák egyszerre ismerős és személytelen, ugyanakkor meghatározó, identitásformáló tereinek meszerien megformált, lírai hangulatú képeivel.

Ezt követően, *Saját jéghegyek* címmel, a sepsiszentgyörgyi MAGMA Kortárs Művészeti Kiállítótérben nyílt meg Gróf Ferenc és Gyenes Zsófia alkotópáros kiállítása, akik az elmúlt évben készült munkáikkal az ökológiai és gazdasági kilátástalanság diagramjaiból, infografikáiból és politikai szlogenjeiből inspirálódva hoztak létre új építőelemeket.

A biennálét megelőző kiállítások között kapott helyet Elekes Károlynak, a MAMŰ Társaság szervezésében megvalósuló tárlata, mely a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeumban, *Utóvéd álláspont* címmel, a 2010-ben elkezdett, ún. fejszés sorozatát mutatta be. Kiállított tárgyain keresztül egy művészi attitűd körvonalazódik. Elekes úgy fordul szembe az avantgárd újító gyakorlataival, hogy nem az invenciót helyezi előtérbe, hanem magát a viszonyulást a gyökereihez, a múlthoz, a népművészethez, a közös és személyes emlékezet tárgyaihoz. Azokat helyzetbe hozva, jelképpé emelve hozza létre objektjeit. És ahogy a biennálé kiindulópontját az 50. éves Gyergyószárhegyi Művésztelep jelentette, úgy Elekes Károly kiállítási anyaga is a szárhegyi művésztelephez kapcsolódik.

A 8. Székelyföldi Grafikai Biennálé törzsanyagát, az előző kiadáshoz hasonlóan, két helyszínen, két részre tagoltan állították ki: a sepsiszent-

györgyi EMÜK – Erdélyi Művészeti Központban, illetve Csíkszeredában, a Csíki Székely Múzeumban. A korábbi évek tapasztalataiból kiindulva egyértemű, hogy a biennálé egyre határozottabb, stabilabb rendezvénné válik mind hazai, mind tágabb perpektívából nézve. A Gyergyószárhegyen fogant, majd három megye összefogásával megvalósuló biennálé sikerében nem mindenki bízott annak indulásakor. Az évek során azonban egyre népszerűbbé, egyre rangosabbá váló grafikai verseny felülmúlta a várakozásokat, és nemcsak számunkra teremt két évente kivételes alkalmat rálátni a kortárs grafika nemzetközi szcénájára, hanem világszinten is egy számontartott, fontos szakmai rendezvénné vált – ami itteni viszonylatban, előzmény nélküli jelenség.

Amennyiben a kvalitásnak, az eredményességnek fokmérője lehet a népszerűség, a biennálé eddigi történetében a G8 számít a legsikeresebb rendezvénynek: soha ennyien nem jelentkeztek a kiírásra. Ez nyilvánvalóan azzal is magyarázható, hogy éppen a biennálé révén olyan szakmai hálózatot sikerült kialakítani, amely láthatóbbá, elérhetőbbé teszi azt.

A kortárs grafikai tendenciák bemutatására vállalkozó biennálé egyszerre ad szabad teret a tradicionális és a megújulás szándékával kísérletező grafikai eljárásoknak. És bár rendszerint a világ aktuális változásaihoz köthető – de tág értelmezési kereteket teremtő – témára reagáltak az alkotók, ez nem jelent különösebb kötöttséget tartalmi szempontból sem. A nyolc kiadás alkotásait egymás mellé helyezve egy, a jelenleginél jóval nagyobb történet válik értelmezhetővé mind a technikák, mind a tartalmi kérdések tekintetében. A hagyományos és digitális, valamint a kísérleti grafikai eljárások egyensúlya látszik kirajzolódni az így felsorakoztatott alkotásokban, ahogyan a tradicionális magas- és mélynyomásos technikák széles skálájával találkozunk, valamint a digitális és kísérleti eljárásoknak is a legkülönlegesebb változatait láthatjuk. A témákat illetően is nagy utat járhatunk be. És bár nagyon sokféle kérdésfelvetés, gondolkodásmód válik így megközelíthetővé, azok alapvetően és stabilan néhány egyetemesen emberi, a világban zajló nagy változásoktól nem függetleníthető téma köré szerveződnek – ez a felismerés válik rendezőelvűvé az idei kiállításokban is.

Két évvel ezelőtt, a világjárvány tapasztalataira reflektálva, a stratégiák, megküzdési módok témája rendezte tartalmi egységbe a technikai

szabadság jegyében meghirdetett biennálét. Ezúttal az egyensúly kérdésköre teremti meg a sokféle grafikai nyelv és beszédmód kötőszövegét. Bár a meghirdetett hívószavak nem kötelező érvényűek, és megfogalmazásuk is elég tág ahhoz, hogy sokféle irányba el lehessen indulni, nekünk, nézőknek fogódzót is jelenthetnek, terelve, megtartva figyelmünket. A kiállítóterekhez alkalmazkodva a leghangsúlyosabb témakörök szerint rendeződnek az alkotások – mindez úgy jelöli ki mozgásterünket, hogy a világ legkülönbözőbb szegleteiből érkezett alkotások egymás mellé helyezésével erőteljesen hangsúlyozva tágítja perspektívánkat, segíti tájékozódásunkat.

Az *egyensúly* gondolatával érkezve a hiány különböző tapasztalatainak képi manifesztációi tárulnak elénk, a pusztítás és pusztulás képei, disztópikus látomások, monumentális hatású mementók, melyek világunk jelenlegi állapotára reflektálnak, késégbeetjő, tragikus, tragikomikus kilátásokat vetítve elénk.

Ilyen körülmények közül indulva az *indentitás* témájához kapcsolódó képekhez érkezünk, olyan belső terekhez, ahol az alapállapot a magány, a szorongás, az idegenség. Időbevetettségünk fájdalmas természetrajza ez identitáskeresési kísérletekkel, jelentéktelenségünk, töredezettségünk, torzulásaink felismeréseivel, a láthatóvá válás reményével, törekény egyensúlyhelyzetekkel. Ahogy a disztópikus látomások beszívárognak az identitás képeibe, úgy lépünk át az élettereként is artikulálódó konkrét vagy képzeletbeli terek, díszletek, konstrukciók közé. Változatos tereket járhatunk be: emlékekkel telített, mesterien kivitelezett személyes élettereket, szürreális tájakat, teátrális díszleteket, kőkemény geometriába rendeződő alakzatokat, a magány és a hiány végtelen tereit, a vágyakozás útvesztőit, ipari tájak nyomasztó környezetét, a csend helyeit, majd az egyre elvontabbá, személytelenebbé váló, időnként fojtogató geometriák grafikai játékkal oldott, mind távolabbi képtereit; hogy végül, poszthumán víziókként is értelmezhető képekkel záruljon ez a nagyívű történet, ez a nagyszabású grafikai tárlat.

A BIENNÁLÉ DÍJAZOTTJAI:

- A biennálé fődjaja: Marco Trentin (IT)
- Nagy Pál-díj: Vasiliki (Vasso) Chatzimanoli (GR)
- Nagy Imre-díj: Czuczor Laura (HU)
- Plugor Sándor-díj: Marlena Biczak (PL)

- Baász Imre-díj: Teerawoot Com-on (TH)
- Magyarország Csíkszeredai Főkonzulátusának díja: Satitkun Mongkolruangrit (TH)
- Eszterházy Károly Egyetem díja: Buba Petru Radu (RO)
- Partiumi Keresztény Egyetem díja: Dicső Eszter Nóra (HU)
- Magyar Képzőművészeti Egyetem díja: Katarzyna Tereszkiewicz (PL)
- MAMŰ Társaság Kulturális Egyesület díja: Karol Polak (PL)
- Székelyudvarhelyi Pulzus Művésztelep díja: Jagoda Jaworska (PL)
- Gyergyószárhegyi Művésztelep díja: Andrzej Wochnik (PL)

*Teerawoot Com-on (TH): Családi kapcsolatok, 2024
(61 x 84 cm, fametszet). Baász Imre-díj*

Kovács Bea

ÉNVAJÚDÁSOK, SZERZŐI ÉS SZEMÉLYES FELSZABADULÁSOK

Sárkány Tímea debütökötete¹ sűrű és hatásos nyelvi kísérlet arra, hogy a megszólaló én kijelöljön magának egy területet a világban, amely mindeddig – egyértelmű, vagy épp láthatatlan és aljas módokon – kiszorította, kilökte, kiköpte őt magából. Azonban az „én” nem csupán önmagáért emel hangot. Hiszen a világban él, és költő. Összetett identitásában egyszerre szól a nők, a fiatalok, a székelyek, a kisebbségek, a fősodron kívüliek, a kelet-európaiak, az író emberek, valamint a keresztény hagyományban feltétel nélkül otthonra nem lelő egyének hangján.

Olvasóként egy kihangosított identitáskeresés és -krízis tanúi vagyunk tehát, szemünk előtt zajlik a „*tűkörtörés hét éve*” (*Ütleírás az utolsó szobához*, 13. p.) utáni entrópia, az én-részecskék leülepedése előtti káosztánc. Implikálódásunkat az garantálja, hogy a lírai én valamelyik identitásszeletével biztosan azonosulunk, a szubjektumra leselkedő veszélyek kollektíve minket is fenyegetnek. A *Boszorkányok nyara* a beszédaktus és a líra történetmesélő erejét hívja segítségül abban, hogy a nőket ellehetetlenítő patriarchátus, a hagyományos nemi szerepeket és életutakat felrúgó kapitalizmus, és az elrettentő személyes sorsoktól hemzsgő irodalmi kánon ellen lázadjon, és ezeket fölülvizsgálva egy új, élhetőbb állapotot teremtsen.

Ez az új rend a kötet címadó, utolsó versében fog feljsejleni, megtestesülni. A nyár, a maga komplex szimbólumrendszerével, mindennek előtt egy vágyott belső – tüzes, energikus – állapotot jelöl, ugyanakkor a menstruációs ciklus évszak-analógiájában a peteérés időszakának felel meg. A reproduktív korban levő nő ilyenkor sugárzik, ekkor a legérzékenyebb, a legtermékenyebb. A boszorkány Sárkány Tímeánál is – Kiss Kata Dóra szavaival élve – „a feminista ellenállás tökéletes szimbóluma” lesz, aki visszautasítja a tárgyiasító és sokszor nemkívánt, degradáló férfitekintetet, valamint a női előljáróktól megörökölt áldozatsze-

1 Sárkány Tímea: *Boszorkányok nyara*. Az Erdélyi Híradó Kiadó – Fiatal Írók Szövetsége, 2023, Kolozsvár–Budapest.

repet. A szépséget, a nőiséget és az életfeladatokat saját komfortzónáján belül újrafogalmazó nőből lesz a kortárs, „új jelentések” (24. p.) mentén definiált boszorkány, aki nővéreivel együtt a szolidáris női közösségek megtartó erejéből táplálkozik, hogy mielőbb megszülessen az új, humánusabb világrend.

A kötetzáró versben jelen idejű ígék révén válik mostanivá, a szómágiába vetett hit által pedig éppen történővé ez a felszabadultabb, önazonosabb női állapot, amely az egyensúlyából kibillent társadalmat hivatott helyreállítani. Az ide vezető út azonban a purgatóriumon át vezet. Sárkány első kötete ezt a pozitív dezintegrációt követi végig: a rendbontás, az útibatyu szétszedése, megtizedelése, majd újratöltése – mint a hős útján mindig – a hősnő, a költőnő életében is szükségszerű.

Az új világteremtés kezdeti folyamatának krónikája három részre tagolódik a kötetben: „megírni a gyógyulás verseit”, „kinek a fájdalma”, „magamat is választhatom” – ezek a címek jelzik a felmerülő kérdések, célkitűzések és felismerések konglomerátumát. Bár az egyes ciklusokat érdemes külön is értelmezni, most inkább Sárkány Tímea visszatérő, égető témáira koncentrálnék. Mindenekelőtt azért, mert Sárkány kötetének sodrása fúga-szerű, amelyben az identitásképző motívumok és narratívák más-más intenzitással köszönnek vissza. Ezek újra és újra egymásba gabalyodva jelennek meg, a lírai én pedig kényszeresen tisztogatja, értelmezi, rendezgeti magában ezeket a sarokköveket, a vágyott harmónia reményében.

Ezek a referenciapontok az alkotásvágy, az alkotásképtelenség és az alkotás aktusának hármasa; a női elődökhöz való viszony szakmai, családi és kulturális vonalon; a testiség megélése az önfogadás és a másik szerelmének tükrében; valamint a széttöredezett spirituális és társadalmi identitás.

Már a kötet első versében (*A legjobban ezt irigylem bennetek*) tematizálódik a beszéd-kimondás, közlésvágy-némaság, igazság-hazugság el-lentétpárjaiból adódó feszültség, ami elsősorban a megszólaló alkotó énjét bénítja, akinek lételeme az írás. Az írás, pontosabban a költészet Sárkánynál nem önkifejezési eszköz, nem a világgal való kapcsolódás egyik formája, hanem „létszükséglet” (17. p.).

A kötetnyitó versben már „*Feltárulnak a zsigerek, lüktetek bennük, / nem engedik elmondani magukat, / írni sem hagytak évekig*”, a kötet pedig ebből az origóból indulva a beidegződések szétszalazása lesz, röntgen-

szerű, kíméletlen analízise, amely során a lírai én egyrészt saját önsorsrontó tendenciájával is leszámol („*Hülye vagy, ha elhiszed, hogy nem teszik szóvá, / és bírálják majd megszólalásod. Hülye vagy, / hogy évekig nem írtál, félvén a szavak / erejétől, pedig az írás létszükséglet.*”), másrészt maga mögött hagyja a „*démonommá nőtt*” női irodalmi elődöket. Sárkány Hervay-kutatóként a *Kezeid után* című versben vallja be, hogy a költőné életművében való elmélyülés egyben a saját szerzői hangjának ideiglenes elvesztéséhez vezetett: „*ellened fordítottak a szavak / pár éve folyamatosan újraírlak / újragondollak újraérezlek / és ebben a pár évben / elvesztettem magam*”.

Az intellektuális dimenzióban, a szerzői-szakmai értelemben vett újjászületés a női költőt beskatulyázó sztereotípiák revideálásával kezdődik (maga az „új” szó, különféle szóösszetételekben 24-szer szerepel a 64 oldalas kötetben).

Másfelől ott van a transzgenerációs örökség, a huszadik század kollektív és egyéni traumáival terhelt női vérvonal, amely testszinten, vizscerális tapasztalatokban gátolja a lírai én individuációját: „*Családunkban a nők évszázadok óta ugyanazt / a nyelvet beszélik megmásíthatatlanul. / Kín és átok a vér, csak a rosszat viszi tovább, / a hiány szüli újra magát minden vajúdás során.*” (Alizarin krapplakk, 44. p.) A sajátosan női tapasztalatok – mint a tabunak számító menstruációs vérzés, vagy a természetesnek aposztrofált és ennél fogva pozitív konnotációkkal felruházott szülés – a világtörténelem kontextusában meghaladják az egyéni élmény hatáskörét, és a nő társadalmi aktorrá, a status quo-ra hatással bíró individuummá válik: „*Rendre átvérezzük a történelem szövetét, / pedig csak aludni szeretnénk végre, / kipihenni a szembenézést. / Minden holdtöltével betelik a vérvonal, / átirom a méhemben hordozott mintákat, / kaparom a földet a fájdalomtól, / tanulok lélegezni.*” (Alizarin krapplakk, 44. p.)

A széttöredezett, megfoghatatlan és labilis identitás közrejátszik abban, hogy a másikkal való, igazán mély viszony megghiúsuljon („*Nincs mibe kapaszkodni. Mitől ennyire ijesztő / az elköteleződés – szegezem a kérdést halántéknak.*” – *Kelet-európai nő lehunyja szemét*, 39. p.). Az énhatárok feloldódása, a saját hang hiánya kommunikációs deficitet jeleznek a szerelemben is, nem csupán az alkotásban. Az én megszilárdulása tehát a szerzői és a szerelmi kiteljesedés tükrében is sorsfeladat-tá növekszik: „*megpihenhetek, hisz nem tudtam már, / szavaimban hol*

kezdődök, és hol érek véget. / napról napra közelebb jutok a fulladásig, / ha nincsen közös nyelve a szeretetnek. / s hogy megtanuljak tükörbe nézni, / minden szerelem után nyelvet cserélek.” (Az eljövendő iránti hűség, 48. p.)

Ezekben a kortárs kihívásokban a hagyományos vallás és hitrendszer nem ad megnyugvást, sem iránytűt a lírai én kezébe: *„Jön a köeső, mondják a csángó asszonyok / a futásfalvi búcsún. Jámborak, féltik a vihartól / a Mária-szobrot, kikeményített szoknyáikat. / Te csak dühös vagy, felgyújtanád / az aranyozott szélű képkereteket, / templomok és családi házak égjenek porig.*” (Kőeső, 52. p.) Inkább a népi hiedelemvilág felé fordul, a(z új)pogányság ember- és természetszemléletével kacérkodik, de kellő távolságot tart mind a félelemalapú babonától, mind a fekete mágiát megmozgató okkultizmustól. A spirituális nagykorúsodás következő lépése a már említett, újradefiniált boszorkányság, amely a kötet záróversében érkezik meg, mint régóta várt nyár, a nőiség új, élhetőbb hiposztázisaként.

A boszorkányok nyara a létfontosságú szembenézések után a fiúknak (sic!) való hátat fordítás ideje lesz. Nem érkeztek meg még a férfiak, a király(nő)i többesben megszólaló beszélő önmeghatározásra sarkallja sorstársait: *„arcunkat saját kezünkkel fedezzük fel / önnön szépségünkért / nézünk hosszan tükörbe*” (64. p.). Az elkülönülést rítusok előzik meg, és bár még itt vannak a *„családmintákkal csomózott szőnyegek*”, inkább a kényelem kellékei csak, mintsem a végzeté. A beszéd dúdolássá nemesül, a saját testbe való megérkezés elcsendesíti a *„képzelt királyfi-ak*” mondanivalóját, és ebben a biztonságos csendben a szóból ének lesz, bekövetkezik a transzformáció, *„belesimulunk az időbe / ölünkben a föld forró lüktetése*”, nő és természet egy lesz megint.

Sárkány Tímea kötetének címlapját Szentés Zágon tervezte, melynek fókuszpontjában John William Waterhouse *A kristálygömb* című festménye áll. A képen egy varázslónő látható, aki – asztalán varázskönyvvel, varázspálcával és egy koponyával – a jövő titkai után kutat a varázsgömbben. A kárminvörös borítón emellett különféle szemek művészi ábrázolásai jelennek meg, valamint ott található Sárkány Tímea gyermekkori, fekete-fehér portréja is. A képen a szerző kissé durcásan, de nagyon bájosan farkasszemet néz az olvasóval. Bár a szembenézés bizonyára nem volt könnyű, Sárkány debütköteté fizikailag is azt jelzi, hogy sikerült átlépnie az *„éjszakává csomósodó / félelemszögesdróthálót.*”

Böjthe Pál

FIKCIÓ ISMERT FÖLDRAJZI HELYEKEN

Bölöni Domokos kisregénye¹ az első soroktól felcsigázza kíváncsiságunkat, és a jó írói eszközöknek köszönhetően az utolsó oldalig nem enged lankadni. El lehet gondolkodni azon, hogy – legalábbis egy darabig – három különböző történetet olvasunk-e, vagy pedig egyetlen, amely több szintre tagolódik.

Van egy második világháborús emlékeit papírra vető ember, aki úgy ír, mintha most is folyton üldöznék. A pillanatot rögzíti, soha nem néz hátra. Igaz, hátában mindig ott a halál. Előre sem nagyon tud tekinteni, mert elegendő bravúr életben maradni a mindenkori jelenpillanatban. Ha ez nem lenne elég, egészsége nagyon törékeny. Vézna alkátú, halálosnak számító tüdőgyulladásból épül fel, majd lába roncsolódik. Buktató buktató hátán. Ha úgy vesszük, ő tulajdonképpen a szerencse fia, mert mindig életben marad. Nem szereti az igazságtalanságot, különösebben nem tiltakozik, nem is nagyon van rá alkalma. Viszont egy picit mindig tesz annak érdekében, hogy lehetőleg a kisebbik baj következzen be. Amikor pedig már minden irányból lőnek, mert a vesztésre álló hadseregben a sajátjaik kivégzésével akarnak példát statuálni, végre sikerül kilépnie a pokolból, hazamegy. A történet külön érdekessége, hogy csupa ismert településen zajlanak az események, vagy a vidéken járatlanabbak a Kárpát-medence térképén jól azonosítható helységnevekkel találkozhatnak. Elképzelhető, hogy az írónak nem volt különösebb szándéka vele, de az, hogy a visszaemlékező Barabás Áron az egészen apró Cséje tanyáról származik, mutatja, hogy a világégés a legeldugottabb helyek embereit sem kímélte.

A cselekmény másik vonala, amelyik tulajdonképpen legalább két összetevőből áll, szintén háborús, de a láthatatlan fajtából. A világ bármely pontján felbukkanó ügynökök tevékenységéről szól, akik gyilkolnak, majd nyomtalanul eltűnnek. A könyvben az ő, a nagyközönség számára többnyire ismeretlen életükről, sorsukról is megtudhatunk részleteket. Kockázatosnak kockázatos, és bizonyos értelemben válto-

1 Bölöni Domokos: *Napoleon orákuluma*. Marosvásárhely, 2024, Juventus Kiadó.

zatos is, amint ez nagyjából ismert volt a hasonló témájú könyvekből, filmekből. De itt az is kiderül, hogy egyáltalán nem oly színes, mint ahogyan az emberek többsége élni szeretne. Ezeknek az embereknek a vezérszavaik talán a semlegesség, a függetlenség, a hontalanság, lehetőleg a semmihez és senkihez sem való kötődés. Őket valahol valaki láthatatlanok ugyan számontartják, de csupán statisztikai adatként. Ebben a világban sokat számít a pontosság, hidegvér, közöny, nem utolsósorban szerencse. Ezért emítettem az előbb, hogy két külön szálon fut az ügynökös történet, hiszen az egyiknek a főhőse meghal, a másik visszatérhet családjához. Ez utóbbi azon kevesek közé tartozik, akinek családja is van. Közben ebben a kettős történetben a kaland, gyilkosság, politikai beavatkozás mellett helyet kap az erotika, amely ismételt jelenlétével szervesen illeszkedik a történetbe.

Van egy harmadik fővonal, amely a történet utolsó részében bukkan fel, egy lóvá tett nyomozóról, akit valójában nem baleksága miatt vernek át, hanem a rendszer felépítése miatt nem lehet a győzedelmes rejtélymegoldó. Egy őrnagy, aki a halott ügynök kapcsán jelenik meg a történetben, kénytelen rájönni, hogy a halott már életében felgöngyölítette saját sorsának fonalát, és Lupunak nincs más tennivalója, mint tudomásul venni, ő csak őrnagy. A szálakat a tábornokok húzogatják. Ilyenformán a halott ügynök fricskát mutatott neki, az élő, a rendszerből kilépett (pontosabban csak visszahúzódott, mert kilépni élve nem lehet) ügynököt pedig nem szabad zavarni, rajta nem lehet bosszút állni.

Az elején felvetett kérdésre, hogy végül is egy vagy három különböző történet, ami a könyvben olvasható, az a válasz adható, hogy a három közül mindegyik tartósan a maga útját járja, mígnem összetalálkoznak, majd összefonódnak. A szerző jól kitalálta, éberséget követel, de fel is oldja a rejtélyek feloldható részét.

Csavarokkal tarkított kalandos történettel szeretne találkozni? Olvasa Bölöni Domokos kisregényét! Érdeklik a második világháborús visszaemlékezések? Vegye kézbe a *Napoleon orákuluma* című kötetet! Többet szeretne tudni a hétköznapi élet eltérő munkát végzők világában érvényes emberi kapcsolatok természetéről? Úgy gondolja, hogy a magyarság részvétele egy világégésben nem csak díszmagyarba öltöztetett történelmet jelent? Ki ne hagyja egy kortalan író olvasmányos és elgondolkodtató kötetét! Hogy honnan e harsányabb lendület? A könyv-

ben benne van ennek a harsányságnak a lehetősége is, de a témája, szerkezete, stílusa elég löketet ad ahhoz, hogy ne ragadjon le itt az ember, hanem inkább egy játékot játsszon. Nem olyan kegyetlent, mint amilyennel a történetben többször is találkozunk. Ez nem fenyeget, hanem felüdít. Játék, mert igénybe veszi a képzeletet, elvárja a részvételi szándékot, működésbe lendíti az empátiát, és végeredménye nem ártalmas, nincs vesztes. A játék roppant egyszerű elemekből áll. Tegyük fel, hogy a szerzőről nem tudunk semmit. Annyi idő áll rendelkezésünkre, ameddig a *Napóleon orákuluma* című könyvet elolvassuk. Ezzel és a szerzővel kapcsolatosan semmilyen más forrást nem tanulmányozhatunk. A kérdés pedig az, hogy szerintünk mennyi idős a kisregény írója? Bármely válasz jó lehet. A lényeg, hogy jó valószínűséggel a legtöbb válaszban valamilyen formában feltűnne a fiatal szó valamely változata. Éppen ez lenne a lényeg, a játék, amelyet egyébként meglehetősen komolynak gondolok, megmutatná a szellemi fiatalság varázsát. Aztán lehetne csodálkozni, ha kiderülne a szerző kora, de nem feltétlenül. Mert Bölöni Domokos esetében a kor valóban csupán egy szám, melynek terhét ő érezheti, de az a lényeg, amit adni tud. Energia, lendület, egészséges testiség, jó impulzusok egy tapasztalt ember tollából.

Itt akár meg is állhatnánk az elemzéssel, hiszen figyelmet megkövetelő és lekötő történetet kaptunk, amely szórakoztat is. De a helyzet nem ilyen egyszerű, mert a cselekménynek csak illetén való megközelítése csalóka lehet.

Ahogy a történet vége felé a nyomozó kissé lenézően sugallja, Barabás Áront hasonlíthatjuk Svejkhhez, de eszünkbe juthat egy idősebb rokona, vagyis egy másik irodalmi hős, Candide is, hiszen ez a katona számos halálközeli élményt tapasztal meg, de valahogy sohasem kritizálja, ami történik, mintegy éppen a lehető legmegfelelőbb helyeken tartózkodik, és a legjobb eseményeken mehet át. Más, névtelen hősök is eszünkbe juthatnak, hiszen se szeri, se száma az egykori visszaemlékezők táborához tartozóknak, akik hosszas téli estéken talán egyebet sem csináltak, csak arról meséltek, hogyan úszták meg a világháborút. Ezért a háborús történetet mesélőt sok hasonló sorsú neves vagy névtelen emberhez hasonlíthatjuk. Ami viszont itt egy kicsit eltér az akár irodalmi berkekben is megszokottól, ez a hős nemcsak túlél, hanem kényelmetlen tanú is. Ez utóbbi tisztjéről nincs és soha nem is volt tudomása. Az ember, aki mítoszromboló, valaki(k)nek mindig kényelmetlen.

A háborús visszaemlékezések általában súlyos történetekről szólnak, de a saját csapat nem szokott negatív színben feltűnni. Itt meg a tényyszerűen, azaz mellékkommentárok nélkül sorolt események nem igazán vetnek jó fényt a vesztesre álló magyar hadsereg bizonyos döntéshozóira. A harcok által már önmagában jelen levő értelmetlen halált csak tetézi a bizonyos tisztek által kiadott – önnön katonái ellen szóló – halálos parancsok sokasága. Ilyesmihez általában nincs szokva egyetlen nemzet fia sem, hogy sajátjai hitványkodásáról olvasson, és egyáltalán nem felemelő, mégha úgymond fikció is a teljes történet. Lehet, hogy a képzelet szüleménye, de nagyon elgondolkodtató. És akkor még nem beszéltünk arról, ami szintén a valósághoz tartozik, hogy megbélyegzett emberekkel való kegyetlenkedés nem csak más nemzetek privilégiuma. Íme, az egyébként – megtévesztően – könnyednek tűnő kisregény, rögtön súlyossá válik. De nem csak a világháborús visszaemlékezés kapcsán.

Mintegy mellékesen érinti a témát egy másik főszereplő esetében, aki nem véletlenül bérgyilkos, hogy szolgáltatásait pontosan 1989. december végén vették igénybe Romániában. Nyilván, nem ennyire drámai – már terjedelménél fogva sem lehet – e kis kötet, de azért ez a szál szüli a kérdést, hogy lesz-e valaha valakinek elég bátorsága és erőforrása ahhoz, hogy részletesen leírja, mi történt akkor országunkban. Már az nagy haladat lenne, ha csupán azt tudná okadatolni, voltak-e vagy sem külföldiek, tiszta vizet öntene a pohárba az akkori esetleges bérgyilkosok és azok megbízóik kérdésében.

Látható tehát, hogy sokrétegű, rövid terjedelmű írás. Így egyensúlyoz végig kitalált történet és valóság között – földrajzilag jól beazonosítható helyszíneken – ez az izgalmas kisregény.

Nyeste Emőke

„ÁLMODOZOM ÉS FELÉBREDEK”

Várni is mire? Várni is? Mire? Várni is [, de] mire... Három szó, melyet lehet, bizonytalanul olvasunk ki, melyek megfejtéséhez aztán a kötet sem nyújt túl sok fogódzót, melynek címében szerepelnek. De talán nincs is szükségünk túl sok fogódzóra, hisz magunk is átélünk hasonló életérzéseket.

Mi magunk is feltesszük a kérdést: mire lehet/szabad/kell várni? Van, amire várni, vagy csupán a várakozás reményteli vagy reményvesztett, de önmagában értelmetlen és terméketlen folyamata marad számunkra? *Várni is mire*¹: Nagyálmos Ildikó új verseskötete tehát már a címével számtalan kérdést vet fel. Vajon mire várunk? Vagy várunk-e még egyáltalán valamire? A mai ember önmagához, a természethez, a társadalomhoz, az Istenhez való kapcsolata kerül görcső alá, s a kötet képi és nyelvi elemei egyszerre kutatják azokat. És emellett az önreflexió és a külső világ kritikája mellett arra is emlékeztet, hogy talán éppen maga a várakozás az, ami lényegessé teszi a pillanatot.

A verses album, ahogy az alkotók: Nagyálmos Ildikó és az illusztrátor Karda Zenkő maguk nevezik a Sepsi Rádió interjújában², összesen 27 verset tartalmaz, melyek mindegyikéhez társul egy illusztráció, s így maga a kötet légiesen könnyeddé válik annak ellenére is, hogy a versek legnagyobb hányadát melankolikus hangulat hatja át. A reménytelenség, a várakozás, az elengedés elégikussága az élet majdnem minden területén megmutatkozik, s a kötet mindezt egyfajta életközépi vissza-

-
- 1 Nagyálmos Ildikó: *Várni is mire*. Illusztrálta Karda Zenkő. Csíkszereda, 2024, Hargita Népe.
 - 2 2024. 04. 24. Nagyálmos Ildikó – Karda Zenkő: *Várni is mire* – könyvbemutató MA 17 órától a SepsiBookon https://www.facebook.com/watch/live/?ref=watch_permalink&v=1637409090378895 (Utolsó letöltés: 2024. 10. 03.)

és (talán) előretekinésként átfogja – ahogyan ezt az aranymetszésben elhelyezett *Isteni színjáték*ból való idézet is alátámasztja. Létösszegző jelleggel végigtekint a múlton, szemléli a jelent, s teremti meg egyfajta jövőképzetet. Annak ellenére, hogy legtöbb versében mindhárom idősíkot monotónia hatja át, egyes alkotások esetében ez átváltozik egyfajta pozitív értékévé: az ismert, a megbízható ismétlődés, a biztonságos állandóság képviselőjévé válik. Mint például a *ma* című alkotás, amely az örök jelenre utalva feloldozást hordoz a hétköznapiak terhe alól, a mindenkori pillanat szépségét hangsúlyozza, mely mulandóságában örök. Ezek az optimistább versek azt sugallják, hogy az élhető út nem a nagy dolgokra való vágyakozásban rejlik, hanem abban a lehetőségben, hogy az egyszerűben felismerjük a szépet, a csodát, az isteni gondviselést: „*ma lábujjhegyen járt az isten / fűszálak táncoltak talpa alatt / felült a szunnyadó barackfára / s bontogatta az alvó szirmokat*” (19. p.).

A vallás, hit kérdése is többszörösen felmerül, s amint az előző idézet is bizonyítja, ez gyakran idilli istenképet teremti meg. Isten mint a természeti jelenségeket alakító kecses erő jelenik meg itt, aki a földi szépért és jóért felelős. Nem szigorú tekintélyt idéznek meg ezek az írások, hanem sokkal inkább az egyszerű szeretetteliség könnyedségét („*tudjuk ha van megbocsát / tán annak is kinek nincs hite*” – 230. p.), mely olykor akár emberi tulajdonságokat is magára ölt, ember és transzcendens archaikus együttélésének képét alkotva újjá. Ugyanakkor ez a tökéletes világ is áthelyeződik a modernség természettől eltávolodó közegébe: „*A kirakatba ahová születünk / isten tákolt giccses díszletet*” (17. p.). Nem csak a kirakat és a díszlet motívumai hordoznak önmagukban értékítéletet, azt sejtetve, hogy az emberi közeg csupán látványtervvé töpörödött, a giccses jelző és a tákolt ige még inkább érzékelteti annak kétes jellegét, és az emberiség teremtésének fenségessége átkerül a köznapok képiségébe, továbblépve *Az ember tragédiájának* órásmester-metaforáján: a modern világ tehát csupán giccsesen tákolt díszlet. Ennek a világnak az életideálját kritikusan szemléli a lírai én: „*pokolra jutunk meglehet / felforgattuk a rendet / befelfűtünk míg kivájtuk / az összkomfortos medret*” (21. p.). Rendkívül hangsúlyossá válik az élet és az életben hajszolt tárgyi javak átmenetisége, a túlzott kényelem hiábavalósága, hiszen mindez csupán az élet, idő folyamának medreként értelmezhető. S mindezek között „*éltünk ahogyan elvárták [mondja a beszélő] / zombiként romló testben*” (21. p.), a felismerés pillanatából

tekint vissza a múltra, rádöbben mindezek hiábavalóságára („*most valami mégse jó*” – 21. p.), s a megbánás bénításában próbálja feldolgozni a megváltoztathatatlant. Az illusztráció pedig mintha az előzményeket tárná elénk, a szó szerint szőnyeg alá seprt virágok még azt az önbecsapással teli időszakot idézik meg, amikor „*úgy tettünk minden rendben*” (21. p.).

Nem meglepő tehát, hogy az alkotások az önmegismerés vágyának és lehetőségének kereteit is kutatják, „*s ha tudom is ki vagyok / még kattog bennem valami szív / magamban folyton utazom / idegen tájak fénye hív / zakatol bennem vonatom*” (így élek, 9. p.). A személyiség és a szabadság mibenlétét, határait kutatva, az előbb említett külső (társadalmi) elvárások mellett egy még nehezebben megkerülhető akadállyal is szembesül: „*az elmém egyetlen börtönöm / mi beszűkíti a teret*” (szabad vagyok 7. p.). A lírai én „majdnem” szabadságát tehát elsősorban önmaga korlátozza.

A valakihez való tartozás, a társkeresés a felnőttkor bújócskájaként a várákoszásnak egy másik formájává válik. A lírai én az eredménytelen próbálkozások és csalódások ellenére gyakran kalandvágyónak és rendkívül energetikusnak tűnik, máskor azonban visszahúzódik, passzív figurája lesz saját világának, aki inkább megfigyelő, kontemplatív, várákoszó álláspontot vesz fel, és a folyton visszatérő (talán más és más) meg nem nevezett megszólítottól várja a változás lehetőségét („*hogyan létezel nincs garancia*” – 13. p.). Ez a gesztus sokszor a teljes feladással társul, és különböző értékekről való lemondáshoz, a töretlen monotonia elfogadásához vezethet, „*álmodozom és felébredek / de untat a szó ha kimondják / és dühít a lassú folytatás / untass hát könyörgöm szeress / s helyettem valaki megbocsát*” (házak közti terek, 5. p.). Az illusztrációk is rendkívül jól megoldják a megszólított személy ismeretlenségbe burkolódzását, s bár bizonyos mértékben konkrétan sugallja mibenlétét, elmosódott, folt- vagy kontúrszerű alakja sejtelmes marad. A képi elemek általában sokkal erotikusabbak, mint a hozzájuk tartozó szövegek, a meztelen női test kiemelésével vagy akár intim jelenet ábrázolásával a szerelem(vágy) testibbnek tűnik.

A kötet tehát az örök kortárs törekvést, az önmagunk keresésének, megismerésének mélyreható, lírai útját tárja elénk. A versek és illusztrációk összhangja révén egyszerre kínálnak nyelvi és vizuális élményt, miközben a létezés értelmét, a reménytelen vágyakozást, valamint a jelen és jövő örök dilemmáit vizsgálják.

A Székelyföld előfizetőinek és állandó támogatóinak névsora

Románia

MAGÁNSZEMÉLYEK

Dr. Ábrám Zoltán – Marosvásárhely
Abrán Tünde – Székelyudvarhely
Albert Ernő – Sepsiszentgyörgy
Albert Géza – Székelyudvarhely
Andrási Iлона – Alsósófalva
András Pál – Bukarest
Antal Attila – Csíkszereda
Antal István – Székelyudvarhely
Antal Margit – Csíkszereda
Árvay Katalin – Sepsiszentgyörgy
Asztalos István – Székelyudvarhely
Bács Károly – Csíkszereda
Bajna György – Gyergyószentmiklós
Bakk-Dávid Enikő – Kézdivásárhely
Bakk Pál – Szentkatolna
Bakó Botond – Nagenyed
Balázs-Bécsi Emília – Gyergyóremete
Balázs Dénes – Csíkrákos
Dr. Balázs Lajos – Csíkszereda
Balázs Zsuzsánna-Erzsébet – Csíksze-
reda
Balázsi-Pál Etel – Csíkszereda
Bálint Csaba – Csíkszereda
Bálinth Erzsébet – Csíkszereda
Bán Kata – Székelyudvarhely
Bán Árpád – Alsóboldogfalva
Barabás Imre – Gyergyóremete
Baracsi Levente – Arad
Bardócz Ferenc – Gyergyóditró
Baricz Lajos – Marosszentgyörgy
Bartha Árpád – Kászonújfalu
Bartha György – Csíkszereda
Bartha Imre – Székelyudvarhely
Bartók Melinda – Kézdivásárhely

Bartos Jenő – Jászvásár
Bege Károly – Gyergyócsomafalva
Benkő Levente – Magyarvista
Berszán Lajos – Gyimesfelsőlok
Bíró Ambrus Lenke – Székelyudvarhely
Bíró Gábor – Csíkmadaras
Dr. Bíró Gábor – Kézdivásárhely
Bíró Géza – Gyergyószentmiklós
Bíró László – Kalotaszentkirály
Bíró Levente-Tibor – Kézdivásárhely
Bíró Réka – Barót
Bíró Sándor – Gyergyószentmiklós
Blénessy Jolán – Székelyudvarhely
Bocskay Vince – Szováta
Bodó István – Csíkszereda
Bodor Antal – Csíkszereda
Bodor Attila – Sepsiszentgyörgy
Bodor Júlia – Gyergyóditró
Bogdán Zsolt – Kolozsvár
Bogos Zsolt – Csíkszereda
Borbáth Erzsébet – Csíkszereda
Borbély László – Csíkszereda
Borbély Tamás – Marosvásárhely
Borbély Zsolt Attila – Arad
Borboly Csaba – Csíkszereda
Dr. Borboly István – Gyergyócsoma-
falva
Dr. Borcsa János – Kézdivásárhely
Bölöni Domokos – Marosvásárhely
Bölöni Ildikó – Bikafalu
B. Tomos Hajnal – Négyfalu
Burus János Botond – Csíkszereda
Czikó László – Búzásbesenyő
Császár Vilmos – Csíkrákos
Csávossy György – Nagyvárád
Csatlós Mihály Levente – Kézdi-
vásárhely

Cseke Péter – Kolozsvár
Csenteri Levente – Sepsiszentgyörgy
Cserey Zoltán – Sepsiszentgyörgy
Ft. Msgr. Csiki Dénes – Nyárad-
köszvényes
Dr. Csiszár Anna – Marosvásárhely
Csiszer Imre Csaba – Csíkszereda
Csúcs Mária – Csíkszereda
Daczó Katalin – Csíkszépvíz
Dánél Sándor – Csíkszereda
Damó Csaba – Kézdivásárhely
Darkó Béla – Marosvásárhely
Daróczi Béla – Marosvásárhely
Ft. Darvas-Kozma József –
Csíkszereda
Darvas Mária – Gyergyóalfalu
Dávid Katalin – Székelyudvarhely
Dávid Péter Pál – Sepsiszentgyörgy
Dávid Zoltán – Kolozsvár
Deák Botond – Réty
Deák Ferenc – Csernáton
Deme László – Csernáton
Demeter Edit – Kézdiszentlélek
Dénes Emőke – Homoródalmás
Dénes Erzsébet – Homoródszentpál
Doboly Beatrice – Vajdahunyad
Dobos Sándor – Nagyvárad
Dimény János – Nagybacon
Dr. Dombi Csaba Ábel – Felsőbánya
Domokos Éva – Arad
Dragomir Péter – Sepsiszentgyörgy
Ft. Drócsa László – Csíkmindszent
Egyed Emese – Kolozsvár
Dr. Elek Sándor – Csíkszereda
Elekes András – Csíkpálfalva
Elekes Antal – Temesvár
Elekes-Józsa Márton – Gyergyóújfalu
Elekes Károly – Sepsiszentgyörgy
Elekes Péter – Kászontaltíz
Elekes Zsuzsanna – Gyergyóújfalu
Farkas Ambrus – Sepsiszentgyörgy

Farkas Antal – Székelyudvarhely
Farkas László – Gyergyócsomafalva
Farkas Miklós – Segesvár
Farkas Réka – Sepsiszentgyörgy
Fazakas Zoltán – Sepsiszentgyörgy
Fekete Albert – Csíkszereda
Fekete István – Csíkszereda
Ferencz Edit – Gyergyóremete
Ferencz Éva – Kézdivásárhely
Ferencz Gizella – Kézdivásárhely
Ferencz Imre – Csíkszereda
Dr. Ferencz László – Marosvásárhely
Ferencz-Nagy Zoltán – Brassó
Dr. Finta Ella – Szilágysomlyó
Fodor György – Székelyudvarhely
Fodor István – Sepsiszentgyörgy
Fodor Pál – Sepsiszentgyörgy
Forró László – Bukarest
Fuják Gyula – Csíkszereda (2 darab
egyéves előfizetés)
Funariu Éva – Szeben
Fülöp Dénes – Székelyudvarhely
Fülöp Géza – Marosvásárhely
Fülöp Lajos – Székelykeresztúr
Fülöp László – Csernáton
Fülöp Sándor – Gyergyóalfalu
Fülöp Tamás – Majlát
Fülöp-Török Réka – Kézdivásárhely
Gábor Emőke – Csíkszereda
Gagyi József – Csíkszentlélek
Gajai Sándor – Árkos
Gajdó Albert – Csernáton
Gál Katalin – Gyergyóújfalu
Galvácsy László – Zilah
Dr. Garda Dezső – Gyergyószentmiklós
Gazda Árpád – Magyarfenés
Gazda József – Kovászna
Geréd Gábor – Székelyudvarhely
Gergely Borbála – Csíkszereda
Dr. Germán Salló Márta – Maros-
vásárhely

- Gulácsi Gizella – Marosvásárhely
 Györfi Jenő – Nyárádmagyarós
 Györffi Kálmán – Gyergyószentmiklós
 Dr. Györfi Sándor – Csíkszicsó
 Haáz Sándor – Székelyudvarhely
 Hadnagy Géza – Farkaslaka
 Halász Péter – Gyimesközéplek
 Haller Béla – Marosvásárhely
 Hantz András – Kolozsvár
 Hegyi Sándor – Székelyudvarhely
 Hertza Mikola – Csíkszereda
 Dr. Holló Attila – Csíkszereda
 Hubert Sándor – Bukarest
 Illyés Ferenc – Székelykeresztúr
 Imecs Márton – Kolozsvár
 Incze Szabó László – Marosvásárhely
 Istvánffy Katalin – Torda
 Izsák Balázs Árpád – Marosvásárhely
 Jancsó Miklós – Kolozsvár
 János Julianna – Csíkszereda
 János Csaba – Csíkszereda
 Joikits Attila – Szilágysomlyó
 József Álmos – Sepsiszentgyörgy
 Juhász B. Tünde – Csíkszereda
 Kacsó Elemér – Temesvár
 Kacsó József – Hármashalu
 Kakas Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Káli Király István – Marosvásárhely
 Kánya József – Csíkszereda
 Katona Gizella – Kolozsvár
 Kedves Béla – Gyimesközéplek
 Kelemen Hunor – Csíkszereda
 Kémenes Bernadette – Gyergyó-
 szentmiklós
 Kerekes Ágnes – Nagyvárád
 Keresztes Éva – Brassó
 Dr. Kikeli Pál István – Marosvásár-
 hely
 Király Gyöngyi – Marosvásárhely
 Király Zoltán – Kolozsvár
 Kiss Jenő – Sepsiszentgyörgy
 Kiss Lázárné Éva – Kézdivásárhely
 Kocsis László – Marosvásárhely
 Kolbert Tünde – Borszék
 Kolumbán-Antal József – Zetelaka
 Kolumbán László – Székelyudvarhely
 Koncsag László – Szentegyháza
 Konsza Vilmos – Sepsiszentgyörgy
 Kónya-Hamar Zsuzsanna és Dr. Kó-
 nya-Hamar Sándor – Kolozsvár
 Kopacz Péter – Sepsiszentgyörgy
 Kovács Amadé – Cernavodă
 Kovács Barna – Marosvásárhely
 Kovács Béla – Érmihályfalva
 Kovács Emil Lajos – Szatmárnémeti
 Kovács Eszter – Gyergyószárhegy
 Kovács Katalin – Csíkszereda
 Kovács Mária – Székelyudvarhely
 Kovács Piroska – Máréfalva
 Kovács Zsuzsanna – Bukarest
 Dr. Kozma Dezső – Kolozsvár
 Kozma-Péter Dénes – Zetelaka
 Köllő Éva – Borszék
 Kristó Tibor – Csíkszereda
 Kürti Miklós – Kolozsvár
 Laczkó-Albert Elemér – Gyergyó-
 remete
 Laczkó Szentmiklósi Endre –
 Gyergyóremete
 László Attila – Jászvásár
 László Bakk Anikó – Kolozsvár
 László Csaba – Csíkszereda
 Lászlófy Pál István – Csíkszereda
 Dr. László Ilona – Marosvásárhely
 Lázár Lilla – Csíkszereda
 Lázár Pál – Marosvásárhely
 Lehoczky Ferenc – Arad
 Léstyán Dénes – Csíkszereda
 Léstyán Sándor – Kézdivásárhely
 Loghin Gizella – Brassó
 Lőrincz József – Székelyudvarhely
 Luka Klára – Sepsikőröspatak

- Dr. Major Zoltán Zsigmond – Kolozsvár
Dr. Makai Magoss Csaba – Felsőbánya
Markó Béla – Marosszentkirály
Markó Ilona – Csíkszentgyörgy
Marton Erzsébet – Marosvásárhely
Dr. Marton József – Gyulafehérvár
Márton Ferenc – Temesvár
Maştaleriu Erzsébet – Gyergyóremete
Dr. Máthé Dénes – Kolozsvár
Mátyás Endre – Szováta
Mester Zoltán – Szováta
Mihály János – Lövéte
Mihály Orsolya – Kolozsvár
Miklós István Csongor – Csíkszereda
Mikola Éva – Torja
Dr. Mild Edit – Sepsiszentgyörgy
Mincsor Erzsébet – Gyergyóremete
Mirk László – Csíkszereda
Molnár Csaba – Csíkszereda
Molnár Endre – Marosvásárhely
Molnár Vilmos – Csíkszereda
Murányi János – Székelyudvarhely
Nádudvary György – Brassó
Nagy Árpád – Csíkszentdomokos
Dr. Nagy Attila – Marosvásárhely
Nagy Benedek – Csíkszereda
Nagy Csilla – Csíkszentlélek
Nagy József – Gyergyóremete
Dr. Nagy Lajos – Sepsiszentgyörgy
Nagy László – Marosvásárhely
Nagy László – Zilah
Nagy Melinda – Nagyvárad
Nagy Miklós Kund – Marosvásárhely
Nagy Sándor – Székelyudvarhely
Nemes Előd – Sepsiszentgyörgy
Novák Sándor – Marosvásárhely
Oláh Sándor – Csíkszereda
Orbán Gábor – Gyergyószentmiklós
Orbók Ilona – Csíkszereda
Pál Tibor – Kézdiszentlélek
Pál Zoltán – Csíkdánfalva
Pálffy József – Csíkszereda
Papp Zoltán – Zilah
Pásztor Ferenc – Sepsiszentgyörgy
Patakfalvi Dénes – Székelykeresztúr
Péntek János – Kolozsvár
Pénzes Jenő – Bereck
Péter Éva – Csíkszereda
Péter Gergely – Csíkszereda
Péter Péter – Székelyudvarhely
Petres Sándor – Csíkszereda
Portik Bakai Ádám – Gyergyóremete (8 darab egyéves előfizetés)
Dr. Puskás Attila – Marosvásárhely
Dr. Rácz Katalin – Marosvásárhely
Ráduly János – Kibéd
Rákosi István – Sepsiszentgyörgy
Rákosi Zoltán – Sepsiszentgyörgy
Rancz Árpád – Csíkszereda
Rokaly József – Gyergyószentmiklós
Russu Bors Tibor – Csíkszentkirály
Sándor Szilárd – Székelykál
Sántha Emese – Marosvásárhely
Sárkány Antal – Sepsiszentgyörgy
Ft. Sárközi Sándor – Csíkszereda
Sárosi Csaba – Kézdivásárhely
Sárosi Teréz – Kézdivásárhely
Sata Kinga Koretta – Magyarvita
Sata Klára – Csíkszereda
Sata Lóránd – Voluntari
Seprődi József – Dicsőszentmárton
Silye Béla – Székelyudvarhely
Siklódi Olga – Székelyudvarhely
Sóbestér Klára – Marosvásárhely
Sófalvi László – Székelyudvarhely
Dr. Soós Szabó Klára – Csíkszereda
Straub Etelka – Nagyvárad
Suba Ilona – Marosvásárhely
Szabó-Biró Brigitta – Csikjenőfalva
Szabó Attila – Nagyalambfalva

Szabó Csilla – Marosvásárhely
 Szabó Enikő – Szentegyháza
 Szabó Ferenc – Gyergyóditró
 Szabó József – Székelyudvarhely
 Szabó Judit – Kézdivásárhely
 Szabó Judit – Csíkszicsó
 Szabó Magdolna – Csíkszicsó
 Szabó M. Barna – Székelyudvarhely
 Szabó Nándor – Csíkszereda
 Szabó Piroska – Nagyvárád
 Dr. Szabó Sándor – Székelyudvarhely
 Szalai Attila Örs – Székelyudvarhely
 Dr. Szász Éva – Gyergyóalfalu
 Szász Zoltán – Székelyudvarhely
 Szatmári József – Marosvásárhely
 Szathmáry János – Gyergyószentmiklós
 Dr. Szatmári Sebestyén – Csíkszereda
 Dr. Szatmári Szabolcs – Marosvásárhely
 Szávai Márton – Énlaka
 Szebeni Norbert – Sepsiszentgyörgy
 Szekeres Adorján – Csíkszereda
 Székely Ágnes – Balánbánya
 Székely Szabó Zoltán – Marosvásárhely
 Széll (Horváth) Anna – Kolozsvár
 Szentes D. Gáspár – Madéfalva
 Szentes Gábor – Madéfalva
 Szilágyi István – Kolozsvár
 Szilágyi Németh Éva – Kolozsvár
 Dr. Szilveszter László Szilárd –

Sáromberke

Szőcs István – Szentegyháza
 Tamás Béla – Csíkszereda
 Tamás Dénes – Réty
 Tamás Géza – Székelyudvarhely
 Tamás Huba – Homoródkarácsonyfalu
 Tamás Klára – Csíkszereda
 Tánczos Vilmos – Kolozsvár
 Tankó Gyula – Gyimesközéplek
 Tapodi Zsuzsa – Sepsiszentgyörgy
 Tatár Irénke – Marosszentgyörgy
 Tiboldi István – Csíkszereda

Tódor Béla – Kézdiabíbis
 Tódor Gábor – Homoródmás
 Tófalvi Zoltán – Marosvásárhely
 Tóth Mária – Arad
 Tötös Katalin – Zilah
 Török Áron – Sepsiszentgyörgy
 Török József – Lövéte
 Török István – Koronka
 Török Mária – Csíkszereda
 Tövissi Zsolt – Csíkszereda
 Tuross Judit – Marosvásárhely
 Útő László – Székelykeresztúr
 Ványolós A. István – Székelyudvarhely
 Varga Lőrinc – Gyergyószentmiklós
 Varga Edit – Gyergyóremete
 Vén Ferenc – Kézdiabíbis
 Veres István – Szatmárnémeti
 Dr. Veress István – Szilágysomlyó
 Veress János – Kovászna
 Vetró András – Kézdivásárhely
 Víg Zsolt – Kolozsvár
 Vitályos Réka – Marosvásárhely
 Vorzsák Margit – Csíkszereda
 Dr. Waczel Attila – Csíkkarcfalva
 Zrinyi István József – Mangalia
 Zsigmond Győző – Sepsiszentgyörgy
 Zsók József – Sepsiszentgyörgy
 Zsók László – Sepsiszentgyörgy

INTÉZMÉNYEK

Apáczai Csere János Pedagógusok Há-
 za – Csíkszereda
 Dr. Balás Gábor Községi Könyvtár –
 Gyergyóremete
 Bernády Közművelődési Egylet –
 Szováta
 Csíki Székely Múzeum – Csíkszereda
 Csíkszépvízi Öregotthon – Csíkszépvíz
 Derox Com Kft. – Bukarest
 Dokumentációs Könyvtár –
 Székelyudvarhely

- Exa-Trade Kft. – Székelyudvarhely
 Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekség Csíkszeredai Segédpüspöksége
 Hargita Megyei Tanfelügyelőség – Csíkszereda
 Hargita Megyei Szociális és Gyerekvédelmi Igazgatóság – Csíkszereda
 Haszmann Pál Közművelődési Egyesület – Csernáton
 Iskolai Könyvtár – Szárazajta
 Iskolai Könyvtár – Székelyszáldobos
 Kájoni János Megyei Könyvtár – Csíkszereda (2 db. egyéves előfizetés)
 Keramika Kft. – Csíkszereda
 Kézdivásárhelyi Múzeum – Kézdivásárhely
 Kontur Kft. – Csíkszereda (5 db. egyéves előfizetés)
 Kovászna Megyei Alkotóközpont – Sepsiszentgyörgy
 Kovászna Megyei Könyvtár – Sepsiszentgyörgy (2 db. egyéves előfizetés)
 Kovászna Megyei Tanács – Sepsiszentgyörgy (5 db. egyéves előfizetés)
 Községi Könyvtár – Balánbánya
 Községi Könyvtár – Barátos
 Községi Könyvtár – Bardóc
 Községi Könyvtár – Bereck
 Községi Könyvtár – Bögöz
 Községi Könyvtár – Bölön
 Községi Könyvtár – Csernáton
 Községi Könyvtár – Csikdánfalva
 Községi Könyvtár – Csikkozmas
 Községi Könyvtár – Csikmadéfalva
 Községi Könyvtár – Csikpálfalva
 Községi Könyvtár – Csíkszentdomokos
 Községi Könyvtár – Csíkszentgyörgy
 Községi Könyvtár – Csíkszentmárton
 Községi Könyvtár – Csíkszentmihály
 Községi Könyvtár – Csíkszentsimon
 Községi Könyvtár – Csíkszépvíz
 Községi Könyvtár – Etéd
 Községi Könyvtár – Felsőboldogfalva
 Községi Könyvtár – Fenyéd
 Községi Könyvtár – Galócás
 Községi Könyvtár – Gelence
 Községi Könyvtár – Gidófalva
 Községi Könyvtár – Gyergyóalfalu
 Községi Könyvtár – Gyergyócsomafalu
 Községi Könyvtár – Gyergyóditró
 Községi Könyvtár – Gyergyószárhegy
 Községi Könyvtár – Gyergyóremete
 Községi Könyvtár – Gyergyóújfalu
 Községi Könyvtár – Gyimesfelsőlók
 Községi Könyvtár – Gyimesközéplak
 Községi Könyvtár – Hídvég
 Községi Könyvtár – Homoródalmás
 Községi Könyvtár – Homoródszentmárton
 Községi Könyvtár – Kányád
 Községi Könyvtár – Kápolnásfalva
 Községi Könyvtár – Karcfalva
 Községi Könyvtár – Kászon
 Községi Könyvtár – Kézdiipolyán
 Községi Könyvtár – Kézdiszentlélek
 Községi Könyvtár – Kommandó
 Községi Könyvtár – Korond
 Községi Könyvtár – Kökös
 Községi Könyvtár – Lemhény
 Községi Könyvtár – Lovéte
 Községi Könyvtár – Maksa
 Községi Könyvtár – Mikóújfalu
 Községi Könyvtár – Nagyajta
 Községi Könyvtár – Nagybacon
 Községi Könyvtár – Nyárádmagyarós
 Községi Könyvtár – Oklánd
 Községi Könyvtár – Oroszhegy
 Községi Könyvtár – Ozdola
 Községi Könyvtár – Parajd
 Községi Könyvtár – Réty
 Községi Könyvtár – Románandrásfalva

Községi Könyvtár – Sepsibodok
 Községi Könyvtár – Sepsiköröspatak
 Községi Könyvtár – Siménfalva
 Községi Könyvtár – Székelyderzs
 Községi Könyvtár – Székelyvarság
 Községi Könyvtár – Szentábrahám
 Községi Könyvtár – Szenterzsébet
 Községi Könyvtár – Torja
 Községi Könyvtár – Újszékely
 Községi Könyvtár – Uzon
 Községi Könyvtár – Váralja
 Községi Könyvtár – Vargyas
 Községi Könyvtár – Zabola
 Községi Könyvtár – Zágon
 Községi Könyvtár – Zetelaka
 Kulturális Központ – Gyergyószent-
 miklós
 Magyarország Főkonzulátusa – Csík-
 szereda
 Manpres Distribution Kft. – Bukarest
 Nagy István Művészeti Líceum – Csík-
 szereda
 Németh Géza Egyesület – Csíkszereda
 Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – Ko-
 lozsvár
 Petőfi Sándor Általános Iskola –
 Oroszhegy
 Polgármesteri Hivatal – Csíkszereda
 (5 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal – Gyergyó-
 szentmiklós
 Polgármesteri Hivatal – Kápolnásfalu
 (2 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal – Oroszhegy
 Polgármesteri Hivatal – Tusnádfalu (2
 db. egyéves előfizetés)
 Római Katolikus Plébánia – Tűr
 Romániai Magyar Pedagógusok Szövet-
 sége – Csíkszereda
 Romániai Magyar Pedagógusok Szövet-
 sége Erdővidéki Szervezete – Nagy-
 bacon

Sabi Team Biztosítási Ügynök Kft. –
 Csíkszentlélek
 Sapientia Alapítvány – Kolozsvár
 Sapientia Egyetem Könyvtára – Csík-
 szereda
 Székely Nemzeti Múzeum – Sepsiszent-
 györgy
 Szent Erzsébet Öregotthon – Gyer-
 gyószentmiklós
 Tarisznyás Márton Múzeum – Gyer-
 gyószentmiklós
 Temesvári Római Katolikus Püspök-
 ség – Temesvár
 Turisztikai, Ifjúsági és Külkapcsolati
 Iroda – Gyergyószentmiklós
 Unitárius Parókia – Marosvásárhely
 Városi Könyvtár – Barót
 Városi Könyvtár – Borszék
 Városi Könyvtár – Gyergyószentmiklós
 Városi Könyvtár – Kézdivásárhely
 Városi Könyvtár – Kovászna
 Városi Könyvtár – Maroshévíz
 Városi Könyvtár – Székelyudvarhely
 Városi Könyvtár – Szentegyháza
 Városi Könyvtár – Tusnádfürdő
 Városi Művelődési Ház – Barót
 Br. Wesselényi Miklós Városi Könyv-
 tár – Kézdivásárhely
 Zetelaka Község – Zetelaka

Magyarország

MAGÁNSZEMÉLYEK

Abafáy-Deák Csillag – Budapest
 Alföldy Jenő – Kecskemét
 André András – Martonvásár
 Dr. Antal Balázs – Budapest
 Bakos József – Budapest
 Dr. Balássy Péter – Szombathely
 Bálint Gábor – Dabas
 Dr. Baricz Zsolt – Szeged

- Barta László – Budapest
Dr. Bartók Gergely – Budapest
Báthori Csaba – Budapest
Beke Mihály András – Budapest
Bereczky Gábor – Budapest
Bíró Miklós – Budapest
Birtalan Ferenc – Budapest
Dr. Botz Lajos – Pécs
Borbás János – Veszprém
Boga Tamás László – Szeged
Burján Pál – Pécs
Czakó Gábor – Budapest
Császár Zoltán – Budapest
Csender Levente – Üröm
Csontó Lajos – Pilisborosjenő
Dávid Ferenc – Szentes
Dávid Gyula – Szigetszentmiklós
Dr. Demeter Béla – Szikszó
Demeter József – Ballószög
Demse Márton – Budapest
Dénes Balázs – Szeged
Dr. Dobos László – Budapest
Dr. Erdei Antal – Gyöngyössolymos
Farkas Zoltán – Veszprém
Fazakas Lehel – Gödöllő
Fazakas Edit – Cegléd
Dr. Fazekas Márta – Budapest
Dr. Fázsy Szabolcs – Budapest
Fejér Istvánné – Szentes
Fekete Béláné – Budapest
Fekete Miklós – Szeged
Ferenz Ernő – Páty
Dr. Ferenczi Tibor – Budapest
Dr. Ferencz Csaba – Budapest
Ferencz I. Szabolcs – Budapest
Fritsch László – Budapest
Dr. Fülek György – Budapest
Fürjesi Csaba – Budapest
Füzi Michael Stephan – Budapest
Gál Ildikó – Budapest
Gálffy Attila – Budapest
Gátay István – Devecser
Dr. Gottwald Péter – Győr
Guba Pál – Miskolc
György Tünde – Budapest
Gyurka Eta – Budapest
Hankó Zoltán – Kistarcsa
Harmath Ilona – Baja
Dr. Hartványi Tamás – Győr
Dr. Hegedűs Imre János – Budapest
Herman Levente – Budapest
Horváth Zoltán és Imecs Emese – Budapest
Iancu Laura – Velence
Jámbor Zoltánné – Makó
Grófné Jancsó Zsuzsanna – Kalocsa
Ifj. Jancsó Gyula – Budapest
Jancsó Klára Katalin – Biatorbágy
Dr. Jánosy Ildikó Kinga – Szeged
Jánosiné Dandui Gyöngyi – Budapest
Juhász Béla – Abasár
Kádár Katalin – Ágfalva
Kántor József – Baja
Karap Ágnes – Budapest
Dr. Kata Mihály – Szeged
Keppel Gyula – Budapest
Kézdi Anna – Battonya
Király István – Mezőkovácsháza
Dr. Kiss András – Pócsmegyer
Kiss Anna – Budapest
Kiss Bálint – Budapest
Dr. Kiss Ferenc – Csereszegtomaj
Kis Krisztián Bálint – Szolnok
Kisslaki László – Kéthely
Kollár Albin – Dunakeszi
Kósa Lajos – Debrecen
Kosztá Csaba – Sukoró
Kovács Árpád – Ugod
Dr. Kovács Klára – Császár
Kökényessy Szilárd – Budapest
Kőfalvi Magdolna – Budapest
Dr. Kőrös Erzsébet – Győr

-
- Dr. Kukorelly Pál – Keszthely
 Kulcsár Júlia – Budapest
 Dr. Kussinszky Péter – Budapest
 Kuti József – Tura
 László János – Debrecen
 Lezsák Sándor – Budapest
 Lezsák Tibor – Budapest
 Dr. Lukács Csaba – Fonyód
 Dr. Lukács József – Székesfehérvár
 Maczkó Gergő – Pogány
 Makai Judit – Budapest
 Márkus Béla – Debrecen
 Marosi Gábor – Budapest
 Márton Károly – Hőgyész
 Márton Lajos – Budapest
 Dr. Medgyessy István – Debrecen
 Miakich Gábor – Budapest
 Mihály-Kádár Katalin – Ágfalva
 Miklós András – Miskolc
 Dr. Molnár Jenő – Budapest
 Molnár Levente – Szigetmonostor
 Molnár Sándor – Balatonfüred
 Murányi Sándor Olivér – Budapest
 Dr. Nagy-Major Gábor – Pápa
 Dr. Nám Lóránt – Szombathely
 Németh István – Százhalombatta
 Németh Zsolt – Budapest
 Dr. Nyakasné Lázár Anna – Budapest
 Dr. Obrusánszky Borbála – Mende
 Dr. Oszoly Tamás – Budapest
 Pados József – Sárszentmihály
 Pálfi Sándorné – Berettyóújfalu
 Pappné Németh Andrea – Eger
 Pappné Pongrácz Csilla – Dunabogdány
 Papp Péter – Budapest
 Pataki Gábor Zsolt – Budapest
 Paulovics Tamás – Szentés (4 darab
 egyéves előfizetés)
 Péterfy Lajos – Bakonyszücs
 Péter László – Szeged
 Pintér Henriett – Budapest
 Polóny Levente – Budapest
 Pomogáts Béla – Budapest
 Dr. Porcza Antal – Mosonmagyaróvár
 Prohászka Géza – Balatonfüred
 Ragályiné Jeager Veronika – Budapest
 Dr. Sándor Pál – Simontornya
 Silay Ferenc – Szeged
 Simai László – Veszprém
 Dr. Szabó Béla – Göd
 Szakó Éva – Budapest
 Szakolczay Lajos – Budapest
 Száraz Miklós György – Budapest
 Szarka Gábor – Pomáz
 Szarvas László – Tura
 Szathmári István – Zsadány
 Szász-Fejér István és Katalin – Moson-
 magyaróvár
 Dr. Székely András Bertalan – Isaszeg
 Székely László – Budapest
 Szeles András – Encs
 Szepessy Béla – Nyíregyháza
 Szigeti Lajos – Budapest
 Dr. Szőnyi László Pál – Budapest
 Dr. Tekes Kornélia – Budapest
 Tiffán Zsolt – Villány
 Tóth Erzsébet – Budapest
 Tóth Wessely László – Budapest
 Tornai József – Érd
 Tők János – Kecskemét
 Dr. Udvarhelyi Olivér – Veszprém
 Ungváry Rudolf – Budapest
 Dr. Varga István – Orosháza
 Dr. Varga Péter Pál – Budapest
 Vargha György – Tápióbicske
 Dr. Várszegi László – Pécs
 Dr. Vass Ágnes – Budapest
 Vass Szabolcs – Parád
 Dr. Veress Gábor – Balatonfüred
 Vitályos Ágnes – Budapest
 Vörös István – Budapest
 Zsolnai József – Hernád

INTÉZMÉNYEK

Algyői Faluház és Könyvtár
 – Algyő
 Baka István Alapítvány – Szeged
 Bouchal Kft. – Budapest
 Eötvös Loránd Kutatóhálózat Titkársága – Budapest
 Erdély Barátainak Köre Kulturális Egyesület – Szolnok
 Írók Boltja (8 db. egyéves előfizetés) – Budapest
 Könyvtárellátó Kht. – Budapest
 Magyar Földgáztároló Zrt., Fritsch László – Budapest
 Magyar Patrióták Közössége – Budapest
 MTA Társadalomtudományi Központ – Budapest
 MTA Titkárság – Budapest
 Mogyoróssy János Városi Könyvtár – Gyula
 Móra Ferenc Népszínház Közhasznú Egyesület – Algyő
 Országgyűlés Hivatala – Budapest – 2 db. egyéves előfizetés
 Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság – Budapest
 Ötágú Síp Kulturális Egyesület – Szeged
 Paksi Közművelődési Nonprofit Kft. – Paks
 Páholy Irodalmi Egyesület – Pécs
 Páterház Panzió – Szentes
 Robinson Tours Kft. – Balatonfüred
 Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtára – Szeged
 Dr. Varga Péter Pál Országos Gerincgyógyászati Központ – Budapest

Amerikai Egyesült Államok

Dr. Basa Emőke – Clifton
 Borbély Melinda – Laguna Beach
 Farkas Szabolcs – Milwaukee
 Fodor Albert – New York
 György Ildikó – Highland
 Kirják Attila – New York
 Kiss István – Hawley
 Kovács Árpád – Maryland
 Kovács László – Loveland
 Ozsváth Ildikó – New York

Ausztrália

Leontine von Rheinberg – Melbourne

Ausztria

Dr. Bartók Miklós – Leopoldsdorf
 Csipkó László – Bécs
 Csutak Magda – Bécs
 Dr. Forbáth Klára – Bécs
 Galvácsy Imola – Bécs
 Gellérd Andor – Bécs
 Haverinen Varga Katalin – Linz

Franciaország

Buna István – Antony
 Dčnes-Pichot Hanga – Chécy
 Langrand-Escure Tünde – St. Pèray
 Párizsi Magyar Intézet – Párizs

Horvátország

Péter Irén – Várdaróc

Németország

Dr. Dobó Attila – Rheine
 Dr. Dobó Tibor – Demmin
 Gaál Julianna – Aalen
 Haáz Katalin – Braunschweig
 Juliana Johrend – Buchen
 Kisslaki László – Steinbach
 Schultz Orsolya – Rostock
 Szabó Kristóf Imre – Düsseldorf
 Szakács-Konnerth Mihály –
 Friedrichshafen
 Száva Péter – Krefeld
 Dr. Wieser Györgyi – Starnberg

Svájc

Gödri Zsolt – Benglen

Svédország

Antal Imre – Ljungby
 Csata Attila – Västra Frölunda
 Szentkirályi Csaga – Vällingby

Szerbia

Apró József – Topolya
 Benda Török Livia – Moholgunaras
 Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium
 és Kollégium – Zenta

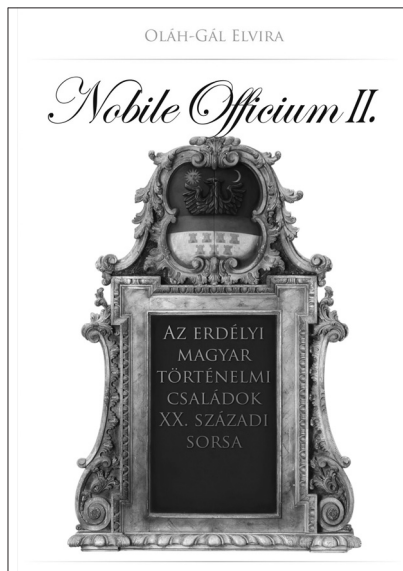
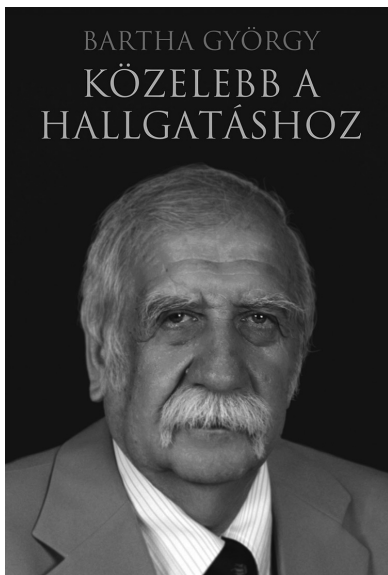
Csáki Edina – Topolya
 Fekete J. József – Zombor
 Jovan Jovanovic Zmaj Általános Isko-
 la – Magyarkanizsa
 Kosztolányi Dezső Tehetséggondozó
 Nyelvi Gimnázium – Szabadka
 Lengyel Emese – Topolya
 Nagybecskereki Gimnázium –
 Nagybecskerek
 Nagy Majláth Ágota – Topolya
 Nyirádi Hajnalka – Topolya
 Pressburger Kucor Blanka – Topolya
 Rancz Károly – Pancsova
 Surányi Roland – Óbecse (4 darab egy-
 éves előfizetés)
 Tari István – Óbecse
 Vajda Annamária – Topolya
 Vastag Gázso Hargita – Topolya
 Zolcer Andrea – Topolya
 Zsiga Dávidházi Judit – Topolya

Szlovákia

Fehér István – Komárom
 Kiss Mónika – Őrös
 Pallér Péter – Komárom
 Selye János Gimnázium – Komárom

Magyarországon a *Székelgyöld* folyóirat
 a *Magyar Napló* szerkesztőségében rendelhető meg:
 1092 Budapest, Ferenc krt. 14 sz., postán: 1450 Budapest, Pf. 77

Legújabb köteteink:

SZÉKELY KÖNYVTÁR

111MD30 0301

1. Székely népballadák	35,00 lej
2. Mikes Kelemen: <i>Törökországi levelek</i>	35,00 lej
3. Tamási Áron: <i>Ábel a rengetegben</i>	35,00 lej
4. Böződi György: <i>Székely bánja</i>	35,00 lej
5. Kányádi Sándor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
6. Apor Péter: <i>Metamorphosis Transylvaniae</i>	35,00 lej
7. Benedek Elek: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
8. Tamási Áron: <i>Ábel az országban</i>	35,00 lej
9. Zsögödi Nagy Imre: <i>Följegyzések</i>	35,00 lej
10. Farkas Árpád: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
11. Hermányi Dienes József: <i>Nagynyedi Demokritus</i>	35,00 lej
12. Tomcsa Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
13. Tamási Áron: <i>Ábel Amerikában</i>	35,00 lej
14. Balázs Ferenc: <i>A rög alatt</i>	35,00 lej
15. Király László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
16. Székely népdalok	35,00 lej
17. Kőváry László: <i>Székelyhonról</i>	35,00 lej
18. Márton Áron: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
19. Szabó Gyula: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
20. Páll Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
21. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája I.</i>	35,00 lej
22. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája II.</i>	35,00 lej
23. Tompa László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
24. Tamási Áron: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
25. Vári Attila: <i>Volt egyszer egy város</i>	35,00 lej
26. Régi székely költők	35,00 lej
27. Kriza János: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
28. Petelei István: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
29. Tamási Áron: <i>Hazai tükör</i>	35,00 lej
30. Ferenczes István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
31. Bod Péter: <i>Szent Hilárius</i>	35,00 lej
32. Jancsó Benedek: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
33. Szabédi László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej

35. Csiki László: <i>Titkos fegyverek</i>	35,00 lej
36. Székely népi imádságok	35,00 lej
37. Tamási Áron: <i>Publicisztikai írások</i>	35,00 lej
38. Horváth István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
39. Kurkó Gyárfás: <i>Nehéz kenyér</i>	35,00 lej
40. Bogdán László: <i>Az ördög Háromszéken</i>	35,00 lej
41. Bölöni Farkas Sándor: <i>Utazás Észak-Amerikában</i>	35,00 lej
42. Sánta Ferenc: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
43. Fodor Sándor: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
44. Székely János: <i>A nyugati hadtest</i>	35,00 lej
45. Szócs Géza: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
46. Tivai Nagy Imre: <i>Cirkálások szeredai emlékeimből</i>	35,00 lej
47. Tamási Áron: <i>Szülőföldem</i>	35,00 lej
48. Kemény János: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
49. Ignác Rózsa: <i>Torockói gyász</i>	35,00 lej
50. Markó Béla: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
50+ Siklódy Ferenc: <i>Könyvjegyek I.</i>	35,00 lej
51. Szentkatolnai Bálint Gábor: <i>Válogatott művek</i>	35,00 lej
52. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! I.</i>	35,00 lej
53. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! II.</i>	35,00 lej
54. Böződi György: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
55. Czegő Zoltán: <i>Katonabogár</i>	35,00 lej
56. Régi székely írók	35,00 lej
57. Nagybaczoni Nagy Vilmos: <i>Végzetes esztendő</i>	35,00 lej
58. Domokos Pál Péter: <i>Moldvai útjaim</i>	35,00 lej
59. Szemplér Ferenc: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
60. Györffi Kálmán: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
61. Bartha Miklós: <i>Nemzetpolitikai írások</i>	35,00 lej
62. Tamási Áron: <i>Bölcső és Bagoly</i>	35,00 lej
63. Székely János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
64. Ágoston Vilmos: <i>Godir és Galanter</i>	35,00 lej
65. Sütő István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
66. Orbán Balázs: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
67. Tamási Gáspár: <i>Vadon nőtt gyöngyvirág</i>	35,00 lej
68. Beke György: <i>Föld és lélek. Székely riportok</i>	35,00 lej
69. Ferencz Imre: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
70. Mózes Attila: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
71. Kacsó Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej

73. Szócs Kálmán: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
74. Lőrincz György: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
75. Tánczos Vilmos: <i>Elejtett szavak</i>	35,00 lej
76. Kőrösi Csoma Sándor az újabb kutatások tükrében	35,00 lej
77. Tamási Áron: <i>Jégtörő Mátyás</i>	35,00 lej
78. Székely költők az árnyékos oldalról	35,00 lej
79. Panigay Róbert: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
80. Magyari Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
81. <i>Látom az életem nem igen gyönyörű – A madéfalvi veszedelem tanúkihallgatási jegyzőkönyve 1764</i>	35,00 lej
82. Székely írók az árnyékos oldalról	35,00 lej
83. Paál Árpád: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
84. Székely János: <i>Három dráma</i>	35,00 lej
85. Egyed Péter: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
86. Bartalis János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
87. Tamási Áron: <i>Négy dráma</i>	35,00 lej
88. Fábíán Ernő: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
89. Molnár H. Lajos: <i>Volt egyszer egy udvar I.</i>	35,00 lej
90. Molnár H. Lajos: <i>Volt egyszer egy udvar II.</i>	35,00 lej
91. Bethlen Gábor leveleiből	35,00 lej
92. <i>A székelyek (Rólunk írták)</i>	35,00 lej
93. Szabó Gyula: <i>Gólya szállt a csűrre</i>	35,00 lej
94. Zágoni Attila: <i>Válogatott paródiák és humoreszkek</i>	35,00 lej
95. Tompa Gábor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
96. Benkő József: <i>Transsilvania specialis (A székelyek földje)</i>	35,00 lej
97. Földi István: <i>Századelő az udvartereken</i>	35,00 lej
98. Gazda József: <i>A XX. század, ahogy megéltük</i>	35,00 lej
99. Király László: <i>Kék farkasok</i>	35,00 lej
100. Egyed Emese: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
100+ Siklódy Ferenc: <i>Könyvjegyek II.</i>	35,00 lej

A könyvek megvásárolhatók vagy megrendelhetők
a Székelyföld szerkesztőségében
vagy online a www.szekelyfoldfolyoirat.ro oldalunkon.

• P Á L Y Á Z A T I F E L H Í V Á S •

HEGYEK, FÁK, FÜVEK!

A Székelyföld folyóirat pályázata középiskolások számára

*„Hegyek, fák, füvek, erdők, haragzöld, azúr menny, szívem rokonai,
kedvesek, emlékeimben látlak szelíden bölintani,
izmaim emlékeznek ernyedőn, erdők, titok-ösvények, farkas szagúak,
lombkunyhók, égboltnyi lombfelhők, csukott szemű lombalagutak;”
(Szilágyi Domokos: Hegyek, fák, füvek)*

A számítógép, az okostelefon, a kütyük, a mesterséges intelligencia világában mit jelent nekem a természet? Mit az erdő, a hegyek, fák, füvek, tisztások, pihenők, kaptatók, lombkoronák? Mit a tavak, patakok, források, vizek? Hát az égbolt, a szél zúgása, a fellegek? Jelentenek-e valamit nekem? Megkap-e, elragad-e egy ködös őszi reggel látványa? Vagy ahogy pipálnak eső után a hegyek, mondjuk, a Szent Anna-tónál? Érzem-e az ízét a számban a friss erdei szamócának, áfonyának, szedernek, mogorónak, a gyógynövényekből készült teának, a vadon termő gombáknak? Mit ad, mit adott nekem a természet? Mit hozok, mit viszek ebből magammal majd egy életen keresztül? Hogyan adom tovább, továbbadom-e azt az utánam jövőknek? Otthon érzem-e magam a természetben? Vagy hol vagyok otthon inkább? Szabad vagyok-e, lebeghetek-e, szárnyalhatok-e kedvemre benne, bennük? Mit jelent nekem ez a szabadság?

Miért fontos nekünk a természet óvása, védelme? Mit kezdhetünk felgyorsult világunkban ezzel a természeti örökséggel? Arra kérünk tehát benneteket, kedves középiskolásokat, hogy írjatok ezekről a kérdésekről!

Verseket (maximum két-három verset, de 60 sornál nem többet) és prózai szövegeket (novellát, kisesszét – maximum 10 000 karakternyit) várunk tőletek, 14–18 évesektől (IX–XII. osztályos diákoktól) a *Székelyföld* folyóirat postacímére (530 170 Csikszereda, T. Vladimirescu u. 5. sz.) vagy a szekelyfold@hargitamegye.ro e-mail címre. A borítékon / e-mailben, kérjük, tüntessétek fel: Pályázat: HEGYEK, FÁK, FÜVEK! Személyes adataitokat se feledjétek megírni: pontos név, életkor, iskola, osztály, lakcím, telefonszám, e-mail cím!

Beküldési határidő: 2025. október 31.

A pályázat díjai:

I. díj: 1000 lej

II. díj: 750 lej

III. díj: 500 lej

Eredményhirdetés 2025 decemberében.

A díjazott művek közlési jogát a *Székelyföld* folyóirat fenntartja.